A HERCZEGSZÖLLŐSI KÁNONOK

MÁS EGYHÁZI KÁNONOKKAL EGYBEVETVE.

A MAGYAR PROTESTÁNS IRODALMI TÁRSASÁG KIADVÁNYAI.

SZERKESZTI

SZŐTS FARKAS
theol. akad. tanár,
a M. Prot. Irodalmi Társaság titkára.

BUDAPEST, 1901.

A

HERCZEGSZÖLLŐSI KÁNONOK.

MÁS EGYHÁZI KÁNONOKKAL

EGYBEVETÉ

MOKOS GYULA.

BUDAPEST, 1901.

KIADJA A MAGY. PROT. IRODALMI TÁRSASÁG.

TARTALOM.

A HERCZEGSZÖLLŐSI KÁNONOK

HASONMÁSBAN.

ARTICULI CONSENSVS CHRISTIANARVM ECCLESIARVM QVIBVS VNIversitas Fratrum ſubſcripſit Herceg-Szőlőſini in Baronia.

ANNO Domini M. D. LXXVI. Die 16. *&* 17. *Auguſti.*

1. ad Timoth. 3.

Oportet Epiſcopum irreprehenſum eſſe, unius uxoris, vigilantem, ſobrium, hoſpitalem, aptum ad docendum, non vinoſum, non percuſſorem, non turpiter lucri cupidum &c.

1.

VT soli tantum Regi Deo præ cæteris mundi principibus, vti supremo capiti adhæreamus, ita omnes mundi potestates in causa religionis contemnamus, oportet.

2.

Hunc autem Deum credimus Vnum esse naturâ seu essentiâ, qui in Sancta Lingua Iah & Iehouah appellatur, præter quem extrà quem alius non est. Hunc tribus hypostasibus seu personis subsistentibus realiter distinctum non diuisum aut confusum, quæ sunt Pater, Filius & Spiritus sanctus, sine vlla proprietatum confusione, secundum scripturas affirmamus. Nequè tamen tres Deos credimus: multitudo siquidem Deorum execrabilis est: sed Personas consubstantiales & coæternas suis proprietatibus characteristicis vere distinctas.

3.

Superintendens ex consensu Seniorum omnia faciat, nec aliquid in rebus arduis priuato consilio tentet.

4.

Subiectionem Euangelicam a Pastoribus in Causis

Causis Ecclesiarum requirimus, & vbi præsentiæ eorum exigitur (necessitate tantum ineuitabili excepta) nihil eos detineat, decreuimus. Scriptum est enim mortui sepelliant mortuos suos, tu me sequere. Hoc etiam ab ipsis postulamus vt cum præpositis, in causis Eclesiarum abesse contingat, vicini pastores apud populum eorum in docendo si opus fuerit, in Baptizando, coniuges copulando, vices suas suppleant. Ac si aliqui eorum ad certum negotium Ecclesiæ determinandum à Senioribus, vel ad se vocantur, vel aliquo transmittuntur, sine omni excusatione morem gerant volumus.

5.

Quia sæpenumero accidit, ita suggerente Satana, vt Pastores suis Senioribus sint inobedientes, nec eorum censuras recipiant, imo nihili faciant: Idcirco decreuimus vt tales iurisdictione Ecclesiastica coerceantur.

6.

Disertè ab Apostolo præcipitur, vt probentur prius qui Ministraturi sunt quàm in opus emittantur: Quapropter citra personarum respectum omnibus tàm à docendi munere quàm Sacramentorum administratione interdictum volumus, donec coram Ecclesia Doctrina & morum examen instituatur:

 Hoc

Hoc tamen addimus Seniores posse intercedente Sacramento Iurisiurandi nonnullis perspectæ pietatis & integritatis hominibus facultatem docendi concedere.

7.

Introductionem mulierum post partum (quia ad Populum Israeliticum pertinebat) ad gentem Iudaicam transmittimus: Nec obseruationem dierum 40 *vel* 80, *sed tantum naturalem honestatem docemus.*

8.

Festiuitates Sanctorum præter diem dominicum, (quia nec Saluator noster instituit, nec Apostoli eius scriptis tradiderunt) ideo ad Papistas relegamus. Festiuitates tamen natiuitatis, circumcisionis, passionis, ascensionis, & aduentus Spiritus Sancti obseruandas esse decreuimus.

9.

Quemadmodum prophani dies dicati sunt laboribus corporalibus, quibus victum aliaque vitæ necessaria quærat populus, ita festus dies sanctè fuit institutus quo idem populus à curis liber, Deo ac Verbo eius & Sacramentis hoc est diuino cultui vacaret. Idcirco cùm nunc ferijs magis iritetur quàm placetur ira Dei, ob otia

fastus

fastus, ebrietates, iurgia, saltationes, ludos, quibus vitijs ille dies vt plurimum prophanatur, populo vniuerso seuerè indicimus, vt talibus relictis, totum se Deo consecret, ac dies festos sanctè celebret, quemadmodum Deus praecepit, audiendo verbum Dei, orando tàm in Templo quàm domi priuatim. Quin & pastores assiduè suas Ecclesias monere oportet vt populus his assuescat.

10.

Vt haec disciplina populi & quae ad eam pertinent restitui possint, necessarium esse duximus primum omnium vt praeter ordinarias contiones quae singulis sacris ferijs, quàm fidelissime de omnibus doctrinae Christianae capitibus habendae sunt, pueritia sacro catechismo diligenter de omnibus fidei nostrae articulis instituatur. Ita legimus Sanctos Patres Catechismum in suis Ecclesijs tradidisse, lege Eusebium in Historia Ecclesiastica lib. 6. Cap. 19.

11.

Quilibet Pastor officium sedulo ac diligen-

 ter pro-

ter procuret: at interim caueat ne falcem ſuam in alienam meſſem mittat, ſecundum veterum Canonum inſtituta. Nec ſine ſcitu paſtoris legitimè conducti in aliquo loco doceat, aut copulet, ſed cùm venia aut nutu paſtoris eius loci, niſi neceſſitas cogat propter abſentiam conducti Paſtoris, tunc enim iuſtè miniſtrare poterit ita tamen vt donum ſui ſeruitij conducto Paſtori relinquat. Statuimus præterea vt nullus ſucedere alicui miniſtro præſumat, donec priori miniſtro de mercede ſui laboris ſatis factum fuerit.

12.

Paſtores in Eccleſijs par onus ſuſcipiant, & impar onus fugiant, ſi ab vna ciuitate aut pago ſuſtentari poſſunt, ne ſe pluribus pagis obligent ſtipendij aut queſtus turpis cauſa I. *Theſ.* 3. *Verùm propter Miniſtrorum inopiam concedimus ſi vnus tribus pagis præſit, & vrgente neceſſitate etiam alijs inſeruiat, non cauponando Dei ſermonem, ſed fructificando Domino ædificando Eccleſiam, vt ſic currat ſermo Dei* 2 *Cor.* 2. 4. 2. *Theſ.* 3.

13.

Præcipimus præterea & mandamus in Domino, ne quis Miniſtrorum in aliquem incertum locum vocatus, de migratione ſua ſpe amplioris ſtipendij aut comodi

commodi, quid tentare præsumat, sed semper publicam authoritatem expectet, non enim conuenit vt quis de sua commoditate magis quàm de ædificatione Ecclesiæ sit solicitus 2. Cor. 2. 4. & 2. Thes. 3. Illud etiam obseruandum statuimus ne populus pastorem suum aut ex aliquo in eum prauo affectu, aut priuato consilio sine authoritate Prælatorum Ecclesiæ, dimittat aut alium conducat. Sæpe enim euenit vt populus parasitis magis quam veris Ministris delectetur, ac ad suum placitum sibi doctores deligat.

14.

Quoniam vinolentum & ebrium sacerdotem Apostolus damnat, & Deus sua lege prohibet, ideo reuocamus in vsum canones Apostolorum & sanctorum patrum contra ebrietatem & luxum Sacerdotum, vt Concilium Agathense habet, & in decretis legitur. Quicunque ergo ebrietate suum officium denigrant, eos à ministerio amouendos esse statuimus. Nec sacerdotibus simul cum Laicis apud cauponas ingurgitare concedimus.

15.

Vt Canones à nobis notati Perpetuo cursu & bono ordine retineri possint, decreuimus vt singulis sex mensibus in anno pastores conueniant, hoc est

Synodi habeantur, in quibus de omnibus istis diligens fiat exquisitio, & omnia ritè & ordinè cognoscantur. Qui autem in Synodo vocati non comparent excepta necessitate probabili, eos depositionis pœna mulctandos esse iudicamus. Interea si aliqua turba inter Pastores orta fuerit, Pastores coram senioribus causam agere & componere possunt.

16.

In hoc autem negotio id obseruandum est, ne quis ex odio vel maleuolentia fratres apud seniores accuset, sed ex charitate fratres suos ad Præpositos deferat, vt eorum animos lucrentur. Ita & Laicis faciendum esse censemus. Hanc autem delationem propter medicinam animæ non autem ad carnis affectum explendum fieri cupimus.

17.

Lites, pugnas, verborum susurationes, inflationes, inordinatas dissensiones, à Pastoribus Ecclesiarum nostrarum abesse volumus. Christus enim nos in pace vocauit, Et si quis pacem Ministrorum superba elatione turbauerit, Iurisdictione Ecclesiastica puniendum esse decreuimus.

18.

Otiosos, ac negligentes Ministros, qui tantum Dominicis

minicis diebus Codices in manus recipiunt, cæteris autem diebus compotationibus & cursitationibus vacant, post admonitiones nisi se emendarint deponendos esse iudicamus. Statuimus itaque vt binas diebus Dominicis semper, reliquis autem ternas Contiones, cùm magis a laboribus manuarijs vacabit Populus in vna hebdomada proponant. Hoc enim facientes & ipsi Pastores in doctrina non parum proficient, & Populus Sacris Contionibus magis asuescet.

19.

Nemo ante legitimum terminum suæ functionis Ecclesiam deserat, sed completo termino anni sui, et cum venia & Indulgentia Seniorum discedat aut locum mutet. Illud etiam hic seruandum iniungimus imo frequenter etiam inculcamus, ne futilitate Ecclesias, suas operas illis promittendo, Pastores fallant, ac ita seipsos & Ministerium deludant: Nam qui alijs vita & doctrina præesse debet illum turpe est mentiri, & sic mendatio suæ vtilitati consulere. Summa siquidem in Pastoribus virtus est, non mentiri.

20.

Quum communis necessitas Ecclesiarum postulauerit, Pastores pro sua facultate ipsis deputatum sub-

ſidium, vt ſine tergiuerſatione ſoluant, ſtatuimus. Scriptum eſt enim omnia ſine murmuratione facite. Nec ſine expenſis hoc præſenti tempore in re quamlibet minima cauſam agere poſſumus. Nam cum tyranni rerum potiantur, neceſſe eſt vt pecunias & munera ad manus habeant quilibet. Scriptum vero est etim alicubi, da eis pro me & te, ne eos offendamus.

21.

Quia aſtutia Sathanæ plerunque fieri cernimus (maximè hoc tempore) vt improba garrulitate hoſtes veritatis bonos ac fidos Paſtores implicent (ſicut etiam experientia nos docuit) vt eos in periculum demergant: Ideo ſtatuimus præſertim Paſtoribus vt iam admonitos & toties conuictos hæreticos iuxta mentem Pauli ita fugere diſcant, vt ne verbulo quidem cum ipſis diſputent aut congrediantur, ne cum illis pugnando Sacro Sanctum Dei nomen iterum malè audiat, & ſe ipſos in ruinam Paſtores præcipitent. Scriptum eſt enim, ſinite eos quia cæci ſunt, &, hæreticum poſt vnam ac alteram admonitionem fuge. Et, faber ærarius me multis malis affecit, quem & tu caue. Qui ergo verba veritatis oppugnat, & verbi Miniſtris vera docentis reſtitit, is planè deſerendus atquè fugiendus eſt.

Interea

Interea hoc quoque cavebunt Paſtores ne cum hæreticis aliquam conuerſationem habeant. Scriptum eſt enim, Qui hanc doctrinam non affert, nec in domum recipiatis, nec aue ei dixeritis.

22.

Si quis caſus aut aliqua difficultas orietur in Eccleſia, nihil Paſtores priuato iudicio decernant, ſed mox ad verbum Dei, & ad Canones ſanctotum Patrum qui cum verbo Dei conſentiunt recurrant, expectato interim & præiuditio doctiorum & Seniorum in cauſis arduis.

23.

Volumus & requirimus, vt Paſtores ſinguli ſibi ipſis librum parent, in quo Catalogum omnium infantium Baptizatorum annotando diem ſingulorum & nomen cuiuſquè conſcribant, & ſeruent ob multas, quæ ſolent accidere in Eccleſia occurrentias, relinquant poſtea ſuis ſucceſſoribus.

24:

Nullus Miniſtrorum ac Rectorum ex vna diocæ ſia Superintendentis alicuius, in alterius diocæſiam tranſeat aut recipipiatur ſine literis teſtimonialibus illius Superintentendis vndè tranſit. Hoc maximè fir mum eſſe volumus propter impios Doctores, ne ij clam in cætum noſtrorum fidelium ſubrepant.

25.

Quamuis sanguinarij & crudeles in nostris reperiantur Ecclesijs, qui Ministerium diris deuouent, & ipsos Ministros persequuntur, tamen Pastoribus mansuetudinem & humilitatem commendamus. Ne igitur conuitia in suos fautores, quorum lacte aluntur, congerant, etimamsi ipsi malè à suis excipiantur. Ita Christus conuitium Samaritani præterijt. Si qui autem tales maledici & conuitiatores reperiuntur, post priuatas & publicas correctiones, nisi moliores euaserint in Domino deponendos esse decreuimus.

26.

Pastoribus Ecclesiarum, qui præsunt in Ecclesijs honesta ac pia subiectione subijciantur Rectores scholæ, nec suos Pastores apud alios iniustis delationibus prodant. Si qui autem contra Præpositos suos temerè inordinatas dissensiones mouerint, iudicata causa, si rei deprehendantur puniendos esse iudicamus. Illud etiam ab ipsis requirimus vt o fficio illis proposito diligenter prouideant in schola docendo, ita in Templo quod eorum est in omnibus vt suas vices suppleant mandamus. Præterea ne vltra vires à Pastoribuc dapes regales exigant sed quod pastor ad mensam habere poterit eo sint contenti.

Addi-

Addimus illud etiam vt Paſtores ſuis Rectoribus mutuum præſtent honorem, cibumque ex conductione debent, ſin minus de ſuis Rectores vt cibum ſibi procurent ſtatuimus.

27.

Vt diſciplina Eccleſiaſtica, ſine qua certè Eccleſiæ conſiſtere non poſſunt, magis reſtituatur, viſitationem Eccleſiarum ſingulis annis ſemel faciendam concludimus, vt ſcilicet de doctrina & moribus Paſtorum & auditorum diligens fiat exquiſitio ita tamen vt viſitatores ab illis alantur qui viſitantur Acto: 15.

28.

Præterea ordinandis ſtatuimus vt Paſtores qui eorum gratia conueniunt ſuis ſumptibus cum plebe eorum alantur ac prouideant. Impoſſibile eſt enim vt prætextu ordinationis nos ex hauriendos ſæpe alijs præbeamus. Illud etiam requirimus vt antequam in publicum prodeant examen, in ſchola à Rectoribus ſcholarum latinè examinentur, poſtea in Templo publicæ res eorum agatur.

29.

Cenſuram Eccleſiaſticam quam alias iuriſdictionem ſpiritualem, vel excomunicationem vocare ſolemus, in Eccleſias noſtras reuocamus. Perpetuo enim

habuit, Ecclesia claues soluendi & ligandi habebitque dùm mundus iste stabit. Concludimus igitur secundum verbum Dei quod ligat & soluit omnes apertè flagitiosos, ebriosos, per viros conuitiatores, fures, auaros, adulteros, scortatores & eos qui quæsturam cum vsura exercent, qui Ecclesiæ Christi scandalo sunt, & intus inter greges hærent hoc flagello spirituali vt puniendos, aliqui resipiscendes viuant, non rescipiscentes vero in peius ruant in perpetuum. Illud etiam, addimus vt non nisi obtenta reconciliatione, qui publice deliquerunt in Ecclesiam recipiantur, idque fiat ad eam moderationem, quam præsentia tempora ferunt.

30.

Pastoribus Ecclesiarum sub pœna depositionis, vsque ad tempus Synodi, choreis cuiuslibet formæ, quæ in genere homini Christiano sunt illicitæ & indignæ, interdicimus, ac in templo publica Contione pro hibere statuimus.

31.

Nuptiarum celebrationes die Dominico (quando magis virtuti incumbendum, magis à sceleribus abstinendum, templa Christianorum frequentanda, orationibus insistendum) quia tunc maximè prætextu nuptiarum & honestatis, ebrietati suæ patrocinium

nium parant ebrij, & verbum Dei negligunt, et Dominum dissolutissimis reatibus irritant, In nostris Ecclæsijs fieri interdicimus, nec sponsalia eo die peragi concedimus. Scriptum est enim non facies opus in eo, scilicet, quod impediat Sabbathi sanctificationem. Neque Sabatho copulari permittimus, hoc iure, vt die Dominico homines nuptiarum causa vino æstuent, sed si eodem die absoluantur. Feria etiam secunda nuptias fieri omnino interdicimus. Dies enim Dominicus, qui est parasceue nuptiarum sequentium, ita impediretur, Copulatio quoque coniugum sobria mente & loco congruo esto.

32.

Iuramentum inter contrahentes matrimonium, quiaa nec regulam veritatis excedit, in nostris Eccle sijs seruandum esse statuimus. Ita & Dominus Ecclesiam suam quæ sponsa eius vocatur, fide, sibi copulauit Ezech. 16. *Ose.* 2. *Mal.* 2. *Desponsabo te mihi in fide & postea cognosces Iehouam. Et iuraui tibi & ingressus sum pactum tecum ait Dominus Iehouah, & fuisti mea.*

33.

Nullus copulet coniuges, nisi habeat testimonium de vtriusque partis libertate.

34.

Nemo dispares & inæquales vel ob metum tyrannorum copulet, in quibus causæ finales matrimonij præcipuè impediuntur, et fieret defraudatio alterius partis. Infra decimum quartum annum iuniores cum iunioribus non copulamus, cum maturis autem & grandeuis viris virginem infra sedecimum annum non copulamus. Qui autem copulauerint eos deponendos esse statuimus. Volumus præterea vt Pastores de causis matrimonialibus secundum verbum Dei & legem naturæ, & ea quæ in lege diuina & legibus Sanctorum Imperatorum extant, non secundum leges Papisticas, quæ nullæ sunt, iudicent.

35.

Quia autem quotidiana experientia testatur clandestina illa & furtiua sponsalia, materiam esse summorum malorum, & assiduarum rixarum, periuriorum, & cædium, Adeoque fædissimam pestem & turbationem Ecclesiæ & rerum ciuilium inde enasci. Idcirco ea omnia ex nostris Ecclesijs proscribimus. Illud etiam obseruari statuimus, vt in componendis matrimonijs electi senes, probitate præstantes viri, in singulis pagis ciuitatibusque præsint. Mulieribus

autem

autem quæ matrimonia turbare possent, matrimoniorum compositionē omnino interdicimus, ac antequàm res à procis ad finem producatur, Pastori reuelandam esse statuimus.

36.

Duæ personæ inter quas sponsalia & dextrarum iunctio intercessere, si odio laborauerint mutuo, non secus fide copulentur quàm reconciliatio accedat. Si vero legitima odij et disseparationis intercesserit causa, vti à se diuelli etiam à matrimonio possunt: sic si iniusta & a ffectuosa fuerit præsumptio, nisi rea persona concordiæ studeat, spe futuri coniugij priuanda est, alia in suo honore salua.

37.

Baptismum in templo (licet nullo loco concludatur) quando ad publicas preces conuenire solent fideles administrari in Domino, præsente parente, & proximis præcipimus, excepto casu necessitatis ob morbum præsertim infantis. Si autem contingat propter paucitatem Ministrorum in villis vbi de sunt Ministri, nec locus publicus Ministerio destinatus sit, infantes offerri in Baptismmum, ibi Minister in priuata quoque domo excepta tamen domo cauponarum, liberè Baptizare poterit infantem,

modo id ſobrie & cum decoro fiat, Regnum enim Dei non venit cum obſeruatione, Luc. 17.

38.

Mulieribus præterea ſicut loquendi docendi & ſacrificandi facultati interdicit Apoſtolus, ita baptizare etiam in ipſo neceſſitatis articulo omnino in Domino interdicimus. Impium enim eſſet, ſi mulieres Sacerdotalis officij ſortem ſibi vendicarent. Nequè enim aut mulieribus aut quibuslibet priuatis mandauit Chriſtus vt babtizarent, ſed quos Apoſtolos conſtituerat ijs mandatum hoc dedit. Quod ſi autem mulieres baptizauerint, quia in alienum munus inuolant, babtiſmus earum irritus fiat, & infans ille à Miniſtro Eccleſiæ baptizetur. Nemo enim ſine legitima vocatione in Eccleſia miniſtrare potuit.

39.

Mandamus præterea in Domino, vt omnes tàm viri quam fœminæ quicunque communioni apti fuerint, ad Sacramentum corporis & Sanguinis Domini accedant. Interea Miniſtris obſeruandum eſſe decreuimus prius hoc denuntiare populo, primùm vt ſe quiſque ad eam recipiendam dignè præparet, eaque reuerentia quàm ratio poſtulat. Hoc quoque à Miniſtris non erit prætereundum, vt ſi fortè

aduenæ

aduenæ quidam & peregrini in cætu, vbi cœna diſtribuitur, fuerint, nondum tamen religionis diſciplinæque inſtitutis imbuti, ij ſi participare Sacramento velint, Miniſtros adeant, à quibus in priuatis ædibus erudiantur, de fideque confeſſa diligens fiat inquiſitio. Ita & Tigurinam Eccleſiam facere legimus.

40.

Quandoquidem inimicitiæ ſummæ exaſperant Deum, & inprimis repugnant Sacroſanctæ communioni, ab ea excludat Paſtor quos nouerit palam peruerſos & peſſimo exemplo diſsidere, donec depoſita ſimultate (id quod probè procurabit Paſtor) in gratiam mutuo redierint.

41.

Quia omnes Euangeliſtæ & Apoſtolus Paulus, panem in Cœna Chriſti accepiſſe & hunc acceptum panem et calicem ſuis diſcipulis dediſſe ſcribunt. Nos etiam Cœnam cum Pane communi & vino quibus alimur, in noſtris Eccleſijs adminiſtrandam eſſe decreuimus. Panem illum arborum folijs ſimilem & inter ferrum ſculptum combuſtum quem alias oblatium vocant ad Miſſam Romanenſis Pontificis tranſmittimus, ipſique rodendum donamus.

42.

Quia ſemper aliqua exhortatio cœnam præcedere debet, Ideo Paſtoribus decreuimus, vt exhortationem ſemper memoriter recitent vſitatsque verbis proponant, nec multis ambagibus vſum Cœnæ Dominicæ obſeruent. Illud etiam requirimus, vt diligenter conſiderent quos admittant; ſi eos enim admiſerint quos iurè depellere poſſent, non minus peccabunt ac ſi corpus Domini canibus ſummendum traderent.

43.

Qui contumaciter ſummere volunt, hos primùm admonendos ſtatuimus, & ſi vitium non correxerint, in cætu fidelium habendos pro Ethnicis eſſe cenſemus. Ita & in Antiocheno & Toletano Concilio decretum erat.

44.

Vſu rationis expertes pueros, à Sacra Cœna arcendos eſſe ſtatuimus, non enim pueris, ſed ijs qui idonei ſunt diſcernendo corpori & ſanguini Chriſti, ſuæque ipſorum examinandæ conſcientiæ (hoc autem fruſtra requiritur à Pueris) inſtituta eſt Cæna Domini.

45.

Cæterum

Cæterum carnifiicinam illam animarum, de enumeratione peccatorum, ex noſtris Eccleſijs proſcriptam eſſe volumus. Poteſt tamen læſam habens conſcientiam in rebus grauioribus Paſtorem priuatim conſulere, & animæ ſuæ ex verbo Domini conſolatione petere.

46.

Quoniam ægroti de vita periclitantes ſæpenumero artibus & ſuggeſtionibus Sathanæ ſeducuntur vt in deſperationem incidant, huic omnino tanto malo occurrendum eſt. Itaque quo eripiantur homines à tam graui periculo, Miniſtri erunt parati, vt in promptu habeant conſolationes ex puro verbo Dei, vt eos à tentationibus eripiant, in promiſſionibus confirment, ſpemque certam de Dei miſericordia & eius benignitate pœnitentibus faciant. Hoc autem tunc maxime faciendum eſſe decreuimus, cum ægrotum poſtulare conſtabit.

47.

Poſtquàm articuli iſti iudicati & ſecundum normam fidei probati fuerint placuerintque Paſtoribus : Volumus vt ſinguli ſubſcribant nec poſtea

eos temere violare præſummant. Si quis autem violauerit ſuperba elatione intumeſcendo, ipſum vt manifeſtum hoſtem fidei, & boni ordinis turbatorem ac violatorem, tandem iuriſdictione ſpirituali puniendum eſſe decreuimus.

FINIS:

Subſcripſerunt Fratres, numero 40.
abſque Rectoribus &c.

Impreſſum Papæ. 14. die Auguſti Anno 1577.

DOCTISSIMO ACPIO VIRO DOMINO MATTHÆO SCARIZÆO

Keuino, Euangelij Ies: Chris: Præconi Fidelis: Dauid Huſzar Pañonius, Paſtor Eccle. Papens: omnem foelicitatem ac gratiam Sancti Spiritus ptecatur.

Miſſos per te nuper hos mihi articulos Eccleſiarum veſtrarum, mi Scarizæ, fronte gratiſſ ma ac potius obuia arripui: quos cum perlegiſſem (quia de rebus vehementer neceſſarijs collata eſſe ac conſcripta vidi, præſertim his poſtremis imo dixerim corruptiſſimis diebus, Tyranideque lethifera Sathanæ miſerabiliter exagitatis ac penè atro venæno infectis (illico aſſenſi, dignosqué putaui noſtro ſubijcere prælo: Et quia primum omnium à te Fratre ac amico ſyncero ac dulciſſimo acceperim, eosdem tibi dicare, tuoque ſub optimo nomine in lucem edere ac euolaſſe non indignos exiſtimaui: quo quidem facto cùm erga te meum animum declarare volui, vt qui antehac ignotus, me ignotum inſœdus amicitiæ ineundæ prouocaſti, iam deinceps et tu perſpectam ac ſtabilem vel in tantillo opere fidem erga te meam ſentias velim: tùm vero vt Eccleſia Chriſti hoc modo operarios fideles in tra meam religionis continendo, cernat nos non ingratos ac ſecuros in noſtris eſſe officijs. Vale, nosque vt ſoles cùm tuis ama.

Az ALSO ES FőLSő BARONYABAN VALO ECCLESIAKNAC ARTICVLVSI, MELLYEC Hercheg ſzőlőſőn, irattanac Negyuen Prædikatoroc ielőn voltaban, melyeket mindyaion iouá hattanac.

Anno Domini 1 5 7 6. 16, *Auguſti.*

I,

MI keppen hogy czac az egy igaz es őrőcke valo Iſtent kel minden Kereſ;tyen embernec eſmerni es vallanni, az melly Iſten minden ez vilagi feiedelmeknec főlőtte vagyon: Ezenkeppen az hitnec es az iduőſsegnec dolgaiban, ſemmit minekűnc ez vilagi hatalmaſſockal nem kel gondolnunc, ha ezektűl minket ſ;inten el akarnánac ſ;akaztanijs.

2.

Ezt penig ez igaz Iſtent, ki az S;ent iraſban Iehouanac neueztetic, es kinec kiuűőle más Iſten ninczen, hiſſ;űc egynec lenni termezetiben auagy allattyaban. De vgyan ezen egy Iſtent vallyoc harom ſ;emelyben valokeppen

A lenni,

lenni, mely az Attya, az Fiu, es S. Lelec, vgy hogy az Atya ne legyen fiu, auagy S. Lelec, ſzemelye ſzerent, ſe az Fiu ne legyen Attya es ſzent Lelec ſzemelye ſzerent, ſe az Szent lelec ne legyen Attya es Fiu, hanem mindenic az ô ſzemelye ſzerint valoſágos keppen az egy Iſtenſégben, minden egyben valo elegyedes nekůl. Harom Iſtent ſem vallunc lenni, mert egy az hogy az Iſteneknec ſokaſagá vtálatos: Más à penig hogy az haromſagot nem az Iſten segbẽ, hanem az ſzemelyekben helyhéztettyůc.

3.

Az fô Piſpôc ſemmit az ônnôn feiétůl ne czelekedgyec, hanem ha vallamit akar kezdenni, az Senioroknac es az kic tôbben arra valoc leznec, hirré tegye, es azoknac egyenlô tanáczokbol es akarattyokbol legyen ha mit akar czelekedni.

4.

Minden tanitoktul, az Anyaſzentegyhaznac dolgaiban engedelmet kiuanunc. Hogy ha valahol az ô ielen voltoc kiuántatic minden óc vetetlen ielen legyenec, hanem ha oly dolog allana elôttôc, à ki ſem̃i keppen ôket ôda nem erezteneie. Touabba miert hogy az fô gonduiſelôknec neha az Anyaſzentegyhaz

nac

nac kózónſeges ſ;ükſegeiert ki kely tauoznioc: Ezokaert azt akariuc hogy az ſ;omſ;ed falubã vagy varasbã valo prædikator ha hiuattatic be mennyen, es ot mind prædikallyon, mind kereſ;telyen, mind eskűteſsen. Ezőnkeppen ha va lamelliket az Senior hiuattya vagy valahoua kűldi, az kőzőnſeges dolgoknac meg ſ;erzéſere, abbannis engedelmes legyen.

5.

De miert hogy gyakorta az tanitoc kőzűl nemely, az Satannac inditaſabol az ő előttec iaroiaual ſemmit nem gondol, hiuatallyara ſem megyen el, azokaert vegezeſűnc ez, hogy afféléket az Anyaſ;entegyhazhoz illendő bűnteteſſel meg bűnteſſűnc.

6.

Miert hogy az S. Pal nyiluan parantczollya, hogy az kic az Iſten anyaſ;entegyházaban ſ;olgalni akarnac, azoc előſ;er meg probaltaſſanac, minec előtte az ſ;olgalathoz kezdenenec: Ezokaert azt keuanyoc, hogy ſenki ne prædikallyon, ſe ne kereſ;tellyen míg az ő tudomannya az Anyaſ;entegyhaz előt meg nem probaltatic. Mind az altal ezt hozza teſſ;űc hogy az Senior eskűues alat meg enged

heti az predikallaſt egy ideig azoknac az kiknec tudgya mind tudomanyokat mind iamborſagokat.

7.

Az aſzonyáalatoknac be auatáſokat, (miert hogy az ó tőruenyhőz valo dolog volt) nem akaryoc az vy Teſtamentomban meg tartani ſem nem kőtelezűnc ſenkit 40. auagy 80, napra, mint az ó tőruenyben, hanem czac intyűc őket az termezet ſerent valo tiztaſágnac meg tartáſára.

8.

Az Szentec napiaitis, (miert hogy ſem az Chriſtus nem ſerzette, ſem az ő Apoſtoli nem paranczoltác) ez okaert illenni nem akaryoc, mint az Papiſtac, hanem czac az vrnac napiat kit Vaſarnapnac neuezzűnc kőznéuel ſentelyűc az ő parantczolattya ſerint: Mind az altal ez kiuűl az Chriſtus ſűleteſenec, kőrnyűl metelkődeſenec, halálánac, fől támadáſánac, mennyben ménéſénec, az ſzent Lélec el boczátáſánac napiait meg ſentellyűc, es meg űllyőc, mert egy az hogy nagy rezből hitűnknec agazatit tartyac, más penig hogy ez mi iduőſſegűnknec es valláſaſunknac minden dolgai ezekben

ezekben vannac be foglaltatua.

9.

Mikeppen hogy az kőz napoc kezi munkara es eletűnknec kereséſére rendőltettenec. Azonkeppen az űnnep napoc arra valoc hogy az Iſtennec népei azokon minden kézi munkatul magokat meg vonuán, az ő ſzent igeienec halgatáſában, es az ſzentſegeknec gyakorlaſaban legyenec foglalatoſoc. De miert hogy maſtan az űnnep napokon inkab geryez tyűc az Iſten haragyat, hogy nem mint engez telnőc, mert czac az nagy hiuolkodasban, keuelſegben, reſʒegſegben, feddesben, pőrleſben, tanczolasban, vizha vonyasban, éktelen iatekokban, es egyeb ſoc gonoſſagokba mulattyoc el az űnnep napot: Ezokáert vegezeſűnc ez, hogy az Kereztyenec mind azokat hatra hagyuan, magokat czac az iſtennec ſʒentellyec, es az ő napiat nagy ſʒentſegbén, iozanſagban, es az attyafiui ſʒeretetnec gyakorláſábã ſʒentellyec meg, akkor vgyã cʒac az iſten igeiet halgaſsac, imadkozzanac, mind Templomban mind templom kiuől. Erre penig az Tanitoc az ő halgatoiokat ſʒorgalmatoſsan incziec es ſerkőgeſſec

A iij Hogy

10,

Hogy penig ezekre ez ſzent dolgokra az Kereſztyenec inkab rea ſzokhaſſanac, es az igaz tudomanyban naponkent öregbülheſſenec, azt akarioc hogy minden tanito ne czac prædikallyon, hanem az gyermekeketis az köröztenſegnec fundamentomara, es az hitnec ágazatira tanicza, à mint az regi anyaſzentegyhazban valo tanitokis czelekettenec.

11.

Minden Prædicator az ö tiſztiben hiuen el iarion, de azonközben meg laſſa, hogy más tanitonac megeieben ne hágion, annac hire es akarattya nekül, ſe ne prædikallyon, ſe ne kereſztellyen, ſe ne eſküſſön, hanem ha az vagy beteg volna, vagy othon nem volna, es az köſseg az ö ſzolgalattyat keuanya, ackor meg lehet az ſzolgalat, de vgy hogy az mit ſzolgalattyaert adnac el ne vegye, hanem az ot valo tanitonac hagya. Akaryoc eztis hogy ſenki mas prædicator helyiben ne mennyen míg az elöbit az köſſég meg nem elegiti.

12.

Minden prædicator czac anni terhet vegyon

gyön föl az menit lattya hogy el viſelhet: Ezokaert ha öket egy váras, auagy egy falu el tartthattya, töbhöz magokat ne kötelezzec nagyob iutalomnac okaert. Mind az altal àhol az tanitoc ſzükön vadnac, ot ſzabad kettö vagy harom falunac ſzolgalni, czac hogy az Iſten igeieuel ne kereſſkedgyec az tanito, hanem az Chriſtus Anyaſzentegyhazat epicze, hogy follyon az Iſtennec igeie, esaz kereſztyenec mindenüt epüllyenec az hitben.

13.

Ezeknec fölötte minden tanitonac az Chriſtus neueuel paranczollyuc, hogy ſenki nagyob iöuedelemnec okaert helyét meg ne valtoztaſſa, ha ſzinten hiuattatnekis, es inkab igeieközzec az Iſten egyhazanac epületire, hogy nem mint az nagy iöuedelömre. Az köſſegis penig az ö Paſztorat vagy rea valo haragyabã, vagy az önnön feietül az fö gonduiſelöknec hirek nekül el ne küldgye, es máſt ne fogadgyon. Mert gyakorta eſic hogy az köſſeg az hizelködökben es czelczapokban inkab gyönyörködic, hogy nem mint az igaz tanitokban. Es igy keduec ſzerent

valo doctorokat válogatnac magoknac.

14.

Miert hogy az Szent Pal nyiluan parantczolya hogy az tanito reſeges ne legyen, Ezokaert minden Prædikator réſegſégtül magat meg otalmazza. Ha penig valaki réſegſégben talaltatic, es mind hiuatallyat, mind ſemelyet réſegſégéuel meg rutitya, Azt tiztitül meg akaryoc foztani. Azt ſem engedgyüc ſenkinec hogy az paraztockal együt igyec az korczoman.

15.

Hogy penig ezöc é Kereſtyéneknec vegezeſi allandoc legyenec, es hogy az io rend tartas közöttünc meg maradhaſson, akaratunc ez, hogy minden eztendöben ketſer az tanitoc öſue gyüllyenec, közönſeges Synatot tegyenec, az kiben minden dolgoc felöl ſabadon es ſorgalmatoſſon tudakozzanac, es min deneket io modon es io rendel el vegezzenec. Valaki penig az közönſeges gyüleſt el mulatnaia, es rea nem menne, ha magat tiſteſſeges es elég okkal meg nem mentheti, azt köz akaratbol tiſtitöl meg foztyoc. Azonközben mig az gyules lezen, ha valami haboruſag az

tanitoc

Tanitoc kőzőt indulna, az fő gonduiselőc e-lőt azt el vegezhetic.

16.

Ez dologban penig mindennec eszeben kely venni hogy senki gyűlőségből, vagy valami gonosz akaratbol az ő Taníto tarsát az Senior előt be ne vadollya, hanem szeretetből czelekedgyek ő vele, hogy az ő lelket Istennec meg nyerhesse. Az kőssegtőlis vgyan azont kiuannyoc, hogy igy az egy masnac az gond-uiselőc előt valo be vadolása, inkab az Leleknec oruossaga legyen, hogy nem mint az raytunc tőt boszzusagnac meg állasa.

17.

Az tanitoknac eggy massal valo visza vony asokat, feddőzéssőket, egy más rutitasat, szidalmazását, arulasát, egymas ellen valo sugarlasokat, semmikeppen el nem tűriűc: Ezokaert ha valamelly Prædikator, vagy keuelsegben, vagy maga fel tartasban haborusagot indit, azt az Annyaszentegyhazhoz illendő bűntetessel meg akarioc bűntetni-

18.

Az tunia es hiuolkodo Prædicatort, akki czac vassarnap veszőn kőnyuet kezeben, az tőb

B napokon

napokon penig vagy reſzegeskedic vagy ſzellel kurritol, ha etzer ketſzer meg intetuen iobba nem leſzen, tiſztitól meg foſztyoc. Azt akarioc azert hogy minden heten, mikor az kóſſegnec tób úróſſege vagyon az dologtul, haromſzor prædikallyon ha tóbſzer nemis. Vr napian penig mindenkor ketſzer. Igy ó magais az ó tudomanyaban eppúlhet, az kóſſegis az Prædikatiora inkab rea ſzokic.

19.

Senki eztendóienec elótte az ó Eccleſiaiat el ne hadgya, hanem ha maſuua akar menni eſztendóiet ki tólcze, akkoris penig el meneſet az Seniornac hirre tegye. Eztis eróſſen paranczollyuc az Vrnac neueuel ho y ſenki magat valahoua v y ne igerie, ho y oſztan óket meg czallya, hanem elóſzer meg laſſa ha mehet, vagy nem. Mert az hazugſag iollehet minden emberben rut, de fókeppen azokban az kic ſokaknac tikóri, mind élettókkel mind tudomanyockal, Meg laſſac azert hogy hazugſagal tiſzteket, es ſzómelyóket meg ne ruticzác.

20.

Miert hogy az Anyaſzentegyhaznac kó-

zónſe-

zõnſeges ſ;ükſege gyakorta valo kõltſeget keuan, ezokaert valami efféle kõltſegben valamelly tanitora eſic, azt minden ſ;ugolodas nekül meg adgya.

21.

Miert hogy az Sathan az õ tagiai altal mindenkor azon forgodic, mi modon eitheſ ſe az õ czaczogaſiual az igaz tanitokat veſ;edelembe az mint immar ſokſ;or meg kiſertettec: Ezokaert azt akarioc hogy ſenki az tanitoc kõzõl az meg gy õzetetet eretnekekel ne diſputallion, ſe együt velec ne nyaiaſkodgyec, hogy az Iſtennec neue õ miattoc ne ſ;idalmaztaſſec es hogy az tanitokatis valami veſ;edelemben ne hozzac. Mert ezert mongya à Chriſtuſis, hagyatokel vgymond õket, mert meg vakultanac. Az Szent Palis azont mongya, Az eretnec embert, vgymond egy auagy ket inteſnec vtanna ha meg nem ter el táuoztaſſad. Az ſ;ent Ianoſis, eſ;ent parantczollya, valaki vgymond ez tudomant nem veſ;i kõzitõkben, annac ſe ne kõſzõnnyetec, ſe házatokban be ne fogadgyatoc.

22.

Ha valami nehez dolog tamadna vala-

miből az Kereſtyenec között, abban ſemmit az Tanito önnön magatul ne czelekedgyec, hanem mindiaraſt az Iſten igeiere es az regi Kereſtyeneknec Iſten igeie ſerent valo Cánonira auagy regulaira tenkenczen, es az ſerent tegyen minden dolog felől iteletet.

23.

Touabba azt keuanyoc hogy minden Prædikatornac könyue legyen, az kiben az meg kereſtölt gyermekeknec neueket es eſztendeiöket föl iria, az hazaſagban valo ſoc ſurzauarnac el tauoztataſaert. Azt penig az könyuet ha onnan el menneis el ne vigye, hanem az vtanna valonac haggya.

24.

Senki ſe Prædicator ſe Scolai Meſter egy Piſpökſeg alol mas Piſpökſeg alá ne mennyen hanem attul az melly Piſpec alatt lakot, leuelet kerien iamborſaga mellet. Ezt penig akarioc az ſoc hamis tanitokert, az kic alatomban közinkben be maſnac, mint az Chriſtus ö felőlöc meg mondotta. Igy az köſſégis olly tanitot ne fogadgyon az kinec mind tudomannyarol mind életiről bizonſag teuö leuele nem leiend.

Iollehet

25.

Iollehet az Kereſ;tyenec kózótt, ſoc gonoſz Iſtentelen ſ;itkos atkos emberec vadnac, az kic ſenkinec nem kedueznec, hanem az tanítokatis gyakorta gonoſz beſ;edóckel illetic: Mind az altal minden tanítot intónc az ſ;eled ſegre es az alazatoſſagra, hogy az ó halgatoiokat, kinec kenyereket eſzic né ſ;idalmazzac, ha ſ;inten ó túlóc ſ;idalmaztatnánakis, Me t az Chriſtus ezenkeppen czelekedet Ha penig valamelly tanito ſ;itkos atkozo leiend, es abba talaltatic, egy auagy két intes vtan ha meg nem iobul, az Vrnac neueben tiſ;titúl meg foſztyoc.

26.

Az Scola Meſterec az ó Paſ;toroknak tiſ;teſſegel es engedelómuel legyenec, ſe az ó Paſ;torokat vagy vgyan ottan az kóſſeg kózót, vagy maſut allattomban ne gyalazzac, ſe ne arullyac. Ha penig valamel Scola Meſter az ó Paſ;tora ellen oknekúl valo haboruſagot inditand, es annac igaz okát nem adhatángya meg búntettic. Eztis ó tólóc meg keuanyoc hogy az ó tiſ;tekben hiuen el iariaianac, mind az iffiaknac es gyermekóknec tanitaſaban, mind penig az templomhoz va-

lo ceremoniaknac ki ſzolgaltataſaban, az mi abban ő reaioc nez. Touabba hogy ereieknec ſőlőtte draga etkekre őket ne erőlteſſec, hanem az mit aztalokra ſzőrőzhetnec, vagy ſoc vagy keues leſzen, azzal őkis meg elegődgyenec. Az Paſztorokis penig az ő Meſtereknec tiſzteſſegel legyenec, es hogy ha ebeddel, vaczoraual ſzegődſeg ſzerent őnekic tartoznac, hiuen meg adgyac, ha penig ſzegődſegec arra nincʒen, ő magokrol viſelyenec gondot.

27.

Hogy az Anyaſzentegyhaz mindenűt kereſztyeni fenitekben es io rendtartaſaban maradhaſſon, végezeſűnc ez, hogy minden eztendőben etſzer az Eccleſiac meg latogattaſſanac, es mind az tanitoknac, mind az halgatoknac tudomanyokrol es erkőlczőkről valo tudakozas legyen, de vgy hogy az latogato embereknec mindenűt eledelt adgyanac azoc, a kikhoz menendnec.

28.

Az kereſztyeni gyűlekőzetből valo ki tiltaſt, (mikeppen hogy eleitől fogua meg tartatot az Iſten nepe kőzőt) moſtis meg akarioc tartani. Annakokaert az Iſten igeienec

tanitaſa

tanitaſa ſ;erent, ki tiltunc minden nyiluan valo es tzegerós bűnben heueró embereket, à kic életóket ſoha meg nem akariac iobbitani, mint az reſ;egeſeket, hamiſſan eskůuóket, ſ;itkos atkozokat, lopokat, paraznakat, es az kic vſuraual kereskednec, kic az Anyaſ;entegyhazban botrankozaſt teſznec, hogy az kic meg iobbulhatóc, meg iobullyanac, Az kic penig iobbulni nem akarnac, tőb gonoſſagban es nagyob veſ;edelemben eſſenec. Eztis hozza teſ;űc hogy az kic ki tiltatnac, addig be ne boczataſſanac míg az Iſtent az Kereſ;tyeneket meg nem kóuetic.

29.

Valakic az Paſ;torſagnac tiſ;tit fól akariac venni, azoc étellel es itallal tartoznac azoknac à kic ó eróttec oda munkalkodnac. Eztet penig azoktul meg keuanyoc, hogy minec elótte az kóſſeg elótt meg kerdeztetnénec, az elót az Scholaban deakul valo kerdezkedes legyen tólóc.

30.

Az tantz mikeppen hogy kereſ;tyen es tiſ; teſſeges emberhez nem illic, ezenkeppen ſenkinec ſ;abaddá nem hadgyoc, hanem inkab azt

akariuc hogy minden Tanitoc közönseges kepen tilcza. Az Tanitoknac penig ha valamellic vagy ömaga, vagy haza nepe tanczoland, tisztitül meg foztatic.

31.

Az menyegző lakodalmat, auagy az kez fogast nem hadgyoc lenni sem Vasarnap, mert azt à napot Isten maganac valasztotta, es az ö igeienec halgatasara es tanulasara rendölte, nem az testnec ételben es italban valo buialkodasará: Sem Szombaton, sem Hetfen, mert az emberec az ö mertekletlen eletöckel italockal az Vr napianac meg szentelesere magokat igy alkolmatlanna tennéc. Vgyan itten mindentöl eztis keuannyuc hogy ehora es iozanon eskűssenec es eskűdgyenec.

32.

Senki az hazasulandokat külömben öszue ne eskütesse, hanem ha elöb mind ket felnec szabadsaga felöl bizonyos leend.

33.

Senki egynetlen szemelyeket idöuel, még feiedelemtül valo feltebennis öszue ne eskűttessen. Tizennegy esztendönec alatta az leanzot az iffiuual se eskűttesse meg, Az ferfiat penig

penig akki valamenire idős, tizen hat ezdendőlnel kűſſeb leanzoual iſmeg meg ne eſkűteſſe. Ha penig kűlőmben czelekeſʒic tiſztit el veſʒti. Touabba azt akaryoc hogy az tanitoc Iſten kőnyueből es az termezet tőruenyeből tegyenec iteletet az hazaſſagnac dolgairol, nem az Papa Decretomibol.

34.

Miert hogy az titkon es allattomban valo mennyegző ſʒőrzeſből es kéz fogasbol, ſoc gonoſſagoc, viſſʒa vonnyaſoc, gyakorta verontaſokis tamadnac: Ezokaert azt akarioc hogy ſenki titkon mennyegzőt ne ſʒerezzen, auagy kezet ne fogyon, hanem ezec tiſʒteſſegbeli emberec előt legyenec, ha mindenkor az tanito ot nem lehetneis. Az mennyegző ſʒerzőkis penig iol meg laſſac kiket ſʒereznec őſʒue, es ha valami ketſeges dolog volna benne, addig meg ne ſʒőrzzec, még az Tanitonac hirré nem adgyac. Az aſʒonnepeknekis az mennyegző ſʒőrzeſt meg nem engedgyűc.

35.
C Az melly

Az melly ſʒemellyec immar kezet fogtanac ha az vtan eggyic az maſikat meg vtalnaia, addig ôket ôſʒue ſenki ne eſküteſſe, míg meg nem bekelnec. Ha penig egymaſtul valo el ſʒakadaſoknac igaz oka leend, mint hogy ha ſʒinten meg esküttenec volnais, egymaſtul el valhatnac. Igy à ki oknekül el akar az ô iegôſetôl valni, es ſemmikeppen ſʒot nem fogad, ſem kedig bekeſeget nem akar, kô telbẽ marad, à maſic kedig ſʒabad ember leſʒen.

36.

Az Kereſʒtôles iollehet bizonyos helhôz ninczen kôteleztetuen, mind az altal az Iſten ſʒôrzeſenec bôczületes voltaert azt akaryoc hogy templomban legyen, a hol az kereſʒtyenec az Iſten igeienec halgataſara ôzue gyülnec. Az gyermekeknec attya, rokonſagiual, baratiual egyetemben ielen legyen. Ha penig valamely faluban à holt tanito ſem kedig Templom nem leend, ot egyeb hellyennis meg lehet az kereſʒteles, czac hogy korczoman auagy egyeb tiſʒteletlen helyen ne legyen.

Az

37.

Az Szent Pal nem engedi az aſſzonialatok nac az Templomban valo tanitaſt, Annac okaert az Kereſzteleſtis ô nekic meg nem engedgyûc, ha ſzinten kereſzteletlen az gyermec meg halnais. Az Chriſtus kedig az tanitaſt ôſzue kôti az kereſzteleſſel, ha azert tanitani nem ſzabad ônkeic kereſztelnec ſem ſzabad. Hog ha penig az Baba az mas ember tiſztiben háguan kereſztôlneis, az à kôreſztſeg hiaban valo leſzen, es aſſelôl az egyhazi ſzolga vyonnan meg kereſztelheti.

38.

Keuannyoc touabba az Vrnac neueuel, mind ferfiaktul mind aſſzonialatoktul valakic arra valoc leznec, hogy az vrnac vaczoraiahoz gyakorta iarullyanac, es azt el ne mulaſſac. Az tanitoc penig elôſzer azt à nepnec meg ielenczec, hogy minden ideien magat hozza keſziczie.

39:

Miert hogy az egy maſſal valo harag tartas es gyûlôlſeg igen ellene vagyon mind az Iſtennec, mind az ô ſzôrzeſenec, az ô ſzent Va-

czoraíanac. Ezokaért az haragoſokat es az egymaſſal valo gyûlôlkôdôket az Prædikator az Vr aztalához ne boczaſſa, mind addigis míg egymaſſal meg nem bekelnec. Erre penig az tanitonac gongyanac kel lenni

40.

Miert hogy az Euangeliſtac mind penig az Sent Pal azt mongyac, hogy az Chriſtus az Veg vaczoran kennyert vet kezeben, azt atta az ô tanituaninac mind az borral egyetemben: Ezokaert mijs az ô vaczoraiat nem az Papa oſtiaiaual, hanem az kennyerrel es borral akariuc ki ſ;olgaltatni.

41.

Eztis az Tanitoktul meg kiuannyoc, hogy az Vr vaczoraianac oſ;togataſakoran az Kereſ;tyenec elôt ſzent inteſeket es tanitaſokat tegyenec, meg penig mennel nyiluabban lehet, hogy az VR Vaczoraiarol valo tudomant ſoc kerengô es homalyos beſſ;edeckel meg ne homalyoſiczác. Erreis gondot viſellye-

visellyenec hogy meg lassac kiket kellyen oda boczatni. Mert ha olliakat boczatnac a kiket meltan el ůdzhetnenec, nem kůlőmben vetkőznec, mint ha az Vrnac testet az ebeknec es diſznoknac hannaiac.

42,

Az kic semmi keppen nem akarnac elni az Vr vaczoraiaual azokat elősżer az Tanito meg incze, es ha meg nem iobulnac az Ker ſztyenec kőzzel ki tiltassanac.

43.

Az apro gyermekeket kic sem meg nem tudgyac magokat probalni, sem az Vrnac teste kőzőtt es egyeb kůlső étel kőzőt valaztast nem tudnac tenni, az Vr aztalahoz nem boczattyoc.

44.

Az sugo gyonast, es az bůnőknec elő ſzamlalasat, mellyet az Papa papiai kiuannac az emberektůl, nem iauiallioc: Mind az altal az meg rettent lelků emberec Prædikatorokhoz el mehetnec, es tůlőc vigaſztalast vehetnec.

45.

Miert hogy az beteg ember kórnyül az ördög igen forgolodic, hogy miuel ötet ketſegben eitheſſe az Iſtennec irgalmaſſaga felöl, es bűnenec boczanattya felöl: Ezokaert minden tanitotul meg keuannyoc ezt, hogy mikor az beteg ember az vigaſ;talaſt keuannya es öket hiuattya, el mennyenec, es az Iſten igeienec oruoſſagaual gyogiczac az ö lelköket, eröſseiczec es batoriczac öket az ördögnec keſerteti ellen, hogy ketſegben ne eſſenec, es az Satannac prædai ne legyenec, hanem nagy batoron es vigyan mullyanac ki ez vilagbol.

46.

Minec vtanna ez Articuluſoc es az Kereſ;tyen Annyaſ;enteghaznac rend tartaſirol valo regulac az Szent irasbol igazaknac talaltatnac, es minden kereſ;tyen Prædikatoroknac teccendnec, azt akaryoc hogy minden Prædikator neuet alaia iria, es azzal minden engedelmeſſeget igerie hogy ez Regulac es paranczolatoc ellen nem akar iarni vak-

ni vakmerőkeppen. Ha penig valaki ez Regulakat meg vtaluan, ſem ő maga ezek ſ;erent nem él, ſem az ő Paſ;torſaga alatt valokat igy nem Tanitya es nem igazgattya, mint az igaz hitnec ellenſegit, es minden io rendtartaſnac meg haboritoit, az Iſten igeienec fegyuereuel, annac vtanna az feiedelmektől engettetet bůnteteſſel, egy akarattbol meg bůntettyůc.

Vege.

Papan nyomtatott 1 5 7 7. eſ;tendőben.

NICOLAO SIKLOSIO, Amico ac fratri dilecto, Dauid Huſ;ar Pannonius &c.

S. P. D.

Imperia vt ſine legitima ratione modoquè
Quæ ſtant quamuis ſint robore parta cadunt.
Sic etiam Chriſti contra tot Dæmonis aſtus
V t maneat firmo remige nacta ratis.
Eſt opus ardenti ſemper conamine iuſtos
Legibus & certis viuere quippè modis.

[illegible]

Michael [illegible]

Tomas [illegible]

Benedictus Konomics — Franciscus Csiagi

Joannes Kalmanczy — Ladislaus Kopacz

Michael Sz[illegible] — Stephanus [illegible]athey

Ambrosius Foldvari — Franciscus Csefari Havas

Basilius Fekete — Andreas Choregni

Joannes Lukacs — Stephanus Lukacs

Johannes Vorosmarty — Johannes [illegible]

Laurentius Igary falva — Petrus Kis[illegible]

Ladislaus Csatfalvy — Daniel Nadasi

Joannes Kalmanchey — Johannes Kisbar[illegible]

Franciscus Feketey — Johannes [illegible]

Johannes Gerely — Basilius [illegible]

Stephanus Kis Peterfalvi — Stephanus Mo[illegible]

Jeremias Pastoris

Michael Bello[illegible]

Michael [illegible]

Gregorius Gorosky — Laur. Lukacs

Andreas Beruman — Stephanus [illegible]

Adamus Czeh — Petrus [illegible]

Joannes [illegible]

Stephanus [illegible]

Laurentius. Martinus Labi

JEGYZETEK.

Valentinus Harsanj.
Matthias Zentlaczlaj.
Dominicus Zanchius.
Petrus Komari.
Benedictus Karanczj.
Joannes Kalmanhej.
Michael Sikliosi
Ambrosius Földuari.
Basilius Foktüj.
Joannes Laskaj.
Johannes Vörösmarti.
Martinus Ipaczifaluaj.
Ladislaus Katatfaluj.
Joannes Kalmanchey.
Franciscus Szölöskej.
Johannes Beczeuczj.
Stephanus Kis Peterdinus.
Gregorÿus Karaszÿ
Benedictus Beremenj.
Adamus Ethej.
Joannes Herczegh Szeoleosius.
Stephanus F. Lascoujus.
Joannes C. Lascouius.

Lazarus W. Veresmar[th]j].
Michael P. Herczegszölösi.
Tomas Tolnaeus.
Franciscus Cziabar
Nicolaus Kopaczj.
Stephanus Ethey.
Franciscus Naradi.
Andreas Choropius.
Stephanus Laschouius.
Fabianus Szegedj.
Petrus Kis Harsani.
Daniel Nadardi.
Johannes Kis Harsanj.
Johannes Ethej.
Basilius Szeplakj.
Stephanus Mohachj.
Jeremias Pastoris.
Michael Belkey.
Michael Vszodj.
Laurentius Laskaj.
Stephanus T. Laskaj.
Petrus Sseny.
Martinus Laszj.

JEGYZETEK.

Ez az egyházi törvénykönyv az 1576-ban Herczegszőllősön szerzett református kánonok pápai kiadásának mása. Eredetije a felső-baranyai ref. egyházmegye tulajdona. Egyetlen példány. Szabó Károly ugyan Régi M. Könyvtára I-ső kötetében a 136. szám alatt leírván a magyar szöveget, a Széchenyi-könyvtár kéziratainak jegyzéke után (T. I. p. 254.) azt állítja, hogy a műnek egy teljes példánya található a N. Muzeumban, de tévesen. A kánonok nyomtatott példánya ott nincs és nem is volt. A hivatkozott 2059. Fol. Lat. jelzett kéziratgyűjtemény III. kötetében csak írott másolata van a könyv czímének, a mit a kata logus gyorskezű szerkesztője jegyzékbe vett, Szabó pedig nyomtatványnak nézett. Beismeri ezt maga is a RMK. II. köt. 36. lapján, midőn a 141. sz. a. a latin szöveg czímét Kiss Áronnak A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzéseiből (675. l.) közölvén, megjegyzi, hogy «az eredeti latin szövegnek ma egy példánya sem ismeretes». A debreczeni ref. főiskola könyvtárában azonban csakugyan megvan a Szabó (RMK. I. köt. 74. l.) említette, de csak a magyar szöveget tartalmazó, tehát csonka példány.

Tóth Ferencz dunántúli ref. püspöknek a Nemzeti

Muzeumban 1043. Qu. Hung. jelzett írásai szerint e század elején két teljes példány volt ismeretes. Kezén mind a kettő megfordult. A pápairól a IV. köt. 4v lapján azt írja, hogy «egy exemplum a túl a dunai főtiszt. superintendentiának adattatott, mely még ma is megvan. A deák nyelven kinyomtattatottnak Török István, Pápának ura így írta alá a maga nevét: Stephanus Theöreök de Ennjngh manu ppria... Ugyanezen, de magyar nyelven 1577-ben kinyomtatott kánonoknak... az akkori városi biró az esküdtek s a városi egész népség így írta magát alája: Franciscus Szíj judex Papen. et caeteri jurati cives civitatis Papen.» Emlegeti ezt az aláírásokkal ellátott, Pápán őrzött nyomtatványt A helv. vall. tartó túl a dunai superintendentziában élt ref. püspökök életében (45. l.), továbbá A pápai reformáta szent ekklésiának rövid historiájában (19—20. l.), valamint A magyar, és erdély országi protestáns ekklésiák historiájában (55., 328. l.) is, határozottan állítván nemcsak azt, hogy e nyomtatványt «a túl a dunai reformátusok superintendentziájának kánonos könyvében eredetiképpen láthatni», de még azt is, hogy a földesúron, Török Istvánon, a város biráján, Szíj Ferenczen kívül «a várbeli katonaság képében annak kapitánya», «főtisztje» (A pápai ref. ekkl. hist. 20. l.: «Valen. Hathos vice capitaneus Papen. m. pr.») is aláírta. Ennek a kánonos könyvnek s benne a Hercz. kán.-nak nyoma veszett. Ha a főiskolai könyvtárban volt, elkallódhatott a kezelő diákok gondviseletlensége miatt, el az idők mostohasága következtében is, mikor az egész könyv- s kéziratgyűjteményt a pinczébe kellett lehányni, majd évekig a padláson tartani. Ha talán Győrré, vagy Komáromba, esetleg más — biztosabb — helyre vitték, még előkerülhet.

A másikat Tormássi János, dunamelléki ref. püspök fedezte fel 1808 nyarán vizitáczió alkalmával a felsőbaranyai ref. egyházmegye leveles ládájában. Nem kisebb örömére az egyházmegye vezérférfiainak, mint ámulatukra. És sietett a jó hírrel meglepni A magyar prot. ekklésiák historiájának íróját is, a ki azután a talált kincset 1812-ben Tóth Ferencz n.-harsányi paptól, a felsőbaranyai egyházmegye esperesétől megvizsgálás végett el is kérte. Tormássi J. püspöknek és Tóth F. esperesnek ez ügyben 1808—1812. Pápára küldött levelei Tóth F. püspöknek a N. Muzeumban őrzött kéziratgyűjteményéből le vannak nyomtatva A dunántúli ág. hitv. evang. egyház 1598-iki törvénykönyve ismertetésének 126—131. lapjain. Hogy újabban ismét előkerült, erről a példányról készült ez a lenyomat. A baranyai gondos atyák, midőn visszakapták őseik bölcseségének e ragyogó bizonyságát, megint úgy eltették, hogy 1890-ben alulírott kértére eredmény nélkül keresték s évek mulva véletlenül találták meg. De milyen revült állapotban? Kötése felbomlott, bőrrel behúzott táblája megvedlett, a díszes préselésnek rajta csak nyoma látszik; szakadozott s porló levelei széthullottak, a jegyzeteknek utána fűzöttek pedig középütt a tábla belső oldalához hozzá tapadtak és ott valakinek erőszakos kezei között szétmállottak.

A nyomtatványból szerencsére csak elől hiányzik egynéhány sor, de ezeket könnyű volt pótolni: hiszen a törvénykönyv szövege nem ismeretlen. Kézírásban igen el lehetett terjedve az egész országban. Így van meg Alsólendvai Gál Imre veszprémi ref. papnak, 1649—1655. dunántúli püspöknek, még esperes korában összeírt kánonos könyvében, a melyet az 1823-iki, Tatában tartott ker. gyűlésen (jkv. 49. p.) a pápai venerabilis tractus

ajándékozott a dunántúli ref. superintendentia archivumának s Liszkay J. írt le Tóth F. életrajzában (17. l.). Igy Szilágyi Bénjámin Istvánnak Synodalia-jában, a melyet R. 575. szám alatt őriz a debreczeni ref. főiskola könyvtára. Ilyen talán a sárospataki ref. főiskola könyvtárában levő is, a mit azonban a M. Könyvszemle (1881. évf. 253. l.) közleményéből csak sejteni lehet, meg az is, a melynek emlékét az Akadémia kézirattárának jegyzéke (kis 8-r. 8. szám a.) őrzi. Megvan nyomtatásban is. A latin szöveget Lampe Fr. A., utrechti egyetemi tanár közölte Debreczeni Ember Pálnak Utrechtben 1728-ban a maga neve alatt kiadott Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania czímű munkájának 282—292. l., s utána Koller J.: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum, T. VI., p. 305—318., — a magyart Kiss Áron a Protestans Theologiai Könyvtár Budapesten, 1881-ben megjelent XV. kötete: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései 676—686. lapjain.

Ez az utóbbi a debreczeni ref. főiskola könyvtárának R. 681. sz. jelzett colligatumában reánk maradt eredeti nyomtatott példány után készült átírás. Kiss Áron gyűjteményét nem a szakbeli tudósok parányi számának, hanem az érdeklődő hivők egész egyetemének szánta, azért csak tartalmi hűségre törekedett. Miután a dogmák és szertartások, az egyházak kormányzása, az időszámítás stb. ügyében tartott vitatkozásokra vonatkozó feljegyzéseket, az írott emlékeknek helylyel-közzel ugyancsak megfakult sorait kibetűzvén, összeböngészte, a zavaros forrásokból merítetteket a józan kritika szűrőjén megtisztította: nemcsak magyarra fordította az idegen szövegeket, hanem az elavult kusza vonásokat is a napjaink-

ban szokásos írásmódnak megfelelőkkel helyettesítette. A Herczegszőllősi kánonok magyar eredetije tehát A XVI. században tartott zsinatok végzései között tartalmilag teljesen híven van közölve.

A Lampe-féle latin szöveg már sokban eltér az eredetitől. D. Ember Pálnak nem volt nyomtatott példánya, s gyűjteményében az utrechti nyomtató műhelybe az eredetitől igen sok apró részletben különböző írott másolat került. Sok szó mással van benne felcserélve. Pélḍ.: (29. art.) Lampenál «irresipiſcentes» és «ſinunt»: Huszárnál «*non reſipiſcentes*» és «*ferunt*»; (35.) L. «vero»: H. «*autem*»; (41.) L. «reddendum docemus»: H. «*rodendum donamus*». A szórend és a mondatszerkezet is nem egy helyt meg van változtatva. Péld.: (19.) L. «operas ſuas»: H. «*ſuas operas*»; (42.) L. «decrevimus, ut Paſtores»: H. «*Paſtoribus decreuimus, ut*». Itt-ott egyes szavak vannak betoldva. Például a 39. art.-ba: in Helvetia; 43: S. Coenam és e coetu fidelium expellendos, &; 8: Resurrectionis, stb. a Huszár-féle szövegnek részint magyarázatául, részint — ez utóbbiak — pótlására. Viszont mások meg kimaradtak. Péld. a 29. art.-ból *quod ligat et ſoluit* és *apertè*; 39: *nondum tamen religionis diſciplinæque inſtitutis imbuti, ij ſi participare Sacramento velint*; 42: *ſemper;* 30: *vſque ad tempus Synodi*; 31: *ſed ſi eodem die abſoluantur*; 34: *cum maturis autem & grandeuis viris virginem infra ſedecimum annum non copulamus* stb., a mi bizony ez utóbbiaknál az értelem, tehát a rendelkezések megváltoztatását eredményezte.

Nyomtatása különben általában elég gondos, pontozása következetes, a bibliai citatumokat különösen jól kiemeli: hibák azonban jócskán maradtak benne is. Kerülnek ilyenek is: (5. art.) «neceorumcenſuras», (31. art.)

«Domiminum». A magyar személy- és helyneveket meg éppen nem tudták az idegen könyvnyomtatók hibátlanul kiszedni. Másutt is minden lapon, a kánonokat aláírt papoknak az első kiadásban csak jelzett (*«Subſcripſerunt fratres numero 40 abſque rectoribus»*), de le nem nyomtatott névjegyzékében is sok a hiba. Kiss Áron akarta közölni a helyes névsort, de a Protestans Könyvtár szerkesztője csak az igéretet szedette ki (675. l.): «szövegét az aláírók később feltalált névsorával együtt . . . közlöm», magát a névsort kihagyta.

Szilágyi Bénjámin I. Synodalia-jából, Rátkai Györgynek a (hiven másolt?) rakamazi lelkipásztornak kézirata után, (kinek dunántúli és inneni lehető összeköttetéseiről v. ö. Dézsi: Sz. Molnár A. napl. 336. l., — Miskolczi P. Pál: Disp. theol. (RMK. III. 1378. sz.) ajánl., — Dunántúli pr. lap 1897. évf. 31. l., — Tóth F.: Dunántúli ref. püspökök élete 119. l., — Dunamell. Egyházi névtár 1848. évre 32. l. közlött adatokat,) íme itt van.

1. Elias Veresmarthi, P. Herczegszőlősiensis [Jegyzet: Superattendens]. 2. Gaspar Detsi, P. Tholnensis, Senior. 3. Gaspar Szovathi, P. Budensis, Senior. 4. Joh. Csanaki, P. Pesthiensis. 5. Marcus Bellinus, Sacellanus Tholnensis. 6. Nicolaus Monostori. 7. Paulus Thuri. 8. Michael Tatar, P. Pathaiensis. 9. Petrus Dobrainus. 10. Matthæus Scaricæus, P. Keviensis. 11. Nicolaus Modis. 12. Nicolaus Soklyosi. 13. Valentinus Harsanyi. 14. Steph. Juliensis. 15. Paulus Kevi. 16. Dominicus Szanki. 17. And. Vaczi, Csepeliensis Pastor. 18. Petrus Pathai. 19. Thomas Vaczi, P. Sz. Miklosiensis. 20. Elias Uyfalvi. 21. Thomas Bellyei. 22. Joh. Tholnæus. 23. Matthæus Nadasdi. 24. Georgius Manyoki. 25. Georgius Kaprontzai. 26. Ambrosius Erdődi, P. Fôldwariensis. 27. Steph. Csongradi. 28. Valentinus

Miski, P. Bötsk iensis. 29. Antonius Zombori, P. Paxiensis. 30. Ambrosius Sz. Mihalyi. 31. Benedictus Batai. 32. Emericus Siklyosi. 33. Emericus Babarczi. 34. Dionisius Sz. Laszloi. 35. Emericus Kopaczi. 36. Steph. Karantsi. 37. Franciscus Györgyfalvi. 38. Georgius Kopatsi...

Hogy Veresmarti Illéssel élükön csakugyan ezek az atyák voltak jelen 1576. év aug. hó 16., 17. napján a kánonszerző herczegszőllősi zsinaton, a mely articulusainkat elfogadta, Sz. Bénjámin I. és D. Ember P. tekintélye, meg legfőképpen egyéb adatok teljes hiánya vitatni mindeddig nem engedte. Sajnálni lehet, hogy névsoruk nem teljes, egyháza (de mikori?) csak 12-nek van kitüntetve, s az sincs följegyezve, ki milyen minőségben vett részt a zsinaton: ki volt hivatalos, ki esetleg szivesen látott vendég.

Kétségen felyül van, hogy csak találgató hozzávetés vagy félreértés eredményeképen került Ember Pál művébe (Hist. eccl. ref. 282., 666. l.), hogy a törvénykönyvet Pápán Huszár Gál nyomtatta ki. Nem Gál, a ki ekkor már nem is élt, hanem a fia, Dávid ajándékozott meg vele bennünket.

Huszár Dávid, a pápai pap, apja munkálkodása körének és buzgalmának is, nemcsak nyomdájának örököse, a ki lelkipásztori hivatalába azzal köszöntött be, hogy 1577-ben előbb a Heidelbergi kátét, azután ezt a törvénykönyvet kinyomtatta. «Hogy mint Istennek igéjének méltatlan sáfára, ki újonnan szólíttattam az ő szőlejében, azaz az anyaszentegyházban vinczellyéről és mívesől, hogy mind az szőlőtőkéket és veszszőket egyetemben míveljem... ne hívalkodnám, hanem az mint az talentumot adták, abból híven sáfárkodnám az én erőm szerént... Hogy ezzel megmutatnám, mely igen nagy jóakaratom legyen és szándé-

kom az mi nyomorult ecclesiánknak építésére» . . . mondja a kátének márczius 20-án kelt ajánlásában; végszavában pedig igéri, hogy utána «Istennek segítségéből hamar üdőn mást is» bocsát ki, — nyilván a kánonoknak már készülő, vagy legalább tervbe vett kiadására czélozván.

Híres-neves apja nyomdokain indulván meg, bizonyára nem rajta mult, hogy csak e két művel aranyozhatta be munkás életének emlékét. «Az kikre ő szent Fölsége többet-többet bízott, azok többről sáfárkodjanak: mi az mi erőnk szerént akartunk munkálkodni».

Iparkodása dicséretes. Munkájával nem vallott szégyent, ámbár a nyomda felszerelése éppen nem tökéletes. Többféle abc-ből összehányt, részben fölötte durva metszésű betűi kopottak, töredezettek, a rozoga kézi sajtóból ki-kihullanak (L. péld. a magy. 19. art.). Ő maga sem eléggé gyakorlott, azért szedése itt-ott hibás, sőt néhol (lat. 8., 47., magy. 36. art.), úgy látszik — hézagos. Nyomása azonban erős és tiszta.

Könyvének nyomtatásbeli jellemző sajátosságai: *ſratres* (16. art.), *habere* (26.), *aßiduarum* (35.), tzegerős... reſ;egeſeket (28.), — valamint az effélék: *etim* (20.), *vſitatsque* (42.), *meam* (ajánl.), f;őrzzec (34.), *etimamſi* (25.), *reſcipiſcentes* (29.), *quiaa* (32.), *in æquales* (34.), *a ſfectuoſa* (36.), valláſaſunknac (8.) stb. stb. itt is fel vannak tüntetve; ez utóbbiak azért is, nehogy a sorok igazítva hézagosak, vagy túlságosan tömöttek legyenek. Az olvasót ezek félre nem vezetik; zavart még a (4. art.) *præſentia*, a (6. art.) *doctrinae*, a (11. art.) *ſuccedere*, a (12. art.) *quæſtus*, a (22. art.) *ſanctorum*, a (25. art.) *meliores*, a (29. art.) *periuros* és *reſipiſcentes*, sőt a (21. art.) *verbi miniſtris vera docentibus reſiſtit*, a (41. art.) *Chriſtum*

accepisse scribunt, a (43. art.) *contumaciter sumere nolunt* stb. nyomása, vagy a 36. art. tilalmának megokolása, a 26. art. parancsolatának feltétele sem okoz.

Azt is mondja Ember Pál, — nyilván Pathai S. után, — hogy a kánonok eredeti latin szövegét Siklósi Miklós fordította magyarra. Bizonyosan azt a marosi papot érti, a ki szemtanuja lévén Szigetvár ostromának, vértanúságot szenvedett hős kapitányának, Zrinyi Miklósnak, epitaphiumot írt. (Wittenberg, 1587. RMK. III. 765. sz.).

Nem lehetetlen. Siklósi ez idő tájban még otthon, Baranyában terelgette az Úrnak igazságot szomjúhozó nyáját; 1576-ban jelen volt a herczegszőllősi zsinaton, s a kánonokat is aláírta; az előző években pedig Veresmarti Illés meg Kálmáncsai Mányoki Péter társaságában Harsányban, Pesten vitázott az unitáriusokkal; egyházának nagy buzgalmu tagja, atyafi társainak tudós vezére, igazaiknak lelkes és győzedelmes védelmezője.

De azt a 6 soros versecskét a könyv véglapjának különben üresen maradó alján, a melylyel őt a pápai pap köszönti — ez is erőssége Ember P. állításának — megkaphatta bizony mint Huszár barátja, meg mint a Skariczától küldött kánonoknak átadója, ha különösebben rá nem szolgált volna is. Huszár Dávid buzgalmát ismervén az sem látszik lehetetlennek, hogy a baranyaiak kánoni latin szövegét, a melyről — s csak erről — nyilván mondja, hogy «subscripserunt Fratres numero 40», az együgyű szolgatársak kedvéért ő fordította Skariczától megkapván, magyarra s — hogy magában is árusítható legyen — a hivatalos szöveg mellett, külön homlokírással és ívjelzéssel kinyomatta.

A zsinat megbízásából Siklósinak is, másnak is akárkinek sokkal gondosabban kellett volna dolgoznia. Mert

bizony a latin és a magyar szöveg között nagy az eltérés. A fordítás nemcsak nem tapad a szóhoz, de a latin szövegnek még csak mondatszerkesztéséhez sem köti magát: úgy, hogy inkább mondható szabad átdolgozásnak, mint fordításnak. Nem tükörképe amannak, a mely visszaadja eredetije minden vonását, hanem vele hasonló rangú eredeti maga is; olyak egymás mellett, mint egy ugyanazon tárgynak két, egymástól nem messze fekvő pontról festett képe: más az alak, mindeniken találunk olyan részecskéket, melyek a másikból hiányoznak; a hol ugyanazt mondják, azt is másként mondják s éppen nem ritkaság, hogy az egymásnak megfelelő pontokban különböző az értelem is. Néhol a latin szöveg bővebb, olyan kérdéseket is érint, a melyekre a magyarban hiába keresünk feleletet (péld. a 39. art.); másutt a magyar van kibővítve (péld. a 24. art.) s valamely szükségesnek mutatkozó intézkedéssel megtoldva (péld. a 3. art.).

A latin 29. art. a magyarban előbbre téve 28. szám alatt fordul elő. A 32. ki van egészen hagyva: ezért áll a magyar 46 articulusból, holott a latinban 47 van.

A fordítás általában magyaros. A 7. art. péld.: *quia ad Populum Iſraeliticum pertinebat*, magyarul: miért hogy az ó tőrvényhőz valo dolog volt, — *ad gentem Iudaicam tranſmittimus* pedig: mint az ó tőruenyben. Szabad különösen a 46. (magy. 45.) art. fordítása.

A magyar néhol igen tömören fejezi ki, a mit a latin sok szóval mond. Péld. a 4. art. *Hoc etiam ab ipſis poſtulamus:* azt akariuc. A 45. art. *ex noſtris Eccleſijs proſcriptam eſſe volumus:* nem iauallioc. Különösen a mi a 41. art. végén áll: *Panem illum arborum folijs ſimilem... donamus*: nem az Papa oſtiaiaual.

De az ellenkezőre többször van eset. A 15. art.

excepta necessitate probabili: ha magat tiſ;teſſeges es elég okkal meg nem mentheti. A 26. art. *in ſchola* és *in templo:* az iffiaknac es gyermekőknec tanitaſaban, és az templomhoz valo ceremoniaknac ki ſ;olgaltataſaban.

A magyar sok helyen pontosabb, különösen a bibliai idézeteknél. Péld a 6., 14., 38. art. *Apoſtolus*-a a megfelelő magyar articulusban meg van nevezve. És határozottabb. Péld. a 31. art.-ban *copulatio eſto*: eſkűſſenec es eſkűdgyenec; a 26. art.-ban *cibum*: ebeddel, vaczoraual; a 28. art.-ban *ſuis ſumptibus alantur:* étellel es itallal tartoznac; a 38. art.-ban *etiam in ipſo neceſſitatis articulo*: ha ſ;inten kereſ;teletlen az gyermec meg halnais. — Viszont a 25. art.-ban a *poſt priuatas & publicas correctiones* sokkal pontosabb, mint a magyar: egy auagy két intes vtan.

A latin gyakrabban hivatkozik a bibliára, például a 12., 13., 20., 21. stb. art.-ban, általánosságban a régi kánonokra (11. art.), s különösen is a Canones Apostolorum-ra (14. art.), meg egyes megnevezett zsinatokra (14., 43. art.), a Decretumokra (14. art.), sőt Eusebius Historia eccl.-ra (10. art.), a zürichi egyház rendtartására (39. art.) és a szent imperatorok törvényeire (34. art.), a mi a magyar szövegből mind kimaradt.

A latin több oly fontos rendelkezést is tartalmaz, a mely a magyarban nincs meg. Például a 12., 22., 29., 37., 39. art.-ban. S viszont a magyarban is van olyas több helyen, a mi nincs a latin szövegben. Például a 11., 18., 24., 30. art.-ban.

Egyébként nem példátlan, hogy a zsinat végzéseit több nyelven, eltérő alakban sőt terjedelemben bocsássa ki. Igy jelent meg az 1567. debreczeni hitvallás is, mint két eredeti mű, latinul és magyarul. (RMK. II. 105., I. 60. sz.).

Az eltérések különben itt következnek.

Latin 1. art.	= Magyar 1. art.
Regi.	igaz es őrőcke valo
	ha ezektűl minket ſ;inten el akarnánac ſ;akaztanijs

Latin 2. art.	= Magyar 2. art.
JAH &	igaz
extrà quem	egy Iſtent
hypoſtaſibus ſeu	vgy hogy az Atya ne legyen fiu, auagy S. Lelec, ſ;emelye ſ;erent, ſe az Fiu ne legyen Attya és ſ;ent Lelec ſ;emelye ſ;erent, ſe az Szent lelec ne legyen Attya es Fiu, hanem mindenic az ő ſ;emelye ſ;erint valoſágos keppen az egy Iſtenſégben
realiter diſtinctum non diuiſum aut confuſum,	
proprietatum	
ſecundum ſcripturas	
ſed Perſonas conſubſtantiales & coæternas ſuis proprietatibus characteriſticis vere diſtinctas.	
	egy az
	Más à penig hogy az haromſagot nem az Iſtenſegben, hanem az ſ;emelyekben helyhéztettyűc.

Latin 3. art.	= Magyar 3. art.
in rebus arduis	hanem ha vallamit akar kezdenni,
	es az kic többen arra valoc leznec, hirré .tegye, es azoknac

Latin 4. art. =	Magyar 4. art.
Euangelicam	neha
Scriptum eſt enim mortui ſepelliant mortuos ſuos, tu me ſequere.	
vices ſuas ſuppleant.	
Eccleſiæ	
ſine omni excuſatione	
Latin 5. art. =	**Magyar 5. art.**
nec eorum cenſuras recipiant, imo nihili faciant:	nemely hivatallyara ſem megyen el,
Latin 6. art. =	**Magyar 6. art.**
citra perſonarum reſpectum	az Iſten anyaſ;entegyházaban
Sacramentorum adminiſtratione	ſe ne kereſ;tellyen egy ideig
& morum	
Latin 7. art. =	**Magyar 7. art.**
poſt partum	mint az ó tőruenyben,
Latin 8. art. =	**Magyar 8. art.**
	kit Vaſarnapnac neuezzűnc kőznéuel ſ;entelyűc az ő parantczolattya ſ;erint: ez kiuűl fől támadáſának es meg űllyőc, mert egy az hogy nagy rezből hitűnknec agazatit tartyac, más penig hogy ez mi iduőſlegűnknec es vallásſunknac minden dolgai ezekben vannac be foglaltatua.

Latin 9. art. =	Magyar 9. art.
aliaque vitæ neceſſaria	vizha vonyasban,
Deo	iozanſagban, es az attyafiui
hoc eſt diuino cultui	ſ;eretetnec gyakorláſában
quemadmodum Deus præcepit.	
vt populus his aſſueſcat.	

Latin 10. art. =	Magyar 10. art.
quæ ad eam pertinent	es az igaz tudomanyban na-
primum omnium	ponkent ŏregbűlheſſenec,
quæ ſingulis ſacris ferijs, quàm	
fideliſſime de omnibus doctrinæ	
Chriſtianæ capitibus habendæ	
ſunt,	
Ita legimus	
lege Euſebium in Hiſtoria	
Eccleſiaſtica lib 6. Càp. 19.	

Latin 11. art. =	Magyar 11. art.
ſedulo ac diligenter	ſe ne kereſ;tellyen,
ſecundum veterum Canonum	hanem ha az vagy beteg
inſtituta.	volna,
legitimè conducti in aliquo loco	es az kŏlſeg az ŏ ſ;olgalat-
ſed cùm venia aut nutu paſtoris	tyat keuanya,
eius loci,	el ne vegye,
iuſtè	
de mercede ſui laboris	

Latin 12. art. =	Magyar 12. art.
in Eccleſijs	kettŏ vagy
& impar onus fugiant,	es az kereſ;tyenec mindenűt
aut quaeſtus turpis	epűllyenec az hitben.
I. Theſ. 3.	

& urgente neceſſitate etiam alijs inſeruiat,
ſed fructificando
2. Cor. 2. 4. 2. Theſ. 3.

Latin 13. art. = Magyar 13. art.

& mandamus
in aliquem incertum locum
aut commodi,
ſed ſemper publicam authoritatem expectet,
non enim conuenit vt quis
2. Cor. 2. 4. & 2. Theſ. 3.
Illud etiam obſeruandum ſtatuimus

Latin 14. art. = Magyar 14. art.

& Deus ſua lege prohibet, ideo reuocamus in vſum canones Apoſtolorum & ſanctorum patrum contra ebrietatem & luxum Sacerdotum, vt Concilium Agathenſe habet, & in decretis legitur.	Ezokaert minden Prædikator réſ;egiégtűl magat megotalmazza. réſ;egiégben talaltatic, mind ſ;emelyet

Latin 15. art. = Magyar 15. art.

vocati	ſ;abadon es es rea nem menne, mig az gyules lezen,

Latin 16. art. = Magyar 16. art.

fratres ſuos ad Præpoſitos deferat,	Iſtennec az egy maſnac az gonduiſelőc előt valo

Latin 17. art. = Magyar 17. art.

Chriſtus enim nos in pace vocauit,	

Latin 18. art. = Magyar 18. art.

non parum	ha tôbſ;er nemis.

Latin 19. art. = Magyar 19. art.

imo frequenter etiam inculcamus,	az Vrnac neueuel
& ſic mendatio ſuæ vtilitati conſulere. Summa ſiquidem in Paſtoribus virtus est non mentiri.	hanem elôſ;er meg laſſa ha mehet, vagy nem.
	iollehet minden emberben
	Meg laſſac azert hogy hazugſagal tiſ;teket, es ſ;ômelyôket meg ne ruticzác.

Latin 20. art. = Magyar 20. art.

pro ſua facultate	gyakorta valo
Scriptum eſt enim omnia ſine murmuratione facite. Nec ſine expenſis hoc præſenti tempore in re qualibet minima cauſam agere poſſumus. Nam cum tyranni rerum potiantur, neceſſe eſt vt pecunias & munera ad manus habeant quilibet. Scriptum vero est etiam alicubi, da eis pro me & te, ne eos offendamus.	

Latin 21. art. = Magyar 21. art.

aſtutia	az ô tagiai altal
(maximè hoc tempore)	ſokſ;or

improba	Az Szent Palis azont mongya,
hoſtes veritatis	ha meg nem ter
bonos ac	
implicent	
præſertim	
iam admonitos & toties	
iuxta mentem Pauli ita fugere liſcant, vt ne verbulo quidem	
cum illis pugnando Sacro Sanctum	
iterum	
Et, faber ærarius me multis malis affecit, quem & tu caue. Qui ergo verba veritatis oppugnat & verbi Miniſtris vera docentibus reſiſtit, is planè deſerendus atquè fugiendus eſt. Interea hoc quoque cavebunt Paſtores ne cum hæreticis aliquam conuerſationem habeant.	

Latin 22. art. = Magyar 22. art.

expectato interim & præiuditio doctiorum & Seniorum in cauſis arduis.	

Latin 23. art. = Magyar 23. art.

diem	eſztendeiőket
& ſeruent	az hazaſagban valo
in Eccleſia	ha onnan el menneis el ne vigye, hanem

Latin 24. art. = Magyar 24. art.

aut recipiatur	iamborſaga mellet.
maxime	ſoc
	mint az Chriſtus ő felőlőc meg mondotta.
	Így az kőſſég is olly tanítot ne fogadgyon az kinec mind tudomannyarol mind életiről bizonſag tevő leuele nem leiend.

Latin 25. art. = Magyar 25. art.

qui Miniſterium diris deuouent,	az kic ſenkinec nem keduez-nec,
Ita Chriſtus conuitium Samaritani præterijt.	gyakorta
poſt priuatas & publicas	Mert az Chriſtus ezenkeppen czelekedet.

Latin 26. art. = Magyar 26. art.

Eccleſiarum,	vagy vgyan ottan az kőſſeg kőzőt, vagy
qui præſunt in Eccleſijs	
pia	allattomban
iniuſtis	vagy ſoc vagy keues leiſzen,
temere	
in omnibus	
ſuas vices ſuppleant	
Addimus illud etiam	

Latin 27. art. = Magyar 27. art.

ſine qua certè Eccleſiæ conſiſtere non poſſunt,	mindenűt kereſ;tyeni
	es is rendtartaſaban
diligens	
Acto : 15.	

Latin 28. art. = Magyar 29. art.

Pastores cum plebe eorum	
Impossibile est enim vt præ-textu ordinationis nos exhau-riendos sæpe alijs præbeamus.	
a Rectoribus scholarum	
postea in Templo publice res eorum agatur.	

Latin 29. art. = Magyar 28. art.

Censuram Ecclesiasticam quam alias iurisdictionem spiritua-lem, vel	á kic életőket soha meg nem akariac iobbitani, mint
vocare solemus,	
claues soluendi et ligandi habe-bitque dùm mundus iste stabit.	
quod ligat & soluit	
auaros,	
scortatores	
& intus inter greges hærent	
hoc flagello spirituali	
in perpetuum.	
idque fiat ad eam modera-tionem, quam præsentia tem-pora ferunt.	

Latin 30. art. = Magyar 30. art.

vsque ad tempus Synodi,	es tis;tesseges
cuiuslibet formæ, quæ in genere	senkinec
sunt illicitæ	vagy ő maga, vagy haza nepe
in templo publica Contione	

Latin 31. art. = Magyar 31. art.

quando magis virtuti incum-	mert azt á napot Isten magá-

bendum, magis à ſceleribus abſtinendum,
quia tunc maximè prætextu nuptiarum & honeſtatis, ebrietati ſuæ patrocinium parant ebrij, & verbum Dei negligunt, et Dominum diſſolutiſſimis reatibus irritant,
Scriptum eſt enim non facies opus in eo, ſcilicet, quod impediat Sabbathi ſanctificationem.
hoc iure, vt die Dominico homines nuptiarum cauſa vino æſtuent, ſed ſi eodem die abſoluantur.
Dies enim Dominicus, qui eſt paraſceue nuptiarum ſequentium, ita impediretur,
loco congruo

nac valai;totta, es az ô igeienec halgataſara eş tanulaſara rendôlte nem az teſtnec ételben es italban valo buialkodaſará:
mert az emberec az ô mertekletlen eletôckel italockal az Vr napianac meg ſ;enteleſere magokat igy alkalmatlanna tennéc.
ehora es

Latin 32. art. Magyarul nincs meg.
Latin 33. art. = Magyar 32. art.
elôb
Latin 34. art. = Magyar 33. art.

in quibus cauſæ finales matrimonij præcipuè impediuntur, et fieret defraudatio alterius partis.
& ea quæ in lege diuina & legibus Sanctorum Imperatorum extant,
quæ nullæ ſunt,

Latin 35. art. =	Magyar 34. art.
quotidiana experientia teſtatur	mennyegző ſ;őrzeſből es
ſummorum	ſoc
& aßiduarum	gyakorta
periuriorum,	ha mindenkor az tanitó ot
Adeoque fœdiſſimam peſtem	nem lehetne is.
& turbationem Eccleſiæ &	Az mennyegző ſ;erzők is
rerum ciuilium inde enaſci.	penig iol meg laſſac kiket
quæ matrimonia turbare poſ-	ſ;ereznec őſ;ue, es ha valami
ſent,	ketſeges dolog volna benne,

Latin 36. art. =	Magyar 35. art.
ſponſalia	es ſemmikeppen ſ;ot nem
odij	fogad,
affectuoſa	

Latin 37. art. =	Magyar 36. art.
in Domino,	az Iſten ſ;őrzeſenec bőczű-
excepto caſu neceſſitatis ob	letes voltaert
morbum præſertim infantis.	auagy egyeb tiſ;teletlen he-
Si autem contingat	lyen
propter paucitatem Miniſtro-	
rum	
infantes offerri in Baptiſmum,	
modo id ſobrie & cum decoro	
fiat, Regnum enim Dei non	
venit cum obſeruatione, Luc.	
17.	

Latin 38. art. =	Magyar 37. art.
loquendi	ha azert tanitani nem ſ;abad
ſacrificandi	őnekic kereſ;telniec ſem
omnino in Domino	ſ;abad.

Impium enim eſſet, ſi mulieres Sacerdotalis officij ſortem ſibi vendicarent. Nequè enim aut mulieribus aut quibuslibet priuatis mandauit Chriſtus vt baptizarent, Nemo enim ſine legitima vocatione in Eccleſia miniſtrare potuit.	
Latin 39. art. =	**Magyar 38. art.**
dignè	gyakorta
eaque reverentia quàm ratio poſtulat.	es azt el ne mulaſsac.
Hoc quoque à Miniſtris non erit prætereundum, vt ſi fortè aduenæ quidam & peregrini in cœtu, ubi cœna diſtribuitur, ſuerint, nondum tamen religionis diſciplinæque inſtitutis imbuti, ij ſi participare Sacramento velint, Miniſtros adeant, à quibus in priuatis ædibus erudiantur, de ſideque confeſſa diligens ſiat inquiſitio. Ita & Tigurinam Eccleſiam ſacere legimus.	
Latin 40. art. =	**Magyar 39. art.**
exaſperant	es gyűlőlſeg
& inprimis	mind az ő ſzőrzeſenec,
Latin 41. art. =	**Magyar 40. art.**
communi	nem az Papa oſtiaiaual,
quibus alimur,	

Panem illum arborum folijs ſimilem & inter ferrum ſculptum combuſtum quem alias oblatium vocant ad Miſſam Romanenſis Pontificis tranſmittimus, ipſique rodendum donamus.

Latin 42. art. = Magyar 41. art.

vt exhortationem ſemper memoriter recitent vſitatisque verbis proponant,	az Kereſ;tyenec előt meg penig mennel nyiluabban lehet,
Illud etiam requirimus, vt	es diſ;noknac

Latin 43. art. = Magyar 42. art.

Ita & in Antiocheno & Toletano Concilio decretum erat.	az Vr vaczoraiaual

Latin 44. art. = Magyar 43. art.

non enim pueris, ſed ijs qui idonei ſunt
& ſanguini
(hoc autem fruſtra requiritur à Pueris)
inſtituta eſt Cœna Domini.

Latin 45. art. = Magyar 44. art.

Cæterum carnificinam illam animarum,	Az ſugo gyonaſt, mellyet az Papa papiai kiuannac az emberektűl,
in rebus grauioribus	
priuatim conſulere,	
ex verbo Domini	

Latin 46. art. = Magyar 45. art.

Latin	Magyar
de vita periclitantes ſæpenumero	az Iſtennec irgalmaſſaga felől, es bűnenec boczanattya felől:
huic omnino tanto malo occurrendum eſt.	es őket hiuattya, el mennyenec,
Itaque quo eripiantur homines à tam graui periculo,	gyogiczac az ő lelkőket,
erunt parati, vt in promptu habeant conſolationes	az ӧrdӧgnec keſerteti ellen,
vt eos à tentationibus eripiant,	hogy ketſegben ne eſſenec,
ſpemque certam de Dei miſericordia & eius benignitate pœnitentibus faciant.	es az Satannac praedai ne legyenec, hanem nagy batoron es vigyan mullyanac ki ez vilagbol.
Hoc autem maxime faciendum eſſe decreuimus,	

Latin 47. art. = Magyar 46. art.

Latin	Magyar
iudicati	es az Kereſ;tyen Annyaſ;entegyhaznac rend tartaſirol valo regulac
manifeſtum	es azzal minden engedelmeſſeget igerie
ac violatorem,	ſem az ő Paſ;torſaga alatt valokot igy nem Tanitya es nem igazgattya,
	annac vtanna az feiedelmektől engettetet bűnteteſſel, egy akarattbol

A törvénykönyv szerkesztője nincs megnevezve. A dolog természete, későbbi analog esetek, de maga a (tán Huszár adta) czím is arra a feltevésre késztetnek, hogy a kánonokat nem a zsinaton írták. Tormássi J. és Tóth F. Ráczkeviben vagy környékén keresték a szerzőt s azt vélték, hogy a latin szövegnek már jóval 1576 előtt meg kellett írva lennie. Az előbbi szerint Skaricza vihette magával készen a zsinatra, miután a Szegedi István tetszését nagy mértékben megnyert Articuli ex verbo Dei-ből rövidesen tudós mesterének halála után kisummázta, a mi Tóth F. szerint «vagy zsinat vagy valami fő papi személy által» még Szegedi I. életében történhetett. De ez — hogy A dunamelléki ref. e.-ker. tört. 9. és 51. l. olvasható furcsaságot ne is említsük (v. ö. Túl a dunai ref. püsp. élete 23. l.) — mind csak hibás alapból kiinduló találgatás. (Túl a tiszai ref. püsp. élete 69. l.).

Semmi okunk arra, hogy a törvény szerkesztőjének ne a zsinat elnökét, Veresmarti Illés püspököt tartsuk. Abban az időben — hogy mai nyelven szóljunk — a törvényjavaslatok készítése a superintendens tiszte volt. Dunántúlról ki se menjünk példákért: látjuk, hogy püspökké választásuk után csakhamar egymás után terjesztik zsinat elé kánonaikat Beythe István 1587-ben, Pathai István 1612-ben, Kanizsai Pálfi János 1630-ban. Mintegy kormányzói programmul s a személyük iránt megnyilatkozó kartársi bizalom elfogadásának feltételéül. Beléjök foglalván mindazt, a mit építeni vágyó buzgalmuk, elmélkedés meg tapasztalás szerezte belátásuk, tudós prédikátor barátaik jóakaratú figyelmeztetése, atyafi és ellen nyujtotta példák tanulsága az idő szerint Isten dicsőségére és az

egyház javára szükségesnek tüntettek fel. A zsinaton az «együgyű» szolgatársak kevésbbé tanult tömege már csak helyeselt és engedelmességet fogadott. Így hozhattak törvényt a Herczegszöllősön egybegyült atyák is.

A kánonok rendelkezéseit nagyobbára javalták már előző zsinatok is; az újak jellemzők az országrészre, a melyben keletkeztek, de rávallanak, a mennyire az életéről fenmaradt hézagos adatokból következtetni lehet, magára Veresmarti Illésre is. Az ő sok háborúságot megadással tűrt lelkének alázatossága nyilatkozik meg a 25. art.-ban, békességre törekvése a 15.-ben; az erkölcsbirónak a szent munkára egyesültek iránti szeretete a 16.-ban és a gyűlölködést szító dogma-vitatások elfojtására igyekezése a 2. art. hitvallásának (II. helv. hitv. 3.) a túlzókkal szemben emelt sánczát védő 22., 24.-ben; a halálra zaklatott és kizsarolt magyar önmegadása a 20.-ban. — Néhány kánon a hivők polgári vonatkozású viszonyait tárgyalja: p. a 34. (magy. 33.) és a 36. (magy. 35.) a házassági ügyeknek a szentírással megegyező új rendét, a 23. az anyakönyvezést; mások az erkölcsök és szokások nemesítését czélozzák p. 30., 31. art.; nem egy tesz tanubizonyságot az apostolkodók fenkölt ideálizmusáról, intézkedvén p. a 4., 5., 11., 13., 19. az egyház javának önérdek nélküli munkálásáról, a 26. az iskolamesterek egyszerű ellátásáról, a 27., 28. (magy. 29.) az Úr szőleje munkásainak tisztes szegénységéről. A püspöki szertelen hatalomtól irtózás a 6. art.-ban a lelkipásztorok kibocsájtásának jogát az esperesekre ruházza s a 3.-ban elrendeli, hogy a püspök «az senioroknak és az kik többen arra valók ... azoknak egyenlő tanácsokból és akaratjokból» tegyen, «ha mit akar cselekedni». Az utolsó kánon engedelmességre kötelez minden prédikátort.

Az előző zsinatok végzéseinek megfelelő rendelkezéseket a következő art.-ban találunk.

Az 1555. évi második erdődi zsinat kánonainak rendelkezéseivel részben vagy egészben megegyeznek a velök szerkezetre is rokon Hercz. 4., 6., 10., 11., 14., 15., 19., 25., 27., 29. (magy. 28.), 32., 34. (magy. 33.), 35. (magy. 34.), 42. (magy. 41.), 43. (magy. 42.), 45. (magy. 44.) art. rendelkezései.

Az 1566. évi gönczi zsinat kánonaiéval a Hercz. 6., 8., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 18., 19., 26., 29. (magy. 28.), 31., 34. (magy. 33.), 37. (magy. 36.), 46. (magy. 45.) artic. rendelkezései.

Az 1567. évi debreczeni zsinat kánonaiéval — itt-ott szórul-szóra — a Hercz. 4., 6., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 17. 18., 19., 21., 22., 26., 27., 28. (magy. 29.), 29. (magy. 28.), 31., 32., 33. (magy. 32.), 34. (magy. 33.), 37. (magy. 36.), 38. (magy. 37.), 42. (magy. 41.) artic. rendelkezései.

Az 1562. évi hitvallás tételeivel a Hercz. 1., 6., 7., 8., 9., 10., 13., 14., 18., 21., 27., 29. (magy. 28.), 32., 35. (magy. 34.), 37. (magy. 36.), 38. (magy. 37.), 40. (magy. 39.), 41. (magy. 40.), 42. (magy. 41.), 44. (magy. 43.), 45. (magy. 44.), 46. (magy. 45.) artic. rendelkezései.

Más régibb zsinataink végzéseivel ily nagy mérvű egyezés nem észlelhető. De a külföldi protestánsokéival, a kikkel eleink sűrűn érintkeztek, igen. Meg-megcsendül benne a Helvét hitvallásnak, meg az egymásból sokszor átdolgozott német egyházi törvényeknek visszhangja is és pedig a brandenburgi 1540. évi Kirchenordnung-é, a württembergi 1547. évi Synodalordnung-é (ebben különösen a Statuta in synodis praelegenda czímű szakaszé) csakúgy, mint a reformáczió bölcsőjében irottaké. Egyeznek vele több-kevesebb pontban mások is, például a fran-

czia és angol befolyásnak is kitett rajnamenti, főleg az 1563. évi pfalzi, az 1566. stb. évi hesseni Kirchenordnung-ok, — az 1572. évi Hessische Reformation egyes szakaszainak még alakja is, — valamint a weseli és az emdeni zsinatok végzései, nemkülönben a lengyeleknek az 1573. évi krakkai zsinaton egyetemesen elfogadott, eladdig kis körben érvényes constitutioi. A mi természetes is, mikor alapjok és mintaképük ugyanaz: Jézus Krisztus tanítása, az első keresztyén egyháznak a bibliában található rendtartása, s mikor a törvényhozók egymástól csak ezeknek az adott viszonyokkal egyeztetésében térnek el.

Az úrvacsoráról szóló articulusok a Kálvin írta Genfi kátéból vannak megszerkesztve; a 39. (latin) majdnem szószerint megvan a harmadik függelék második pontjában.

Az egyházi életet mindenféle vonatkozásában szabályozó törvénykönyvünket nagy lelkesedéssel fogadta az egész magyar protestáns világ. Hatása — éppen mert magyarul is ki volt nyomtatva — érezhető még a Tisza mentén, sőt a Királyhágón túl is; a Duna völgyében balról a hegyekig, jobbról a Dráváig, széltire ezt vették be: szerinte éltek s ítéltek a Komjáti kánonok uralomra jutásáig, a melyben szelleme megizmosodva kormányozta tovább a magyar református Siont szinte napjainkig. Nemcsak a helv. hitv. egyház ismerte el nagy tekintélyét s hirdette ki zsinatjain, — időről-időre a körülmények szerint módosítva egyes tételeit, — hogy kötelezze híveit megtartására: elfogadták még a dunántúli ág. hitv. evangélikusok is, és pedig akkor, midőn izzó gyűlölettel fordulván szembe református feleikkel, kiváltak körükből s külön püspökséget alakítottak.

Olvasta a baranyai atyák jeles törvénykönyvét még kinyomatása előtt kéziratban Debreczen híres papja, Gönczi Kovács György is, és ennek hatása alatt tökélhette el magát kánonai megszerkesztésére, a melyeket 1577. febr. 6-án a nagyváradi zsinaton hirdetett ki és De disciplina ecclesiastica seu Gubernationis ecclesiasticae legitima forma czímmel (RMK. II. 666. sz.) még ugyanabban az évben Wittenbergben nyomtattatott ki. Articulusai «ex prioribus selecti» — a régebbiekből vannak kiválogatva, első sorban a nagy Meliusnak ezekhez képest Canones Majores-nek méltán nevezhető Isten igéjéből és a természet törvényéből alkotott czikkelyeiből (a melyekhez, ha valamit ez összevont kánonokban meg nem találna, utasítja is az olvasót): de hogy szerkesztőjük mások mellett a Herczegszőllősi kánonokat is felhasználta és itt-ott szórul-szóra kiírta, azt a kettőnek összehasonlítása minden kétséget kizárólag bizonyítja. Péld. a Min. 8., 24. és a Hercz 6., 26. artic. jórészt betűről-betűre egyeznek, míg a Maj. megfelelő 18., 40. articulusainak fogalmazása más.

G. Katona Istvánnak sokszor átnézett kánonaiban is meg-megcsendül a Herczegszőllősinek egy-egy articulusa, például a IX-ikben a 24-ik, a LXII. és LXIV-ikben a 39. (magy. 38.)-ik.

Rendelkezései ugyanazok a Felföldi — csallóközi és mátyusföldi — kánonoknak is, csak artuculusai rövidebbek, de a Borsod, Gömör és Hont vármegyék ref. egyházainak czikkelyei közül nem egy szóról-szóra megegyez egyebek mellett a Herczegszőllősi kánonokkal is. Például:

Borsodi 6. 11. 25. 38. articul.
Hercz. 4. 11. 13. 47. art.-ból van másolva.

Ime legelőször is a pestmegyei ev. reform. superintendentia, az alsó-baranyai mellett alakult ráczkevi püspökség legrégibb fenmaradt törvénykönyve a dunamelléki egyházkerület levéltárában őrzött abból a jegyzőkönyvből, a melynek első lapján ez olvasható: «Hic liber est totius sacrae coronae confectus a reverendo domino Michaele B. Simandi, verbi Dei angelo in ecclesia Raczkeviensi, nec non superattendente ecclesiarum in comitatibus Pest, Pilis et Solth existentibus. Anno 1629. 4. Aprilis».

A törvény 49 kánonát a 8 pontból álló függelékkel, az Admonitiones-szel együtt az ívrétű, két újjnyi vastag könyv (későbbi bekötés után új számozású) 5–19. lapjára 1629. évi június hó 18-án «amoris et benevolentiae ergo» Komáromi Sz. Péter, akkor hivatal nélkül Ráczkeviben tartózkodó — később tassi — lelkipásztor, (kit Samarjai János avatott pappá Komjátiban, 1622. évi szept. 14-én), jó öreg betükkel, szépen írta le.

Articulusai rendre a Herczegszőllősi kánonok magyar szövegéből vannak — a 23-ik híján — átvéve és pedig legnagyobb részt szószerint, itt-ott némi csekély kihagyással (a 26-ik három czikkelyre — 25., 26., 27. — feldarabolva), és az eltérő vagy megváltozott viszonyokhoz képest módosítva. Két czikkelyt (a 46. és a 48.) és egynehány rendelkezést találunk csak benne az egyházi élet olyan viszonyainak szabályozásáról, a melyekről az előbbieket elfogadott atyák nem tartották szükségesnek intézkedni.

A megkereszteltek anyakönyvének vezetését (Hercz.

23.) nem parancsolja ugyan, sem azt, hogy a keresztelésnél jelen legyen az atya rokonságival, barátival egyetemben (Hercz. 36.): de azt a 37. art megköveteli, hogy a keresztelést a reggeli könyörgés vagy tanítás után a templomban (Gönczi 4., Majores 7., Minores 23. art. is), vagy a prédikátor lakásán, esetleg más tisztességes helyen végezzék.

A 33. art. azt is elrendeli, hogy a kötendő házasságokat előre kihirdessék (Minores 13., Csepregi 26., Felföldi 49. art. is) a vasárnapi prédikácziókor. Míg azonban a Hercz. 31. kánon intelmét — «ugyanitten mindentől ezt is kivánjuk, hogy éhomra és józanon esküssenek és esküdjenek» — mint a tisztesség követelte s természetes dolgot már felesleges lett volna a törvénykönyvbe beírni: annál szükségesebbnek mutatkozott az ünnepélyes aktusokra következni szokott kicsapongásokat, főleg a menyecskék dombérozását a Minores 12., Felföldi 51. kánonokkal egyezőleg korlátozni. A 7. art. keményen meghagyja, hogy «az asszonyi állatok éczakai lakozástul, részegeskedéstül és az egyházkelői lakodalomban való csintalanságoktul megtiltassanak; az kik penig közzülök ez ellen rúgodoznának, az Istennek igéjébül megdorgáltassanak, annak utánna ha megjobbulni nem akarnak, az szentséges szolgálat ő tőlük megvonyattassék». A fonókat a polgári hatóság is erősen tilalmazta (l. Kolosvári: Jogszab.); «vannak azonban — panaszolja Samarjai János agendája 133. l. — némely Simon biróhoz hasonló, kemény nyakú, engedetlen asszonyállatok»: hogy eredmény nélkül a játszó házak bizonyság.

A mértékletességre szoktatást, az erkölcsök nemesítését az egyház mindenha feladatai közé sorozta. Annyira ugyan nem mindenütt mentek a szigorúságban,

mint Kálvin, de például az 1542. évi Wittenberger Consistorialordnung is sürgeti, hogy «soll auffsehen geschehen, das in Stedten vnd Dörffen in offentlichen zechen, schlemmerey vnd quaserey — sonderlich welche auff die Sontage vnd andere Fest — bey jrer straff abgethan werden». Erre czéloznak következő pontjai az 1652. évi márczius hó 13-án Kecskeméten tartott zsinat határozatainak is, melyeket — ámbár az Adalékokból ismeretesek — az egyházkerület jkönyve 20—21. lapjáról ide iktatunk, hogy a kevi püspökség törvényei az első két századból együtt legyenek.

I. regula. Az advent hetekben mindjárást az első vasárnaptól fogva mind vízkereszt napjáig megtiltjuk a régi szent atyákkal a mint a laodiceai és szent conciliumokban végezték, hogy senki derekas vendégséget, sem kézfogást, sem leánykérést, sem eskütést ne szerezzen. Ha ki ezeket megengedi a praedicatorok közzül, tisztitül megfosztassék. Ismét Laetare dominicától fogva husvét után való második vasárnapig, — ismét pünköst előtt a dominica Rogationum ad dominicam Trinitatis, azaz az innep előtt és utánna két hétre a nagy vendégségeket és minden céheket megtiltjuk. Ha penig ezt valaki titokban megcselekedné, az ecclesia censurája legyen rajta.

II. regula. Mivel torkuk kedveért némelyek szokták a szegény házasuló legényt sattzoltatni, kit két tallérra, kit háromra, kit négyre, vagy még többre is: erről a szent korona végezése ez. Senki az násznagyok közzül azt meg ne cselekedje, hanem egy köböl bor elég legyen, — ha szegény a legény, egy tallér elég legyen. Ha penig ezzel meg nem érnék, hanem többet akarnak dősölni: nyissa meg a leányos ember is az erszényét és hozasson még annyit; de a vőlegényt ne erőltessék. Ha penig a

vőlegényt ennél feljebb erőltetnék: a leányos ember násznagyán vétessék meg, valamennyit a vőlegény költ a szabott renden felyül, — hanemha jóakaratja szerént költ a vőlegény. Annak felette ne menjen a leányos házhoz sereggel, elég, ha negyed vagy ötöd magával lészen. Az leányos ember nem tartozik több keszkenővel, hanem: a praedicatornak, kérő embereknek és a vőlegénynek; ne is adjanak ennek utánna. Az legény is ne adjon, hanem csak mátkájának. Ha haza viszi, a mint egymás között megalkudhatnak, mi tőlünk szabadság. De a kézfogás praedicatio vagy könyörgés után legyen.

A magyarok a dőzsölést tilalmazták, a németek a lakmározást. Az 1554. évi Mansfelder Visitationsordnung lakodalomban hat tál ételt enged feladni, kárlátóban kettőt; Lőcse városának 1698. évi szabályzata is ennyit a szegény ember házánál, középrendűnél nyolczat, előkelőnél tizenkettőt, s másnapra csak a beavatásnál jelenlevő asszonyokat és leányokat engedi megmarasztani. (Századok 1880. évf. 830–832. l.)

VIII. regula. A nősző legények mátkájoknak csizmát ne csináltassanak az Isten parancsolatja ellen, melyet leírt a Mózes próféta ötödik könyvének 22-ik részében v. 5.

VI. regula. Az egeket reszkettető undok szitkokkal szitkozódókat az szent ecclesia örök átok alá vetette. Hasonlóképpen azokat is, a kik másoktul hallják s a praedicatornak és biráknak meg nem mondják. Úgymint ez rettenetes szitkokat, minemüek: az lélekmondás, ördög teremtette, ördög adta (szülte, csinálta), ördög lelkű, dühödt lelkű, ördög anyájú, ebhitű, megveszett lelkű, kórságos, kő üssön meg, és egyéb efféléket. Hagyjuk és parancsoljuk az Istennek képében és az hatalmas császár urunk czímeres levelében és az nagyságos mufti paran-

csolatjával nekünk adatott hatalommal, hogy az ilyen szitkosokat a birák minden helyekben megbüntessenek; annak utánna poenitentiát tartsanak, hogy az nagy Istennek haragja reánk ne jöjjön.

A szitkozódók ellen orsz. törvényeink, meg törvényhatósági intézkedéseink is vannak. Pestmegye a Füleken 1667. évi szeptember 23-án kibocsátott statutumainak 1. pontjában birságolást, pálczázást, szabadság-, sőt fejvesztést helyez kilátásba a szitkozódónak, 12 forint büntetést az ezt fel nem adónak; de a csizma helyett a 15. p. már csak a salavárit tilalmazza. (Török-magy. eml. I. 359 és 365. l.)

A Hercz. 18. kánon arra utasítja a papot, hogy «minden héten, mikor az kösségnek több ürössége vagyon az dologtul, háromszor prédikáljon, ha többször nem is»; a Gönczi 5. kánon szerint is «minden nap, avagy legalább a három szokott napon»: Ráczkeviben ekkor már a 18. art. a Csepregi 16. kánonnal elégnek tartja, ha a prédikátor hetenként két köznapon mond beszédet a templomban; holott Luther (Deudsche Messe) s a Wittemb. Kirchenord. minden napra — vasárnapra 3 — beszédet rendel, s megszabja, mikor kell a biblia egyes részeiből, mikor lehet szabadon választott textusról prédikálni.

Az évenkénti és pedig csak egyszeri zsinattartást a 15. art. azzal a záradékkal rendeli: «Ha módja lesz».

A 46. art. hathatósan küzd a babona ellen, letétellel fenyegetvén a lelkipásztort, ha a betegre az Isten igéjével komplárkodva ráolvas, neki — nyakába vagy megenni — varázs-czédulát ad, írt ir, «mert az az Isten igéjének csak megcsúfolása».

A varázslatokba, titkos erejű amulétokba, szimpatiás

kúrákba vetett hit a középkori keresztyén egyház sok különféle intézménye, a nép előtt érthetetlen, titokzatos ritusa, a szentelt víz, olaj stb. használata, a szentek ereklyéinek, képeinek stb. gyógyításáról regélő legendák és több efféle ereje által úgy bele öröködött a köztudatba, hogy ennek hatása alól kevesen vonhatták ki magukat; a varázs-igés ostya, mint gyógyítószer és az amulet, mint bajhárító, átformálódva benne lappangott a protestáns egyházban még a XVII. században is. Az 1595. évi medgyesi zsinat végzései közt olvassuk a következőket: «Quicunque se conferunt ad magos et veridicos auxilium et levamen morbi alicujus ab ipso petentes, debent privari usu coenae dominicae. Si autem pastores id faciant, amoveantur ab officio per mensem coram senioribus communitatis, et a capitulo digna afficiantur poena». (Századok 1874. évf. 478. l.). Samarjai J. agendájában kereken kimondja (212—213. l.), hogy haszontalan a köröszthányás, förösztés, tömjénnel füstölés, szentölt víznek itala avagy azzal karapolás, In principio-nak, Agnus Dei-nek, vagy szent ereklyének hordozása, körösztnek, feszületnek viselése, idegen bötűknek írása; de az ördögűzés módját leírja s csak azt kivánja, hogy ne avassa bele magát minden idétlen tanító, hanem csak «a megrögzött vének». A dunántúli ág. hitv. evangélikusok 1630. évi június 4-iki csepregi zsinata erősen meghagyta Musich Jánosnak: «ne in sanandis aegrotis in vilipendium ministerii exorciset, et ineptas oratiunculas aut demurmurationes adhibeat». Veresmarty Mihály is említ egy ilyen esetet Mátyusföldén. (Ipolyi: V. M. élete 128. l.)

Hogy az efféle kuruzslás nemcsak a mi eleinknél divatozott, a kikre a pogány hatalma iszonytató szenvedéseket zúdított és bűvösökből-bájosokból egész hadat ho-

zott, szépen kifejté Lehmann a Ranschburg Pál fordításában magyarul is megjelent Babona és varázslat czímű munkájában. Kitetszik ez az 1574. évi Hessische Kirchenordnungból is, a mely elrendeli, hogy a püspök a canonica visitatio alkalmával azt is megtudakozza, «ob auch Warsager, Zeuberer, Segensprecher, Crystallen gücker . . . vnder der Gemeinde zufinden». Az 1554. Mansfelder Visitationsordnung szerint is kikutatandók, a kik «mit Teuflischen und Abgöttischen Segen vmbgehen, hierdurch Menschen vnd Vihe fur vnglück zuerretten»; valamint az 1559. Württemb. Summarischer Begriff is megrója azokat, a kik «Segen sprechen zu vermeinter Artzney.»

Itt-ott daczolt ez az együgyűség az idővel. Esterházy Ferencz gróf (szül. 1670., megh. 1740.) följegyezte, hogy a hideglelős meggyógyul, ha az abc kilencz betűjét kilencz siflire bizonyos csoportosítással írva megeszi (Századok 1883. évf. 365. l.); az Irodalomtört. Közl. (1893. évf. 122. l.) adaléka szerint a vajúdó nő megszabadul terhétől, ha talpára vagy hasára varázs-czédulát kötnek; mézeskalácsra sütött szent képeket napjainkban is szednek orvosságképen.

A 41. art. a Gönczi 16. kánonnal eltiltja a papokat attól – a mit Hercz. 45. kánon csak hallgatagon foglal magában. — hogy a betegeknek úrvacsorát vigyenek és nekik egyedül adják, «hanem míg egészségek vagyon, addig éljenek vele».

A 48. art. hívatal-vesztéssel rendeli sújtani az olyan lelkipásztorokat, a kik nem járnak tisztökhöz illendő öltözetben. A Majores 15. és 43. art. is hangsúlyozza, hogy az írás semmit sem mond ugyan a ruhák kelméjéről és alakjáról, hanem mindeniket a fiak szabad rendelkezése és hatalma alá bocsátja: de valamint a babonás öltözetek

tiltva vannak az egyházak lelkészeinek, azonképpen kárhoztatja a Krisztus a ruházatban a fényűzést is. Minores 7. kánon szerint is figyelni kell az öltözetben a kegyességre, a szerénységre és a középszerűségre. «Ne híjanak czifra papnak» (1567. debr. hitv. V. ö. Append. 20., 21. art.). — Az imént említett 1652. évi kecskeméti zsinat tovább ment: a divat ellen így mennydörög.

VII. regula. Minden praedicatoroknak hagyjuk és kemény büntetés alatt megparancsoljuk, hogy ezután gombos mentéket se ne csináltassanak, se ne viseljenek, melyek minket nem illetnek, hanem a világi embereket. Az engedetlenek tisztektől megfosztatnak.

VIII. regula. Az asszonyi állatokat is — mind a praedicatornékat, mind az keresztyén hallgatóknak feleségeiket, leányaikat — eltiltjuk, hogy csizmát ezután ne viseljenek az Isten parancsolatja ellen, melyet leírt Mózes V. k. 22. r. 5. v.

Tilalmazza ezt a felkapott új divatot a dunántúli ág. hitv. evang. egyháznak 1625. évi június 2-iki csepregi, nemkülönben a tiszántúli ev. reform. egyháznak 1630. évi június 9-iki debreczeni s az erdélyiek 1638. évi prov. zsinata is. Ez az utóbbi Bod P. tudósítása szerint (Polik. 85. l.) sürgeti, hogy a deákok és az oskola-mesterek letegyék a skatulyás süveget, a gombos meg a leppentyűs újjú mentét, s különösen a deákok a dolmányról s mentéről a miziri (horvát) gallért. Az 1680. évi február 25-iki fekete-ardói zsinat a «kalárisos», az 1707. évi felsőőrsi végzések 16. p. a hajukat fodorító és homlokukra leenyvező papnékat fenyegeti meg; az 1699. évi szept. 27-iki krasznai pedig a magas nyakravaló viselésének próbál gátat vetni. Nem csak azért, hogy a «belső emberek» külső megjelenésének tisztes komolyságát megvédel-

mezzék, hanem czélozván egyszersmind az alacsony származáshoz illő egyszerű ruházat megtartását is. Az 1642. évi enyedi 6. constit. is csak a püspöknek, az udvari papoknak s néhány kiváló seniornak engedi meg, hogy selyembe öltözzenek és nyusztos süveget tegynek. Lőcse városának 1698. évi szabályzata szerint, ha a nem rangbeli származásúak czoboly- vagy menyét-prémes süveget, rókatorkos mentét, ezüstcsattos selyemövet, gombos angol posztóruhát, karmazsin csizmát, selyemszoknyát és kötényt, arany- és ezüstcsipkés pártát, «bosszantó meztelen nyakon» aranylánczot stb. viselnek: büntetésük 10—100 frt; a szolgáról és szolgálóról az őt meg nem illető ruhát az utczán csúfosan levonják. (Századok 1880. évf. 834. l.)

Különösen figyelmünkre méltók az iskolákra vonatkozó 25., 26. és 27. articulusok, melyeknek alapja és forrása a Hercz. 26. art. Meghagyják ezek a tanítóknak, hogy — ha oly ifjak lesznek, kiknek tudományok megkivánja — deák (Csepregi 17. art. is) és görög (Maj. 65. kánon: meg zsidó) nyelvet és — hogyha az ifjaknak elméjek engedi — dialektikát is (Felf. 24. és Komj. IV. 3. kánon: «melynek magyarázatára két év engedtetik») tanítsanak (Maj. 65. kánon: azután hittudományt és a szentirást); továbbá hogy saját jövedelmökből, ne a lelkipásztor asztaláról éljenek, — «ha penig valamöly praedicator az nagyobb jövedelemért ezt fölbontja, tisztitül megfosztatik»; — mind scholájokban mind az várasban tisztességesen viseljék magokat; tisztökben két (Append. 25. art. a szatmári 1606. végzés szerint: ha ifjabbak, egy, ha megállapodottabb korúak, két) esztendőnél tovább (Borsodmegyei 32. kánon: 2—3 éven túl) ne maradjanak, mert az hosszú idővel megröstülnek és az ecclesia jövedelmét in abusum convertálják. E szabályok az iskolaügy rendezett és virágzó

állapotáról tesznek bizonyságot. Ugyane mellett tanuskodik az is, hogy mellőzhetőnek látszott a Hercz. 29. art.-ból bele venni az ifjú papok felavatásáról intézkedő 30. articulusba azt a követelményt, hogy «minek előtte az kösség előtt meg kérdeztetnének, azelőtt az scholában deákul való kérdezkedés legyen tőlök».

Helyén való megemlíteni, hogy az 1635. évi márczius hó 18-án vecsei zsinatjokon Újbarsi Fabritius (Kovács) János püspökségében (a ker. jkvbe beragasztott czédula szerint — V. ö. Adalékok —) a következőket végezték az atyák.

Didactrum seu minervale rectoribus scholarum in synodo generali Vetseini publicatum.

Abcdarius solvat	fl.	—	den.	40.
Legentes	»	—	»	65.
Donatistae colligentes . . .	»	—	»	50.
Donatistae repetentes . . .	»	—	»	75.
Grammatistae	»	1	»	—.
Syntaxistae	»	1	»	65.
Philippistae et ulterius progredientes	»	2	»	—.

Extranei et domestici pariter solvant.

Celebratio Galli abhinc penitus aboleatur.

Passim per civitates et oppida, ubi stat studiosa juventus, sumant eadem studiosa juventus sabbathale, nempe discipulorum praeceptores; ubi autem non fuerit studiosa juventus, sumant domini rectores. Sic etiam in pagis.

Recreatio, sive lusus puerorum sit semel sub transcursu duarum hebdomadarum in die Mercurii.

Scholae ne sint combibonum et ebriosorum officinae, sed artium liberalium et virtutum sint officinae, prout conditum est etiam Class. IV-ae can. 5.

Rectores scholarum sint contenti suo stipendio, neque expetant, aut violenter capiant fercula coetus.

Recordatio, aut cantio, sive cantatio nuptiarum semel fiat.

Domini rectores scholarum invitati ad nuptias solennes, aut alia convivia honesta cum suis pastoribus, cum iisdem deinde tempestive redeunto, neque remanento. [Az 1573. Brandenb. Visit. Ordnung egyenesen kitiltja a tanítót a lakodalomból, hogy kötelességét el ne hanyagolja; a mi 1555. évi erdődi zsinatunk 8. pontja még a papot is; az 1707. felsőörsi zsinat pedig a Komj. III. 54-re utalva hivatalvesztéssel fenyegeti meg őket, ha olyan vendégségben résztvesznek, hol «muzsikaszó hallatik».].

E szabályokat 1652-ben Kecskeméten ezekkel a regulákkal egészítették ki.

IV. regula. Az schola-mesterek az praedicatorok fiaitul fizetést ne kévánjanak. A köz rend penig a vecsei gyűlésben lett végezés szerént fizessen.

V. regula. Az scholákban a részegeskedést, boritalt, cimbalmolást, avagy más egyéb musica-pengést átok alatt ez napságtul fogva megtiltjuk, meg sem engedjük többé.

Ismét. Ha praedicál az halott felett a schola-mester, a fizetés a praedicatoré legyen.

Íme a pesti ref. superintendentia iskola-ügyi törvényei a XVI. és XVII. századból. A recreatiora vonatkozóénak megfelelő intézkedések életbeléptetése állami iskoláinkban most van folyamatban: tán majd siker koronázza ott is a vezetők buzgólkodását — 300 évre a vecsei végzés után!

Sajnálni lehet, hogy nincs feljegyezve, ki szövegezte és mikor fogadta el az egyházkerület. Simándi püspök-

sége idejében már nyolcz pontból álló függelék volt hozzá csatolva. Ha ez Simándi Mihály püspök munkája, a Herczegszöllősi kánonok átdolgozását valamelyik elődjének is lehetne tulajdonítanunk. A több helyt elforduló (nem a leírótól származó) aláhuzások, a lapszélekre alkalmazott emlékeztető vonások, NB-ék és megjegyzések arra engednek következtetni hogy 1629. után, és a Komjáti kánonok mellett is, még sokáig érvényben volt.

Az Admonitiones quaedam publicae (L. Adal.), a melynek közlése a teljesség kedvéért szükségesnek látszik, jóformán csak a kánonok egyes parancsolatainak nyomatékosabb megismétlése, itt-ott némi pótlással megbővítve és büntető sanctioval ellátva. Ugyane tárgyú intézkedéseket találunk. Hercz. 4., 24., 27., lat. 35. (magy. 34.) art. után Pesti 4., 23., 28., 35. art.-ban is.

Legfőképen az egyházlátogatásra vonatkoznak. A Pesti 28. art. — a Hercz. 27. után — csak annyit mond, hogy az egyházakat évenkint meg kell látogatni; a 4. art. pedig engedelmességet kiván a papoktól: «hogyha valahol az ő jelenvoltok kévántatik, minden okvetetlen jelen legyenek». Hogy ez ügyben Simándi az Admonitiones szellemében hogyan intézkedett, kitünik a somogyiakhoz 1629. nov. 13-án írt leveléből. «Martinus Gyarmati uramat, az fokszabadi tanítót, hagyom, vallom és ajánlom Kegyelmeteknek előtte járónak, vigyázónak és visitatornak, hogy ő kegyelme én képemben és személyemben az nagyságos békeknek és vitézlő uraknak jó oltalmazások alatt mindenütt Somogyságban bátorságosan járjon, az ecclesiáknak dolgait meglássa és eligazgassa — az mennyiben lehet, — és az mi véghez nem mehet, nekem írásban eleimbe adja. Valakiket penig — kettőt vagy hármat — Márton uram

magával visitálni el akar vinni, azok böcsülettel elmenjenek, ő kegyelmét megböcsüljék, mint az én tisztemben járót, mint magamat; egy szavok és értelmek legyen és emberséges nyájaskodások mindenben: hogy jó és vidám szívvel várhassam Kegyelmeteket ez jövendő gyülésünkre.» (Dunamell. e. ker. jkv. 103—104. l.)

A messziről jött, ismeretlen tanítók nem egyszer okoztak zavart az egyházban. A Pesti 23. art. — a Hercz. 24. után — azt kivánja, hogy az ilyenek volt püspöküktől bizonyítványt hozzanak jámborságuk mellett, e nélkül egy község se fogadja meg őket: az Admonitiones szükségesnek látta kimondani azt a követelést is, hogy különben «se püspök urunk, se senior uraink» ne recipiálják őket. De a visszaéléseket megteremti az emberek gyarlósága. Amint egyfelől az 1713. márczius 7—9-én Balatonfőkajáron tartott zsinat kénytelen volt kimondani, hogy másunnét jött papot csak akkor szabad befogadni, ha esperesétől és püspökétől (ha nincs: több esperestől) is hoz jó bizonyság-levelet: viszont másfelől Sallai András tolnai esperest 1741-ben Vecsei Pap István befogadásáért fosztotta meg hivatalától a kerületi consessus.

Az egyházak képviseletének az Admonitiones 1. pontjában követelt részvétele a zsinatokon az egyetemes papság eszméjének felragyogását jelenti.

Ez Admonitiones az Akadémia kéziratttárának egy — állítólag föl nem található, kis 8-r., 8. sz. a. jegyzékbe vett — codexében a Debreczeni Prot. Lap 1893. évf. 180. l. olvasható következő 9-ik ponttal van megtoldva:

Gyakorta az vigasságos helyen való mulatás ártalmat szerez mind kösségnek, mind tanétóknak: annakokáért az praedicatornak az lakodalomban az harmadik tál éteknek felszedése után való mulatást nem hagyjuk mulatni, hanem

bucsút vevén, menjen házához. Valaki penig megpróbálja, egy avagy két intés után az ecclesiától való büntetését várja.

A Min. 15. art. is arra inti a lelkipásztorokat, hogy amidőn a gajdosok megjelennek, hagyják ott a mulatókat.

A papi fizetésről a Helvét hitvallás 1. Kor. 9. és 1. Tim. 5. hivatkozva, úgy nyilatkozik, hogy azt az egyház törvényesen adja s a prédikátor törvényesen veszi; az 1570. évi csengeri hitvallás 50. propositioja szerint pedig «impie nugantur clamitantes, mercedem non esse veris in Christo ministris dandam»: de a sákramentumokért (Komjáti III. 20. kánon) s a felavatásért, feloldozásért (1562. debreczeni hitv.) — «Ingyen vettétek, ingyen adjátok!» — eleinte nem volt szabad díjat követelni. De a lelkipásztor szivesen látott vendég volt a lakomákon rektorostul: «egyék-igyék józanon, onnan végyen jutalmat», mint (Szuhay B.: Az egyházlátogatás 153. l.) Kecskeméti János Szilváson. Az esketést az 1562. évi debreczeni hitvallás nem köti a prédikátorokhoz; a Maj. 23. is kiemeli, hogy a házasságot a szerződő személyeknek, szüleiknek beleegyezése hozza létre, nem a papi kötelék: de az esketést megtartandónak nyilvánítja. Első hivatalosan megállapított díja az 1652. évi II. r. szerint egy keszkenő, melyet — ha a lelkipásztor a lakodalomban nem vett részt — Pestmegyében is bizonyosan «egy ember ajándékával», tyúkkal, kenyérrel vagy egy asztal kalácscsal, meg egy ital borral küldtek meg neki, mint Borsodban, hol 12 denár is járt az esketőnek. (Szuhay B.: Az egyházlátogatás 137. s köv. l.)

A halott-temetésről, a melyért az 1713. évi június 8-iki csatári zsinat szerint is azért kell fizetni, mert nem tartozik a lelkipásztor tisztéhez, Kecskeméten 1652-ben így rendelkeztek az atyák:

III. regula. Az halott felett való prédikálástól méltán mindenütt megvehetik az egyházi szolgák a fizetést, úgymint den. 25. Az hol penig mester nincsen hanem a praedicatornak magának kell énekelni, az énekléstől 12 denár jár. Ha a praedicator prédikál és énekel is, a kettőtől 37 denár jár. Meg is adják penig az keresztyén hallgatók, ha tisztességesen akarják temetni halottjaikat, az Úrnak parancsolatja szerént: «Méltó a munkás a maga jutalmára». Ezt a szokást és rendtartást az közönséges nemzetség is bevette eleitől fogva és megtartotta.

Egy halott felett penig a két praedicatiot meg nem engedhetjük, hanem ha más praedicatort is hívat valahonnan az halottas ember.

Ilyenek voltak a stólák országszerte. Másutt is. Az 1557. Sächsische Generalartikel szerint a lelkipásztor esketésért vagy halotti beszédért két—három garasnál többre nem tarthat számot. Érthető ilyen körülmények között Kassa városa nemes tanácsának felháborodása, hallván, hogy kántora, «mikoron generale funustól 1 frtot adnak neki, csak jó neven sem veszi.» (Az 1635. évi jkv. Kolosvári: Jogszab. II. 2. köt. 198. l.)

Az elpusztult polányi ref. egyházban (pápai e.-m.) a XVII. sz. közepe táján a keresztelés díja tyúk, kenyér, az egyházkelésé kenyér s 5 den., a temetésé prédikációval 50 den. volt. (Protestáns e. i. l. 1877. évf. 1425. l.)

A dunántúli ág. evang. anyaszentegyház az 1627. évi szept. 15-én Mesteriben tartott partialisában az intai prédikátor részére, a ki Simonyi, Mesteri, Tokorcs filiákban is szolgált, ezeket a díjakat állapította meg:

Ifjak esküttetésétől jár d. 25, egy messzely bor, egy pecsenye és egy czipókenyér; két özvegy esküttetésétől egy-egy abrosz avagy d. 80; félözvegytől fél annyi.

Kereszteléstől egy kappan és egy kenyér, komapénz egy-egy pénz.

Temetéstül, ha prédikál: d. 25, ha csak énekel: d. 12 és egy pecsenye, egy kenyér és egy messzely bor.

Háznál való gyóntatástul d. 4 és egy kenyér; közönséges gyóntatástul kinek-kinek az ő conscientiája mit akar adni.

Egyéb mellékes jövedelmök is volt az atyáknak. A Hercz. 28. (magy. 29.) art. szerint a felavatott ifjú lelkipásztorok csak áldomással kedveskedtek felavatóiknak, az egyház pénztárába a Komj. I. 16. kánon értelmében is csupán önkéntesen nyújtott ajándékot juttattak, valamint a peres felek is (Komj. V. 16.): de a Patajon, 1639. évi ápril 3-án tartott zsinat a törvény 6., 30. és 36. art.-t ezekkel a pontokkal egészítette ki (Ker. jkv. 20. l. — V. ö. Adal. —). Az új lelkipásztorok felavatásától, valamint a házassági perek után is díjak állapíttatnak meg, és pedig:

1. Az candidatus vagy procedensok fölszentöltetésétől és testimonialistól három forint, melynek egy forintja püspök uramé, kettei az ecclesiáé; az ecclesia pecsétitől den. 25; az scribanak den. 12.

2. A divortialis causatól két forint, melyből dispensalhat az ecclesia, de alább egy tallérnál ne menjen.

A tollhibák (a következőkben is az eredeti forrásból — itt) a Herczegszőllősi kánonokból [zárójelben] a lehetőség szerint igazítva vannak; míg azok az eltérések, a melyek az értelmet nem változtatják meg és szándékosak is lehetnek, feltüntetés nélkül meg vannak tartva.

Ime a kánonok.

A PESTMEGYEI KÁNONOK.

ELSŐ ARTICULUS.

Miképpen hogy csak az egy igaz és örökkévaló Istent kell minden keresztyén embernek esmerni és vallani, az mőly Isten mind ez világi fejedelmeknek fölötte vagyon: ezenképpen az hitnek és az idvösségnek dolgaiban semmit minekünk ez világi hatalmasokkal nem kell gondolnunk, ha ezektül minket szintén el akarnának szakasztani is.

MÁSODIK ARTICULUS.

Ezt penig az igaz Istent, ki az szent irásban Jehovának neveztetik és kinek kívöle más Isten nincsen, hiszszük egynek lenni természetiben, avagy állatjában. De ugyan ezen egy Istent valljuk három személyben valóképpen lenni, mely az Atya, az Fiú és az Szentlélek; úgy hogy az Atya ne legyen Fiú, avagy Szentlélek személye szerint, se az Fiú ne legyen Atya és Szentlélek személye szerint, se az Szentlélek ne legyen Fiú és Atya: hanem mindenik valóságosképpen az ő személye szerint az egy Istenségben minden egyben való elegyedés nékül. Három Istent sem vallunk lenni, mert egy az, hogy az Isteneknek sokasága utálatos, más az kediglen, hogy az háromságot nem az Istenségben, hanem az személyekben helyheztetjük.

HARMADIK ARTICULUS.

Az fő püspök az önnön fejétül semmit se cselekedjék, hanem ha valamit akar kezdeni, az senioroknak és az kik többen arra valók lesznek, hírré tegye és azoknak egyenlő tanácsokbul és akaratjokbul legyen, ha mit akar cselekedni.

NEGYEDIK ARTICULUS.

Minden tanítóktul az anyaszentegyházban engedelmet kívánunk. Hogyha valahol az ő jelenvoltok kévántatik, minden okvetetlen jelen legyenek, hanem ha oly dolog állana előttük, az ki semmi-képpen őköt oda nem eresztenéje. Továbbá miért hogy az főgondviselőknek néha az anyaszentegyháznak közönséges szükségeért ki kell távozniok: ez okáért ezt akarjuk, hogy az szomszéd faluban, avagy várasban való praedicator — ha hivattatik — bemenjen és ott mind praedicáljon, mind kereszteljen, mind esküttessen. Ezenképpen ha valamelliket az senior hivatja, avagy valahova küldi az közönséges dolognak megszerzésére, abban is engedelmes legyen.

ÖTÖDIK ARTICULUS.

De miért hogy gyakorta az tanítók közzül [némely] az sátánnak indításábul az ő előttök járóival [semmit nem gondol], hivatalára sem megyen el, ez okáért végezésünk ez, hogy afféléket az anyaszentegyházhoz illendő büntetéssel megbüntessünk.

HATODIK ARTICULUS.

Miért hogy szent Pál nyilván parancsolja, hogy az kik az Isten anyaszentegyházában szolgálni akarnak, azok

először megpróbáltassanak, minek előtte az szolgálathoz kezdenének: ez okáért azt [kivánjuk, hogy senki] ne kereszteljen, se ne praedicáljon, míg az ő tudománya az anyaszentegyház előtt meg nem próbáltatik. Mindazáltal ezt hozzá teszszük, hogy az senior esküvés alatt megengedheti az praedicálást egy ideig azoknak, az kiknek tudja mind tudományokat, mind jámborságokat.

HETEDIK ARTICULUS.

Az asszonyi állatoknak is beavatásokat (miért hogy az ó törvényhez való dolog volt) nem akarjuk az új testamentumban megtartani; sem nem kötelezünk senkit negyven, avagy [nyolczvan] napra, mint az ó törvényben, hanem csak intjük őköt az természet szerint való tisztaságnak megtartására. Az asszonyi állatok az éczakai lakozástul, részegeskedéstül és az egyházkelői lakodalomban való csintalanságoktul megtiltassanak. Az kik penig közzülök ez ellen rúgodoznának, az Istennek igéjébül megdorgáltassanak; annak utánna — ha megjobbulni nem akarnak — az szentséges szolgálat ő tölük megvonyattassék. Igy az menyeközői lakodalomnak virrasztásakor sok héában való, szokatlan és éktelen vásottságok eltávoztassanak.

NYOLCZADIK ARTICULUS.

Az szentek napja[i]t is (miért hogy sem az Krisztus nem szerzette, sem az ő apostoli nem parancsolták) ez okáért illeni nem akarjuk, mint az pápisták, hanem csak az Úrnak napját, kit vasárnapnak nevezünk köznévvel, szenteljük az ő parancsolatja szerint. Mindazáltal az kívől az Krisztus születésének, környülmetélkedésének, halálának, feltámadásának, menybemenésének, az Szentlélek

elbocsáttatásának napját megszenteljük és megüljük; mert egy az, hogy nagy részbül hitünknek ágazatit tartják, más penig, hogy az mi idvösségünknek és vallásunknak minden dolga[i] ezekbe vannak befoglaltatva.

KILENCZEDIK ARTICULUS.

Miképpen hogy az köznapok kézimunkára és életünknek keresésére rendeltettenek: azonképpen az innepnapok arra valók, hogy az Istennek népei [azokon] minden kézi munkától magukat megvonván, az ő szent igéjének hallgatásában és az szentségeknek gyakorlásában legyenek foglalatosak. De miért hogy mostan az innepnapokon inkább görjesztjük az Isten haragját, hogy sem mint engesztelnénk — mert csak az nagy hivalkodásban, kevélységben, részegségben, feddésben, pörlésben, [tánczo]-lásban, visszavonyásban, éktelen játékokban és egyéb sok gonoszságokban mulatjuk el az innepnapokat: ez okáért végezésünk ez, hogy az keresztyének mindazokat hátrahagyván, magokat csak az Istennek szenteljék és az ő napját nagy szentségben, józanságban, az atyafiúi szeretetnek gyakorlásában szenteljék meg; akkor ugyancsak az Isten igéjét hallgassák, imátkozzanak mind templumban, mind templum kívöl. Erre kedig az tanítók az ő hallgatójokat szorgalmatosan intsék és sörkengessék.

TIZEDIK ARTICULUS.

Hogy penig ezekre az szent dolgokra az keresztyének inkább reá szokhassanak és az igaz tudományban naponkint öregbülhessenek: azt akarjuk, hogy minden tanító ne csak praedicáljon, hanem az gyermekeket is az keresztyénségnek fundámentomára és az hitnek ágazatjára

tanítsa, az mint az régi anyaszentegyházban való tanítók is cselekedtenek.

TIZENEGYEDIK ARTICULUS.

Minden praedicator az ő tisztiben híven eljárjon, de azonközben meglássa, hogy más tanítónak megyéjébe ne hágjon annak híre és akaratja nékül, se ne praedicaljon, se ne kereszteljen, se ne esküssön, hanem ha az avagy beteg volna, vagy otthon nem volna és az község az ő szolgálatját kévánja, akkor meglehet az szolgálat, de úgy hogy az mit szolgálatjáért adnak, el ne vegye, hanem az ott való tanítónak [h]adja. Akarjuk ezt is, hogy senki más praedicator helyébe ne menjen, míg az előbbit az község meg nem elégíti.

TIZENKETTŐDIK ARTICULUS.

Minden praedicator csak annyi terhet vegyen föl, az mennyit látja, hogy elviselhet: ez okáért ha őket egy város, avagy falu eltarthatja, többhöz magokat ne kötelezzék nagyobb jutalomnak okáért. Mindazáltal az hol az tanítók szűkön vadnak, ott szabad kettő, avagy három falunak szolgálni, — csak hogy az Isten igéjével ne kereskedjék az tanító, hanem az Krisztus anyaszentegyházát építse, hogy folyjon az Istennek igéje és az keresztyének mindenütt épüljenek az hitben.

TIZENHARMADIK ARTICULUS.

Ezeknek fölötte minden tanítónak parancsoljuk az Krisztus nevével, hogy senki nagyobb jövedelemnek okáért helyét meg ne változtassa, ha szintén hivattatnék is és

inkább igyekezzék az Isten egyházának épületire, hogy nem mint az nagy jövedelemre. Az község is penig az ő pásztorát vagy reá való haragjában, vagy az önnön fejétel az fő gondviselőknek hirek nékül el ne küldje és mást ne fogadjon. Mert gyakorta esik, hogy az község az hizelködőkben és az csélcsapokban inkább gyönyörködik, hogy nem mint az igaz tanítókban és így kedvek szerint való doctorokat válogatnak magoknak.

TIZENNEGYEDIK ARTICULUS.

Miért hogy az szent Pál nyilván parancsolja, hogy az tanitó részeges ne legyen: ez okáért minden praedicator részegségtül magát megoltalmazza. Ha penig valaki részegségben találtatik és mind hivatalát, mind személyét részegségével megrútítja, azt tisztitül meg akarjuk fosztani. Azt sem engedjük senkinek, hogy az parasztokkal igyék az korcsomán.

TIZENÖTÖDIK ARTICULUS.

Hogy penig [ezek] az keresztyéneknek végezési állandók legyenek és hogy az jó rendtartás közöttünk megmaradhasson: akaratunk ez, hogy minden esztendőben egyszer — ha módja leszen — az tanítók összegyüljenek, közönséges zsinatot tegyenek, az kiben minden dolgok felől szabadon és szorgalmatosan tudakozzanak és mindeneket jó módon és jó renddel elvégezzenek. Valaki penig az közönséges gyülést elmulatja és reá nem menne, — ha magát tisztességes és elegendő okkal meg nem mentheti, — azt közakarattal`tisztitül megfosztjuk. Azonközben még az gyülés leszen, ha valami háborúság az tanítók között indulna, az fő gondviselők előtt azt elvégezhetik.

TIZENHATODIK ARTICULUS.

Ez dologban penig mindennek eszébe kell venni, hogy senki gyűlőségbűl, vagy gonosz akaratbul az tanító-társát az senior előtt be ne vádolja, hanem szeretetbül cselekedjék ő vele, hogy az ő lelkét Istennek megnyerhesse; az községtül is ugyanazont kévánjuk: hogy így egymásnak az gondviselők előtt való bevádolása inkább az léleknek orvossága legyen, hogy nem mint az rajtunk tett bosszuságnak megállása.

TIZENHETEDIK ARTICULUS.

Az tanitóknak egymással való visszavonyásokat, feddéseket, egymás rútítását, szidalmazását, árulását, egymás ellen való sugurlásokat semmiképen el nem tűrjük. Ez okáért ha valamely praedicator vagy kevélységben, vagy maga-föltartásában háborúságot indít, azt az anyaszentegyházhoz illendő büntetéssel meg akarjuk büntetni.

TIZENNYOLCZADIK ARTICULUS.

Az tunya és hívalkodó praedicatort, az ki csak vasárnap veszen könyvet kezébe, az több napon penig vagy részegeskedik, vagy széllyel kuruttyol, — ha egyszer-kétszer megintetvén jobbá nem leszen — tisztitül megfosztjuk. Azt akarjuk azért, hogy minden héten, mikor az községnek több üressége vagyon az dologtul, kétszer praedicáljon; úrnapján penig mindenkor kétszer: így ő maga is az ő tudományában épülhet, az község is az praedicatiora inkább reá szokik.

TIZENKILENCZEDIK ARTICULUS.

Senki esztendejének előtte az ő ecclesiáját el ne hagyja, hanem ha másuá akar menni, esztendejét kitöltse,

akkor is kedig az seniornak hírré tegye. Ezt is erősen parancsoljuk az Úrnak nevével, hogy senki magát valahova úgy ne igérje, hogy osztán őköt megcsalná, hanem először meglássa, ha lehet, vagy nem; mert az hazugság [jóllehet] minden emberben rút, de főképpen azokban, az kik sokaknak tüköri mind életekkel, mind tudományokkal. Meglássák azért, hogy hazugsággal tiszteket és személyeket meg ne rútítsák.

HUSZADIK ARTICULUS.

Miért hogy az anyaszentegyháznak közönséges szüksége gyakorta való költséget kéván: az okáért valami afféle költségben valamely tanítóra esik, azt minden zúgolódás nékül megadja.

HUSZONEGYEDIK ARTICULUS.

Miért hogy az sátán az ő tagjai által mindenkor azon forgódik, mi módon az ő csacsogásával az igaz tanítókat veszedelembe ejthesse — az mint immár sokszor megkésérttettek —: ez okáért azt akarjuk, hogy senki az tanítók közzül az meggyőzettetett eretnekekkel ne disputáljon, se együtt velek ne nyájaskodjék, hogy az Istennek neve ő miattok ne szidalmaztassék és hogy az tanítókat is valami veszedelembe ne hozzák; mert azért mondja az Krisztus is: «Hagyjátok el — úgy mond — őköt, mert megvakultanak»; az szent Pál is azt mondja: «Az eretnek embert — úgy mond — egy vagy két intésnek utánna, ha meg nem tér, eltávoztassad»; az szent János is ezent parancsolja: «Valaki — úgy mond — ez tudományt nem veszi közitekben, annak se ne köszönjetek, se házatokba be ne fogadjátok».

Széljegyzet: Non esse disputandum cum plebanis.

HUSZONKETTŐDIK ARTICULUS.

Ha valami nehéz dolog támadna valamibül az keresztyének között, abban semmit az tanító önnön magátul ne cselekedjék, hanem mindjárást az Isten igéjére és az régi keresztyéneknek Isten igéje szerint való canonira, vagy regulájára tekintsen és az szerint tegyen minden dolog felöl itéletet.

HUSZONHARMADIK ARTICULUS.

Senki, se praedicator, se schola-mester egy püspökség alól más pispekség alá ne menjen, hanem attul, az mõly pispek alatt lakott, levelet kérjen jámborsága mellett. Ezt penig akarjuk az sok hamis tanítókért, az kik alattomban közinkbe bemásznak, mint Krisztus ő felőlök megmondotta. Így az község is oly tanítót ne fogadjon, az kinek mind tudományáról, mind életiről bizonyságtevő levele nem lejend.

HUSZONNEGYEDIK ARTICULUS.

Jóllehet az keresztyének között sok gonosz, szitkos-átkos emberek vadnak, az kik senkinek nem kedveznek, hanem az tanítót is gonosz beszéddel illetik: mindazáltal minden tanítót intünk az szelidségre és az alázatosságra, hogy az ő hallgatójokat, ki[k]nek kenyereket eszik, ne szidalmazzák, ha szintén ő tűlök szidalmaztatnának is, mert az Krisztus ezenképpen cselekedett. Ha penig valamöly tanító szitkos-átkos lejend és abban találtatik, egy avagy két intés után — ha meg nem jobbul — az Úrnak nevében tisztitül megfosztjuk.

Széljegyzet: Vince malum bono.

HUSZONÖTÖDIK ARTICULUS.

Az scholamesterek az ő pásztoroknak tisztességgel és engedelemmel legyenek, és az ő pásztorokat vagy ugyanott az község között, vagy másutt alattomban ne gyalázzák, se ne árulják. Ha penig valamely scholamester az ő pásztora ellen ok nékül valami háborúságot indít és annak igaz okát nem adhatja, megbüntettetik. Ezt is kévánjuk ő tülök, hogy mind scholájokban, mind az várasban tisztességesen viseljék magokat: scholájokban ne részegeskedjenek; ha menyegzőbe hívattatnak, ott éjfélig ne igyanak, se ne tánczoljanak; éjjel az várasba részegeskedni ne menjenek. Ha penig közülök valaki találtatik, hogy ezek ellen vétkezik, két vagy három intés után — ha nem jobbul — elűzettessék.

Széljegyzet: Rectores suos ministros ne prostituant.

HUSZONHATODIK ARTICULUS.

Azt is tülök megkévánjuk, hogy az ő tisztekben híven eljárjanak; az ifjaknak és gyermekeknek tanításában megkévánjuk ő tülök, hogy ha oly ifjak lesznek, kiknek tudományok megkévánja, görög és deák nyelvet tanítsanak és hogyha az ifjaknak elméjek engedi, dialecticára is oktassák őket.

HUSZONHETEDIK ARTICULUS.

Miért hogy az közönséges igazság azt mutatja, hogy minden az ő zsoldjábul éljen: azért mi is azt rendeljük, hogy az scholamesterek az ő maguk jövedelmébül éljenek; sohul praedicator ne kényszeríttessék jövedelmébűl asztalt neki[k] tartani. Ha penig valamöly praedicator az nagyobb

jövedelemért ezt fölbontja, tisztitül megfosztatik. Hozzá teszszük ezt is, hogy az tisztben két esztendőnél tovább ne maradjanak, mert az hosszú idővel megröstülnek és az ecclesia jövedelmét in abusum convertálják.

HUSZONNYOLCZADIK ARTICULUS.

Hogy az anyaszentegyház mindenütt keresztyéni fenyétékban legyen és jó rendtartásban maradhasson, végezésünk ez, hogy minden esztendőben egyszer az ecclesiák meglátogattassanak és mind az tanítóknak s mind az hallgatóknak tudományokról és erkölcsökről való tudakozás legyen, de úgy, hogy az látogató embereknek eledelt* adjanak azok, az kikhez menendnek.

* Toldás: és kocsit.

HUSZONKILENCZEDIK ARTICULUS.

Az keresztyéni gyülekezetbül való kitiltást (miképpen hogy eleitől fogva megtartatott az Isten népe között) most is meg akarjuk tartani. Annak okáért az Istennek igéjének tanítása szerint kitiltunk minden nyilván való és czégéres bűnben heverő embereket, az kik életeket soha meg nem akarnak jobbítani, min[t] az részegeseket, hamisan esküvőköt, szitkos-átkozódókat, lopókat, paráznákat és az kik usurával kereskednek, kik az anyaszentegyházban botránkozást tesznek: hogy az kik megjobbulhatók, megjobbuljanak, az kik penig jobbulni nem akarnak, több gonoszságba és veszedelembe essenek. Ezt is hozzá teszszük, hogy az kik kitiltatnak, addig be ne bocsáttassanak, míg az Istent, az körösztyéneket meg nem követik.

HARMICZADIK ARTICULUS.

Valakik az pásztorságnak tisztit föl akarják venni, azok étellel és itallal tartoznak azoknak, az kik ő érettek ott munkálkodnak.

HARMICZEGYEDIK ARTICULUS.

De az táncz miképpen hogy keresztyén és tisztességes emberhez nem illik, ezenképpen senkinek szabadon nem hagyjuk, hanem inkább azt akarjuk, hogy minden tanítók közönségesképpen tiltsák. Az tanítóknak penig ha valamelyik vagy ő maga, vagy háza népe tánczoland, tisztitül megfosztatik.

Széljegyzet: 54. canon Classis III. videatur.

HARMICZKETTŐDIK ARTICULUS.

Az menyegző lakodalmat, avagy az kézfogást nem engedjük lenni szombaton és vasárnap, sem penig hetfőn, mert ezt az napot Isten magának választotta, hogy az ő igéjét hallgassuk és tanuljuk rajta.

Széljegyzet: Tilalmas a kézfogás szombaton, vasárnap, hetfőn.

HARMICZHARMADIK ARTICULUS.

Senki az házasulandókat különben össze ne esküttesse, hanem ha elébb mind az két félnek szabadsága felől bizonyos leend: azért vasárnap praedicatiokor meghirdettessenek.

HARMICZNEGYEDIK ARTICULUS.

Senki egyenetlen személyeket idővel — még fejedelemtül való féltében is — össze ne esküttessen; tizen-

négy esztendőnek előtte az leánzót az ifjúval se esküttesse meg, az férfiút penig, ki valamennyire idős, tizenhat esztendőnél kisebb leánzóval ismét meg ne esküttesse. Ha penig külömben cselekedik, tisztit elveszti. Továbbá azt akarjuk, hogy az tanítók az Isten könyvébül tegyenek itéletet az házasságnak dolgairol, nem az pápa decretumábul.

HARMICZÖTÖDIK ARTICULUS.

Miért hogy az titkon és alattomban való menyegzőszerzésbül és kézfogásbul gonoszságok és visszavonások, gyakorta vérontások is támadnak: ez okáért azt akarjuk, hogy senki titkon menyegzőt ne szerezzen, avagy kezet ne fogjon, hanem ezek tisztességbeli emberek előtt legyenek, ha mindenkor az tanító ott nem lehetne is. Az menyegzőszerzők is jól meglássák, kiket szereznek össze, és ha valami kétséges dolog volna benne, addig meg ne szerezzék, míg az tanítónak hirré nem adják; az asszony népeknek is az menyegzőszerzést meg nöm engedjük.

HARMICZHATODIK ARTICULUS.

Az möly személyek immár kezet fogtanak, ha azután egyik az másikat megutálnája, addig őket senki össze ne esküttesse, míg meg nem békélnek; ha penig egymástul való elszakadásoknak igaz oka leend, mint hogyha szintén megesküttenek volna is, egymástul elválhatnak. Igy az, ki el akar ok nélkül jegyesétül válni és semmiképpen szót nem fogad, sem penig békességet nem akar, kötelben marad, az másik penig szabad ember leszen.

Széljegyzet: De infide desertorum.

HARMICZHETEDIK ARTICULUS.

Az keresztelés jóllehet bizonyos helyhez nincsen köteleztetvén, mindazáltal az Isten szerzésének böcsületes voltáért azt akarjuk, hogy az reggeli tanítás, avagy könyörgés után legyen vagy az templomban, avagy az praedicator házánál, vagy egyéb helyen is, ahol az szükség kévánja; de nem akarjuk, hogy korcsomán, avagy menyegzőháznál, vagy egyéb böcsületlen helyen legyen.

HARMICZNYOLCZADIK ARTICULUS.

Az szent Pál nem engedi az asszonyi állatoknak az templumban jelen való tanítását: annak okáért az keresztölést is őnekik meg nem engedjük, ha szintén az gyermek kereszteletlen meghalna is. Az Krisztus penig az tanitást összeköti az kereszteléssel; ha azért tanítani nem szabad nekik, keresztelniek sem szabad. Hogyha penig az bába az más ember tisztibe hágván keresztelne is, az keresztség heában való leszen és az felől az egyházi szolga újonnan megkeresztelheti.

HARMICZKILENCZEDIK ARTICULUS.

Kévánjuk továbbá az Úrnak nevével mind férfiaktul, mind asszonyi állatoktul, valakik arra valók lesznek, hogy az Úrnak vacsorájához gyakorta järoljanak és azt el ne mulassák. Az tanitók penig először azt az népnek megjelentsék, hogy minden magát hozzá készítse.

NEGYVENEDIK ARTICULUS.

Miért hogy az egymással való haragtartás és gyűlölség igen ellene vagyon mind az Istennek, mind az

szerzésinek, az szent vacsorájának: ez okáért az haragusokat és az egymással gyűlölködőköt az praedicator az Úr vacsorájához ne bocsássa mind addig is, míg egymással meg nem békélnek. Erre penig az tanítónak gondjának kell lenni.

NEGYVENEGYEDIK ARTICULUS.

Mivel hogy az evangelisták, mind kedig az sz. Pál azt mondják, hogy az Krisztus az vég vacsorán kenyeret vett kezébe és adta az ő tanítványinak mind az borral egyetemben: ennek okáért mi is az Úr vacsoráját nem az pápa ostyájával, hanem az kenyérrel és borral akarjuk kiszolgáltatni. Az betegeknek penig egyedül adni tiltjuk, hanem míg egészségek vagyon, addig éljenek vele.

NEGYVENKETTŐDIK ARTICULUS.

Ezt is az tanítóktul megkívánjuk, hogy az Úr vacsorájának osztogatásakoron az keresztyének előtt szent intéseket és tanításokat tegyenek, még pedig mennél nyilvábban lehet, hogy az Úr vacsorájárol való tudományt sok kerengő és homályos beszédekkel meg ne homályosítsák. Erre is gondot viseljenek, hogy meglássák, kiket kelljen oda bocsátani; mert ha olyakat bocsátanak, az kiket méltán elűzhetnének, nem külömben vétkeznek, mint ha az Úrnak testét az ebeknek és disznóknak hánynák.

NEGYVENHARMADIK ARTICULUS.

Az kik semmiképpen nem akarnak élni az Úrnak vacsorájával, azokat először az tanitó megintse és ha

meg nem jobbulnak, az keresztyének közzül kitiltassanak.

NEGYVENNEGYEDIK ARTICULUS.

Az apró gyermekeket, kik sem meg nem tudják magokat próbálni, sem az Úrnak teste között és egyéb külső étel között választást nem tudnak tenni, az Úr asztalához nem bocsátjuk.

NEGYVENÖTÖDIK ARTICULUS.

Az súgó gyónást és az bűnöknek előszámlálását, melyet az pápa papjai kévánnak az emberektül, nem javaljuk; mindazáltal az megrettent lelkű emberek praedicatorokhoz elmehetnek és tőlük vigasztalást vehetnek.

NEGYVENHATODIK ARTICULUS.

Azt is tiltjuk, hogy az Isten igéjével senki ne komplárkodjék, hogy azzal fizetésért testi betegségbül akarna valakit meggyógyítani, mely semmiképpen nem lehet. Senki beteg emberre se ne olvasson, se penig czédulára írván nyakára kösse, se vele meg ne etesse, mert az az Isten igéjének csak megcsúfolása. Ha ki ez ellen cselekedik, tisztitől fosztatik meg.

NEGYVENHETEDIK ARTICULUS.

Minthogy az beteg ember környül az sátán igen forgódik, hogy mivel őtet kétségbe ejthesse az Istennek irgalmassága felől és bűnének bocsánatja felől: ez okáért minden tanítótul megkévánjuk ezt, hogy mikor az beteg

ember az vigasztalást kévánja és őket hivatja, elmenjenek és az Istennek igéjének orvosságával gyógyitsák az ő lelkeket, erősítsék és bátorítsák őket az ördögnek késérteti ellen, hogy kétségbe ne essenek és az sátánnak praedái ne legyenek, hanem nagy bátran és vígan muljanak ki ez árnyék világból.

NEGYVENNYOLCZADIK ARTICULUS.

Azt hagyjuk és parancsoljuk, hogy minden praedicator tisztihez illendő ruhát viseljen, katona, kalmár és paraszt ruhában senki ne járjon, mert az ki tisztihez illendő ruhát nem visel, két avagy három intés után mind ruhájával egyetemben tisztitül megfosztatik.

Széljegyzet: De vestitu pastorum.

NEGYVENKILENCZEDIK ARTICULUS.

Minek utánna ez articulusok és az keresztyén anyaszentegyháznak rendtartásiról való regulák az szent irásbul igazaknak találtatnak és minden keresztyén praedicatoroknak rendelésibül azt akarjuk, hogy minden praedicator nevét alája írja és azzal minden engedelmességét igérje, hogy ez regulák és parancsolatok ellen nem akar járni vakmerőképpen. Ha penig valaki ez regulákat megutálván sem ő maga ezek szerint nem él, sem az ő pásztorsága alatt valókat így nem tanítja és nem igazgatja: mint az igaz hitnek ellenségét és minden jó rendtartásnak megháborítój[á]t az Isten igéjének fegyverével, annak utánna az fejedelmektül engedtetett büntetéssel egy akaratbul megbüntetjük.

ADMONITIONES QUAEDAM PUBLICAE.

Prima.

Minden faluról és várasról minden gyűléskor az pásztorokkal ember legyen falu vagy váras költségén, az tanítónak fizetése nékül. Mikor visitatio vagyon, az holott az visitatorok járnak, az az ecclesia tartozzék kocsival, étellel és itallal azoknak, és nem az tanító. Ha így nem enged az község, tanító nékül maradjon.

Secunda.

Más püspekség alól jött atyafiat pispeknek vagy competens seniornak levele nékül ne recipiáljon se pispek urunk se senior uraink.

Tertia.

Ha valamöly ecclesia az visitatoroknak nem gazdálkodik és kocsit nem adánd, annak az ecclesiának igyét egyik senior is el ne végezze közönséges sinat nékül, hanemha tisztitül megfosztatik.

Quarta.

Minden senior az reája bizattatott ecclesiákat kétszer esztendőben megvisitálja, ha egészsége leszen; és ha

magátul nem lehet, proseniorára bízza és fide salvifica mindeneket in scriptis az gyülésre hozzon, az mit el nem végezhet: mert úgy tanít az Apostol is: Ut omnia decenter et ordine fiant in ecclesia.

Quinta.

Minden tanító tiszti szerint köteles legyen, hogy az visitatorok mellett híven szolgáljon, és a kiket velek együtt el akarnak vinni, elmenjen — ha elmulhatatlan dolga nincsen — minden versenség nékül, ha tiszti nékül nem akar lenni.

Sexta.

Minden seniorok és visitatoroktul megkévánjuk, hogy az mit titkon sőt nyilván elvégeznek, azt sohul ne hirdessék, hogy mi általunk az Isten neve gonoszul ne halljon.

Septima.

Az visitatoroktul megkévánjuk, hogy egymást értsék, tiszteljék és böcsüljék és az előttök járótul hallgassanak; az mit felelnek communi consensu azelőtt elvégezvén, hogy minden szavok helyesben lehessen; ha penig kivántatik szóllaniok, ugyanazont szóllják uno spiritu et uno ore.

Octava.

Minden násznagyok az házasság dolgában sohul az tanítók híre nékül az leánykérésben meg ne induljanak; ha hír nékül járnak, az mi azután esik az házasok között, senkire ne vessenek.

A Ráczkevi kánonok után az 55. articulusból álló sopronmegyei Canones ecclesiastici követi leghívebben a Herczegszőllősit. Ez is a magyar szöveg után s magyarul van írva; Nádasdy csepregi papjának, az Egyesség könyvéhez szigorúan ragaszkodó Reczes Jánosnak a calvanismusra hajló Beythe István superintendens ellen támadása hozta létre. A Nemzeti Muzeum könyvtárának 1140. Qu. Lat. jelzett, XVI. és XVII. századi egyházi törvényeket tartalmazó — sajnos: csonka — codexében maradt fenn, melyre közel-egykorú kéz ezt a később keresztül húzott megjegyzést írta: «Canones moderni harum ecclesiarum cum antiquis Bejtanis, sicut et quidam alii canones manu domini Rheces scripti».

A dunántúli ág. hitv. evang. egyház ez első törvénytervezete a Herczegszőllősi kánonok articulusait rendre és majdnem szórul-szóra átvette; csupán 3 articulusát és 3 rendelkezését mellőzte el.

A kimaradt articulusok ezek:

23. A megkereszteltekről anyakönyvet kell vezetni.

30. A táncz mindenkinek — a papnak s háza népének hivatalvesztés terhe mellett — tilos.

37. Asszonynak keresztelni nem szabad.

A mellőzött rendelkezések ezek:

A praedicator minden héten, mikor az kösségnek több ürössége vagyon az dologtul, háromszor prédikáljon,

ha többször nem is. Hercz. 18., Reczes 22. — A zólyomi ág. ev. esperesség 1592. évi 12. kánona rendeli.

A mesterek az ő pásztorokat erejeknek fölötte drága étkekre ne erőltessék, hanem az mit asztalokra szörözhetnek, vagy sok vagy kevés leszen, azzal ők is megelégődjenek. Az pásztorok is penig az ő mestereknek tisztességgel legyenek, és hogyha ebéddel, vacsorával szegődség szerént őnekik tartoznak, híven megadják; ha penig szegődségek arra nincsen, ő magokról viseljenek gondot. Hercz. 26., Reczes 31.

Valakik az pásztorságnak tisztit föl akarják venni, azok étellel és itallal tartoznak azoknak, a kik ő érőttek oda munkálkodnak. Hercz. 29., Reczes 35.

Hittani eltérések három kánon határozmányainak megváltoztatását követelték.

A Hercz. 7. kánon a gyermekszülő asszonyok beavatását elveti: Reczes 9. kánon megtartja «propter bonum ordinem et decorum et propter sanitatem recuperandam». A menyasszony bevezetését nem rendeli, mint a bányavárosok 1577. évi 21. art., de az Agendában megvan «az menyazzonak el halas vtan az kőrőztieni gűlekőzetbe valo be aianlaſanak modgia».

A Hercz. 8. kánon a szentek napjait — miért hogy sem az Christus nem szerzette, sem az ő apostoli nem parancsolták — a pápistákkal megülni tiltja: Reczes 10. k. megtartja «propter historiam»; a 22. k. pedig azt is elrendeli, hogy ezeken a pásztor délelőtt prédikáljon, délután a Catechismust magyarázza, «kihez az ő halgatóit hozzá szoktassa és édesítse».

A Hercz. 40. kánon az úrvacsorát kenyérrel szolgáltattatja ki: Reczes 46. k. «az szokott kovász nékül való kenyérrel» és pedig oltárról.

A többi mind át van véve.

Három ketté szakítva:

Hercz. 4. kánon = Reczes 4. és 5. k.
Hercz. 13. kánon = Reczes 15. és 16. k.
Hercz. 24. kánon = Reczes 28. és 29. k.

Három rövid kivonatban, vagy átírva:

Hercz 14., 24. vége, 42. kánon = Reczes 17., 29., 48. k.

De a legtöbb mégis kibővítve. Némelyik megokolva, a körülményekre utalással megtoldva, más példabeszéddel, közmondással, példákkal világosítva, sőt nem egy új rendelkezésekkel kiegészítve. Reczesnek a kánonokba ide is oda is belékerült kifakadásai élénk világot vetnek a tusázó ellenfelek vezéreire, meg az ellőállott fonák helyzetekre, és a szakadásra vezetett viták egész küzdelmes korára.

Reczes 23. art. parancsolja az Úrnak nevével, hogy senki magát valahová úgy ne igérje, hogy osztán őket megcsalja (Hercz. 19. art.) — «mint hogy voltanak az elmult esztendőben affélėk, melylyel az ministeriumok szidalmára nagy okot attanak».

Találkoztak biz ilyenek később is.

Az 1630. évi márcz. 20-iki keresztúri zsinaton panaszolják a pinnyeiek, hogy Győrvári Lukács hidvégi prédikátor hozzájok igérkezett, de szavát nem állja s költségök így kárbaveszett. Ugyanakkor azon módon csalódtak a bogyoszlaiak Győrvári Ferenczben, valamint a bükiek Breznóbányai Mihály sári prédikátorban s ez utóbbiak négy évvel később a szentiváni lelkipásztorban, kinek büntetése zsinati végzésből két forint lett.

Reczes 40. art. a Hercz. 33. articulust ezzel toldja meg: A házassági perekben «az dologhoz penig minden tanétó ordine szóljon, barátságért, kedvért, ajándékért

senki hamisat ne pronunciáljon, mint annak előtte történtenek az ministeriumok gyalázatjára az elöljáró tanétóktul».

A házasságkötések körül is fordultak elő szabálytalanságok. Ilyenekért itélte az 1630. évi jun. 4-iki csepregi zsinat Hlinka László lózsi és Teutonides János kőszegi prédikátorokat 10 frt büntetésre, nem különben Telekesi Benedek eőri-szigetit az 1659. évi jun. 26-iki kőszegi zsinat 24 frtra.

Reczes 30. art. elrendelvén, hogy a pásztorok halgatójokat, kiknek kenyereket eszik, ne szidalmazzák (Hercz. 25. art.), hangsulyozza azt is, hogy «se az ő szolgatársokat, kikkel egy Úrnak szolgálatjában vannak». «Kiket cselekettenek nyelvek és irások által némelyeknek szörnyű halálokra az ő gonosz tanácsadásokkal» — vádaskodik a 21. art., midőn a Hercz. 17. articulusnak e tárgyu rendelkezését átveszi.

Megcselekedték pedig azután is.

Az 1600. nov. 6-iki ikervári zsinat két prédikátort «ob maledicta» 12 frtra és hivatalvesztésre ítél; az 1635. máj. 4-iki csepregi zsinat ugyancsak 12 frt büntetést szab arra, a ki mást helyéből alattomban kitúrni próbál. Somogyi Péter söptei lelkipásztort egy ember megveréseért az 1632. máj. 11-iki zsinat 8 frt. pénzbirsággal sújtotta, az 1603-iki pedig irtózva taszította ki Benkóczi Mihály kövesdi pásztort, ki «multos verberavit usque ad mortem, quendam in ignem conjici jusserit.»

Reczes 28. art. megtiltja a Hercz. 24. articulussal a más superintendens alól levél nélkül jövő prédikátor és mester befogadását: hogy «ne járjunk úgy, — veti utána — mint az ürge az borzzal». A 33. art. is azzal okolja meg a Hercz. 27. art. kivánta canonica visitatiót: «Mert most sokan vannak olyanok, hogy az mit hisznek nem

vallják, a mit vallonak nem hiszik; ez féléket nem akarunk közöttünk tartani, mert igen veszedelmesnek látjok».

Ezt a rémet látta a gencsi partialis synodus is 1655. nov. 26.: némelyek alattomban behizelegték magokat az egyházba, mintha javalnák az Ágostai hitvallást, azonban meg «disseminarunt zizania Calvinisticae confessionis», mint Alvinczi Péter Kasssán, vagy Domján Mihály Martyánczon. Ezért tették ekkor kötelességévé minden lelkipásztornak, hogy kiki vegyen évenként a maga seniorától úrvacsorát.

Reczes 3. art. elrendeli, hogy «az seniorok is, ha mit akarnak cselekedni, az kik arra valók lesznek ő kívülek, azoknak hirré tegyék»: a Hercz. 3. art. csak a pispöktöl kivánja, hogy «semmit az önnön fejétől ne cselekedjék».

A püspöki szertelen hatalomtól irtózásnak e folyománya vezette rá a következő emberöltőt a dunántúli református atyafiak példája szerint a superintendensi és esperesi tanácsoknak szervezésére, hogy így többeknek egyező akarata kormányozza az egyházat. Az 1632. évi márcz. 23. zsinaton a következő lelkipásztorok lettek a szent corona választásából presbyter czímmel tanácsokká. Kis Bertalan sárvári prédikátor superintendens mellett: Dongó Gergely csepregi, Gudor János acsádi (előbb pösei). Galgóczy M. Miklós szentmiklósi esperes mellett: Pápai Imre czenki, Fejér János újkéri. Ságodi Gergely hegyfalvi esperes mellett: Mátyus János szentgyörgyi, Murajszombati Mihály ikervári. Kőrösi Imre szili esperes mellett: Dvornicaenus Márton bodahelyi (később ivánfalvi), Ferrarius András bogyoszlói. 1634. május 23-án Dongó G. — már kövesdi prédikátor — az elhunyt Galgóczi helyébe esperessé választatván, segitségül kapja Musay Gergely lövői pédikátort viceseniorul, Serényi György czenki, Repka

Márton peresztegi, Hlinka László szentgyörgyi prédikátorokat presbyterekül. 1635. május 14-én az elhunyt Kőrösi I. esperes örökét Baranyai Máté micskei (előbb nemesládonyi) prédikátor nyerte el; viceseniora Ferrarius A. lett, presbyterei Báthi János kajári és Eöri György sövényházi prédikátorok.

Új kánon 9 van benne.

A 7. art. Az seniorok tartozzanak az szegény atyafiaknak segítséggel lenni, — nem úgy mint azelőtt.

A 20. art. Senki az szent gyülekezetbül el ne merjen menni, míg mindenek el nem végződnek.

A 27. art. Minden tanétónak bibliája legyen; a mellé régi szent doctorok irásokat vegye.

A 32. art. Az tanuló deákok éljenek a régiektül rendelt alamisnábul; esztendeig az scholábul ki ne menjenek, de ha röstök, kiűzessenek.

A 36. art. A pásztoroknak — «miérthogy kevés az arató, nem mindnyájan lehetnek jó deákok és félelmes helek is vannak» — alacsonyra szabott előképzettségét állapítja meg. Igy iparkodott Pázmány P. is segíteni a paphiányon: «ob defectum sacerdetum, locis — praesertim Turcicae tyrannidi subjectis — licentiati et conversi collocantur». (Synod. Strig. 1629. Cap. 3. X.)

A 37. art. A keresztyénöknek tisztességes lakodalmakban a mértékletes vigasság szabados.

Az 52. art. Az tanétóknak legyen bizonyos tisztességes öltözetek, s feleségeknek öltözetek felyöl ne haladja az ő urok méltóságának öltözetit.

Az 53. art. Az schola-mesterek a scholához hasonló öltözetben járjanak; az deákok is az scholához való habitusra viseljenek gondot.

Az 54. art. Az úrvacsora beteg embernek is adassék.

A Canones ecclesiastici ebben az alakjában tervezet maradt, articulusai azonban — háromnak (a 6. [Hercz. 5.] art., a mely az engedetlen papokat büntetéssel fenyegeti, — a 35. [Hercz. lat. 28., magy. 29.] art., a mely a felavatandóktól a deák oskolák elvégzéséről bizonyítványt kiván, — és a 36. art., a mely ezzel disharmoniában, a papságra csekély képzettségű jóerkölcsű ifjak felavatását is megengedi,) kivételével — jobb rendbe szedve, és 21 új, főleg a superintendens és az esperesek teendőit szabályozó articulussal megtoldva, benne vannak a dunántúli ág. hitv. evang. egyháznak 73. p. álló hivatalos törvénykönyvében, a mely az egyház vezérférfiai, «az sopron vármegyebéli ecclésiák seniori» — Reczes, Tokoich, Klaszekovits, Vidos — által «Isten tisztességére és az anyaszentegyháznak s abban való tanétóknak épületekre» 1598-ban kiadatván, nyomtatásban Csepregen 1630., Somorján 1650., s mint történeti emlék újabban 1892. jelent meg.

Ezek az 1598. évi hivatalos törvénykönyv új articulusai Gál Imrének kánontárában levő kézirata és toldalékjaik az 1650. évi kiadás szerint itt következnek.

III. Ebben áll Istenünk felől való igaz hitünk és tudományunk, az mint ez ő magától az szentírásban nekünk idvösségünkre ki vagyon nyilatkoztatván.

IV. Ennek az mi hitünknek és egyéb idvösséges dolgoknak hirdetésére Isten bizonyos személyeket választott, és azok által hirdetteti az emberi nemzetségnek idvössége felől való akaratját minden teremtett állatoknak, kiket egyházi szolgáknak, avagy tisztek szerint prédikátoroknak hívunk.

V. Mivelhogy pedig az egyházi szolgák sokan az egyigyüeknek botránkozásával feslett és tisztekhez nem illendő életet követnek: mi az anyaszentegyház javára és

hasznára igyekezvén, az írás szerint bizonyos regulákat és törvényeket szabtunk, melyek szerint akarunk az egyházi szolgák élete és magatartása felől ítéletet tenni, és ez mi megirott törvényünk ellen vétkezőket tisztünk szerint büntetni.

VI. Holott azért az egyházi szolgák között némelyek superintendensek, némelyek seniorok, némelyek ezekhez hallgató közönséges atyafiak, oskolamesterek és deákok legyenek: jobb értelemnek okáért minden állapotbeliektől mi legyen kivánságunk, külön-külön jelentjük meg.

VII. Az superintendens birodalma alá kötelezünk minden egyházi szolgákat, akárminemű névvel neveztessék az, és akarjok, hogy minden tanító illendő félelemmel és tisztességgel engedjen neki, úgy mint Istentől választott egyházi fejedelemnek, nem maga személyében való méltóságáért, hanem az választó Istenért. (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Ha ki vakmerőképpen engedetlen lészen, az gyülekezet törvénye alá köteles légyen».)

VIII. De ezt az nagy méltóságos és böcsületes tisztet nem akarjok, hogy senki — bárha maga személye előtt arra méltónak láttatik is — tisztességkivánásból magának ragadja és maga indulatjából fölvegye. Sőt ha valamely személyek — bárha az ecclesiában legfőbbek lesznek is azok — választatni akarnák az egész ecclesia consensusa ellen, ne cselekedje: mert történhetik, hogy tisztinek ellenmondói találtatnak; rút dolog embernek kedig birodalmat kívánni, kinek az birodalom alatt valók ellene mondanak. Effélék ellen szól Isten Jerem. 23.: «Currebant et non mittebam illos.» (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Ez ilyen azon tisztit veszti el».)

IX. Várja azért az superintendens, hogy arra az tisztre Isten az ő anyaszentegyháza által válaszsza és hívja

őtet, s kövesse szent Pál intését, ki azt mondja: «Nemo sibi usurpat honorem, nisi qui vocatur a Deo, quemadmodum et Aaron». Ehhez tartsák magokat mind az seniorok s mind birodalmak alatt lévő tanétók, mert így emberek előtt tisztességesben, Isten előtt kedig és az ő anyaszentegyháza előtt idvösségesben és kedvesben birhatja tisztit. (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Ez ilyennek is hasonló büntetése lészen».)

X. Minekutánna osztán Isten és az ő anyaszentegyháza valakit erre az tisztre választ: megemlékezzék tisztiről és superintendens, azaz mindenekre vigyázó legyen. Birodalma alatt való egyházi szolgáknak tiszteket, életeket, magokviselését, tanításokat úgy igazgassa, hogy Isten tisztességére és sokaknak idvösségére legyen azoknak életek és munkálkodások. (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Egyszer avagy kétszer megintetvén, ecclesiai törvény alá köteles légyen».)

XI. Ha kik kedig az tanétók közzül nem tisztekhez illendő életet viselnének, azoknak testekben való érdemlett büntetésre is hatalmat adunk az superintendensnek, hogy az gonosz erkölcsök inkább kigyomláltathassanak, melyek még az tanétókban is uralkodnak.

XII. De ebben azért az superintendens megtekéntse azt, mi legyen illendő és tisztességes dolog avagy büntetés, s inkább azon legyen, hogy megnyerje az ő lölköt, hogysem mint vagy kétségbeesésre, vagy kedig nagyobb vétekre kénszerítse; kövesse efféle dolgaiban Krisztusnak amaz tanétását: «Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos: ut in ore duorum aut trium testium stet omne verbum. Quod si non audie-

rit eos: dic ecclesiae. Si autem ecclesiam non audierit: sit tibi tanquam Ethnicus et publicanus». Mat. 18.

XIII. Ha az ő superintendentiája alatt vagy tanétó vagy hallgató Istene felől való tudományában tévelygeni táláltatik: tiszti az legyen az superintendensnek, hogy mind maga mind egyéb tanétók által afféle személynek megtérétésére igyekezzék. De azt nagy atyafiúi szeretettel és emberséggel cselekedje: tévelygésének okait megértse, azokat megfejtegesse, és az igazságot velek megesmertesse, követvén ebben az szent Pál apostol intését, ki így szól: «Fratres, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis hujusmodi instruite in spiritu lenitatis». Gal. 6. — Jól eszében vegye, hogy in spiritu lenitatis legyen az ő cselekedeti, mert szent Pál ismeg másutt azt mondja: «Servum Domini non oportet litigare, sed mansvetum esse ad omnes, docibilem, patientem cum modestia, corripientem eos, qui resistunt veritati». 2. Tim. 2. Ezt ő kívőle egyéb tanétók is fejenként kövessék.

XV. De kiváltképpen az új tanétóknak ordinálásában (mert ez az superintendensnek tiszti) semmit maga fejétől azt akarjok, hogy ne cselekedjék, hanem az több atyafiaknak s kiváltképpen az senioroknak itéletek és examenjek accedálván legyen az meg. Ezent kövesse az házasok közt esett egyenetlenségnek lecsöndesétésében és eligazétásában is, hogy az lölkiesméreteknek sérelme inkább gyógyéttathassék.

XVI Mindezeknek fölötte az superintendens emberségével és tisztességes magatartásával magához édesgesse inkább az egyházi szolgákat, hogysem mint idegenétse, és azoknak egyességeket minden igyekezetivel oltalmazza, megemlékezvén amaz Krisztus mondásáról: «Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur». Mat. 5.

XVII. Ha ki kedig az ecclesia egyességének és békességének fölbontója és háborétója akarna lenni, annak (noha minden tanétó) kiváltképpen az superintendens ellene álljon állhatatosan, sem fáradságával, sem kárvallásával nem gondolván; melyre inti ötet szent Pál s azt mondja: «Solliciti sitis servare unitatem spiritus in vinculo pacis». Eph. 4. Mert az ki ezt nem cselekszi, béres az s nem pásztor, az ki látván az juhokra jövő farkast, elhagyja az juhokat és elfut. (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Ez ilyen büntettetik az gyülekezetnek itéleti szerént».)

XVIII. Az seniorok az ecclesiában az superintendensnek munkálkodó és gondviselő társai akarjok, hogy legyenek; nem szintén azon méltóságuak, mint az superintendens: mert ennek hire és akaratja nékül nem akarjok, hogy ők valamit cselekedhessenek, hanem ha az ecclesiának hertelen szüksége kévánná az ő segétségeket. (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Ez ellen vétkezők törvénynyel büntettetnek meg».)

XIX. Ezek az ő distractusokban vigyázzanak, és ha mi egyenetlen dolgot látnak, vagy kedig hallonak: azt az superintendenssel egyetemben minden nehézség és készerétés nékül jókedvvel csöndesétsék. (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Ugyanazon büntetés alatt».)

XXI. Ha az superintendens valamelyeket az seniorok közzül az ecclesia dolgára kiküld, zúgolódás nékül elmenjenek és engedelmesek lévén püspökök parancsolatjának, az ő reájok bízattatott dologban híven eljárjanak, mindent az ecclesiának épületjére cselekedvén. (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Ez ilyen engedetlent törvénynyel büntessen az superintendens».)

XXIII. Az ordinandusoknak examinálásában legelsők

az seniorok akarjok, hogy legyenek in materiis theologicis; ezek után osztán az több atyafiaknak adunk szabadságot efféle új tanétóknak megpróbálására, hogy így jól megpróbáltatván kezdjen az ő tanétásához az tanétó.

XXXIX. Tanétásában az minister — materiája lévén — az hallgatók bűnének feddését el ne mulaszsza, hogy Krisztus szolgája lehessen, s ebben kövesse az szent Pál apostolnak intését, ki azt mondja 2. Tim. 4.: «Insta tempestive, intempestive, argue, increpa in omni potentia et doctrina». De ez cselekedetiben azért az minister kövesse amaz regulát, melyet szent Pál 1. Tim. 5. ír: «Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, juvenes ut fratres, anus ut matres, iuvenculas ut sorores in omni castitate». (Az 1650. évi kiadásban hozzá van téve: «Az ki elmulatja a vétkek feddését, az vétek szerént büntettetik az ecclesiai székben».)

XLII. Az szent körösztségnek szentségét azt akarjok, hogy vagy éjjel vagy nappal, valamely időben és órában kévántatik, az minister administrálni lölkiesméretiért és az büntetésért el ne mulaszsza; soha oly nagy gondja és foglalatossága ne lehessen, hogy ebben halladékot vegyen, s megemlékezzék arról, az mit oda föl can. 29. írtunk.

LX. Ha valamely tanétó tanétótársának, avagy bár szomszédja ne legyen is, valami feslettségét megérti, kibül az ecclesiának valami botránkozása következhetnék, el ne hallgassa, hanem az senioroknak, avagy az kiknek illik, megjelentse, hogy afféle scandolom tolerabili remedio tollatur. Mert ha elhallgatandja és az botránkozás megleend, ejusdem criminis reus reputabitur.

Az apró toldalékok közül említésre méltó, a mely a XLV. (Recz. 46.) art.-ban az úrvacsorai maradék ke-

nyeret és bort az utolsónak adatja. Az 1650. kiadásban a XL. és LXII. azzal toldja meg a Recz. 26. és 52. art.-t, hogy «az mely ministernek bibliája nem lészen» és «ha ki tisztihez nem illendő ruhát csináltat», az «annak árával büntettessék».

Hatása áldásos volt és tartós. Articulusait az egyház zsinatain időnként magyarázgatta, tüzetesebben kifejtette, meg is toldotta, de mellettök megmaradt. E zsinati végzések főleg az ünnepeknek, az isteni tiszteletnek, a sákramentomok kiszolgáltatásának és a házasságkötésnek rendére, továbbá az iskolákra, a papavatásra, a hívek meg a lelkipásztor magaviseletére vonatkoznak, óván különösen ez utóbbiakat az egyenetlenségtől, czifrálkodástól és újra meg újra a világi foglalkozásokba merüléstől. A kalmárkodástul azzal is, hogy marhájokat a vámosok prédájára bocsátja, ha igaz járatukat a püspök vagy alispán pecsétes levelével meg nem bizonyíthatják.

Magyari István «supremus senior» az 1603. évi decz. 3. iváni zsinatban e következő végzéseket hozatta.

Hogy a visitatorok tartozzanak az községnek ezt minden helyeken publicálni, hogy valaki az fraterek közül szombaton és vasárnap, adventben, karácsony előtt két héttel, az után kis-karácsony napig, et in tota quadragesima esküttet, három forinttal büntettessék.

Item. Hogy minden pásztorok absoluta concione publicálják az ő fárájokban, hogy ez felyül megírt időkben és napokon általánfogva copulatiot nem administrálnak.

Item. Hogy minden helyeken ante copulationem publicálja az házasulandó személyeket egy vagy két héttel az praedicator.

Item. Hogy minden helyeken az ministerek tartoz-

zanak ad praeces matutinas singulis diebus bemenni és szolgálni az Úr Istennek.

Item. Hogy szabad az ministernek az maga majorságából bort és gabonát elvinni, de úgy, hogy maga ne árulja, hanem embere légyen hozzája; ha penig kereskedésnek okáért mástul veend valami marhát, vássárra viszi és ez reá bizonyodik: tehát a vámosok vehessék el tőle és tegyenek praedát benne.

Item. Ha valamely minister az canonokban exprimáltatott innepek kívül egyéb innepeket illeni hágy, és az miatt az vicinus pastor káromoltatik: tehát tartozzék az vicinus pastor az synodusban referálni, és büntettessék sub poena unius fl. hung. De az mely innepnapok meg vannak írva az canonban, megillettessenek.

Az lélekkel való szitkozódás iránt, mely mindkét nemnél igen közzé lett, deliberáltatott, hogy őnagysága requiraltassék, hogy az vármegyéknek parancsoljon, hogy efféle szitkozódóknak büntetések legyen és az urak is e felől commissariusokat rendeljenek.

Item. Ut rev. domini visitatores minden praedicatortól az visitatiokort néminemű katechismus kinyomtatására vegyenek den. hung. 25.

Item. Hogy az senior uraim visitatiokort publicálják az községnek, hogy mindenkor az communio előtt való nap examen legyen, melyből in negotio religionis informáltassanak.

A Kis Bertalant superintendensnek választó 1625. június 2. csepregi zsinat ezeket végezte.

Art. 1. Az epistolat, oratiot az praedicatio előtt és az áldást az praedicatio után az praedicator maga mondja el az oltár előtt, az kinek arra ereje vagyon.

Art. 2. Zöld maiszner ruhát, csizmát az praedicato-

rok közül senki ne viseljen, hanem fekete avagy szederjes legyen; és az kitől lehet — hogy megválasztassék az községtől — papi ruhája legyen.

Art. 3. Az úr ő nagysága jószágában mindenütt oltár építtessék az templomban, az hol nincsen.

Art. 4. Az keresztelés és az esküttetés templomban legyen az nemes személyek kívül. Communicáltatás is közönséges helyen legyen.

Art. 5. Minden regvel az templomban városon és falun könyörgés légyen; az könyörgést penig ő maga mondja az praedicator, az kinek arra való ereje vagyon, — ha nincsen, tehát arra való gyermeket subministráljon.

Art. 6. Vasárnap délest praedicatiok tétessenek minden helyeken.

Art. 7. Az praedicálás minden egyházi emberektül könyvnélkül tétettessék.

Art. 8. Senki az praedicator uraim közül kereskedésben ne avassa magát, hanem ha majorságát el akarja adni, tehát bízza feleségére, szolgájára avagy valami bízott emberre.

Ez a pont későbben így került jegyzőkönyvbe.

Ministernek szabad légyen maga majorságát elvinni vásárra, megengedjük hac cautela, hogy senior avagy püspök uraimék pecsétes levele légyen nála és annak erejével vigye el maga majorságát; avagy ha távol lakik seniorjától és püspökjétől, szolgabirótól avagy viceispántól vegyen pecsétes levelet és annak erejével is elviheti eladni majorságát: de hogy kereskedésre valamit vegyen és azt eladja egyszer is másszor is, tiltjuk teljességesen az ministereket sub amissione officii ettől. Még penigleg az mikoron maga majorságát ha elviszen is az minister, magának ne legyen szabad árulni, rágalmazásnak eltávoztatá-

sáért: hanem ha vagy arra való szolgája nem volna, avagy más becsületes embert nem találna, az kivel eladhatnája árúját, szabad magának. Avval is peniglen csak maga táplálására valót vegyen, mert ettül teljességesen tiltjuk az ministereket sub amissione officii.

Art. 9. Az mely praedicator részeges, korcsomára örömest jár, tisztitül megfosztatik. Ennek poenája fl. 3.

Art. 10. Mester-emberből, polgárból praedicator ne szenteltessék, hanem schola-mesterekből és scholában tanuló ifjakból.

Art. 11. Irigység, egymásnak rágalmazása praedicator uraim között ne legyen, hanem becsülettel és szép atyafiúi szeretettel legyenek egymáshoz. Ennek poenája első vétkeért 12 fl., másikért duplummal, harmadikért privetur ab officio.

Art. 12. Az schola-mesterek sörínyek legyenek az gyermekek és ifjak tanításában. Az rest schola-mesterek és ifjak superattendens uramtól megbüntettessenek.

E törvényeket megalkotni könnyű volt, de bajos nekik érvényt szerezni. Voltak egyházak, a melyeket a felvigyázók meg nem látogathattak és a senior engedelméből működő prédikátorok, a kik a zsinatokon meg nem jelenhettek — még felavatásra sem — a töröknek, néha csupán ürügyként emlegetett félelme miatt. A szelid erkölcsöket a fel s alá vonuló hadak elzavarták; a portyázókkal együtt járt az elvadulás, nyomukban a pusztulás, utánok a nyomor; ezektől eláradt a tudatlanság és a bűn.

A zsinatokon gyakran ülnek széket az egyházat botránkoztató lelkipásztorok felett: hanyagokat, részegeseket, szitkosokat-átkosokat, háborúságot indítókat minden összejövetelen kell pénzbirságra, eklézsia-követésre, meg

hivatalvesztésre, sőt a külső magistratusnak átadásra büntetni. Az egyik megtartotta a pápista ünnepeket, másikat egyháza nyiltan apostasiával vádolt; volt, a ki betegnek nem vitt s más, ki vízzel szolgáltatott úrvacsorát, vagy «hostiam sine consecratione distribuit».

Kis Bertalan superintendens keményen fogta a rakonczátlanokat, de a törvény szigorú alkalmazása miatt volt is sok háborúsága. Az 1630. év folyamán 13 prédikátorra mondott zsinati sententiát, kik között ott volt a sági, Ságodi István, — az ugodi, Szentmihályfalvai Miklós, — a sömjéni, Német János. De midőn találkoztak, kik parancsait nem teljesítették, idéztetvén a zsinaton meg nem jelentek s rendtartásának kemény igáját nyakukból daczosan kivetették: kedveszegetten állt fel a kormányrúd mellől, hogy mint közönséges atyafi békében terelgethesse az Úrnak sárvári kicsi nyájacskáját. Hívei megengesztelték, a fogadkozások maradásra bírták; de hogy a patriarchalis kormányzata ellen támadt resensusnak volt valami kis alapja, mutatják az ekkor megállapított következő articulusok, melyeknek éle egyenesen az ő eddigi felügyelő, kórmányzó és igazságot szolgáltató főpásztori működése ellen irányul.

Midőn 1625-ben Kis Bertalant püspökké megválasztották, azt is kimondta a zsinat, hogy az egyház pénze nála álljon, «és az hol kívántatik pro communi bono költsön abból ő kegyelme». De három év mulva a főjegyzőre ruházták a pénztárosságot; e kettős tisztséget tehát először Galgóczi Miklós szentmiklósi lelkipásztor, a jegyzőségben Kis Bertalan utóda, viselte, kit 1630-ban Potyondi István peresztegi, 1631-ben Serény György kövesdi, 1641-ben Nodificis István kőszegi (magyar), 1646-ban Fábri István (eddig lózsi), ez évtől szakonyi,

1651-ben Sárfői Miklós soproni (magyar) prédikátorok követtek. Instructiojuk a 6-ik articulusban van.

Articuli consistoriales pro reverendo domino superintendente et reverendo domino notario in synodo generali Csepregina anno 1631. 24—25. Junii conscripti.

Art. 1. Dominus superintendens contineat se intra cancellos sui officii, nec sibi usurpet dominium super ministros. Si qui eorum propter excessus quosdam puniri debent, luent poenas secundum canonum praevaricationem; si erit poena pecuniaria, illam pecuniam dominus superintendens non in suum usum convertat, sed in fiscum ecclesiae inferat.

Art. 2. Volumus, ut dominus superintendens nimiam vehementiam deponat, scopticis et iniuriosis verbis dominos ministros lacessere desinat. Delinquentibus enim sua poena expressa est in canonibus.

Art. 3. Si aliquis ministorum — quod Deus avertat — carne et diabolo victus, committeret peccatum aliquod cornutum, puta: adulterium, homicidium, sacrilegium etc., et si peccatum ipsius fuerit peccatum notorium: ex tunc dominus superintendens super talis ministri peccato dominos seniores certificet, eosque convocet, et sic consultetur de ipso capiendo et deponendo. Id enim non debet fieri privato zelo et arbitrio, sed totius ecclesiae consensu; sicut enim vocatio ministri, ita etiam ejusdem remotio ad omnes ecclesiae ordines pertinet. Postea pro capitalibus delictus tales ministri tradantur politico magistratui: quia in hujusmodi sceleribus non ut ministri Christi, sed ut homines carnales inveniuntur, qui similibus cum aliis maleficis poenas haud immerito luant.

Art. 4. Quando illustrissimus comes noster ex sua benigna munificentia ac liberalitate prospicit de victu mi-

nistrorum, ille convertatur in communem dominorum ministrorum sustentationem. Dominus superintendens partem aliquam istius victus ab illustrissimo domino comite gratiose collati ne sibi usurpet, sicuti aliquoties hactenus factitatum est. Nam multi e dominis ministris e longinquo venientibus destituuntur sumptibus, quibus sibi victum comparare possent.

Art. 5. Volumus et hoc: quando causantes, quorum causae in foro nostro ecclesiastico discutiuntur, aliquod honorarium afferunt, — quidquid sit illud — dominus superintendens pro se ex proprio suo arbitrio ex illo nihil sibi asservet, sed utendum illo pro more apud praedecessores nostros consveto ac laudabiliter usurpato. Si quid honorarii ipsi soli domino superintendenti a privata aliqua persona — sive illa sit ecclesiastica sive politica — oblatum fuerit, id sibi reservet, de quo hic sermo non est.

Art. 6. Constituatur juratus notarius et thesaurarius ecclesiae, qui in numerato apud se reservet proventum ecclesiae in pecuniis, ex illo nihil eroget vel contribuat alicui absque scitu et annuentia dominorum seniorum, — sicuti hactenus factum est, — sed iste proventus in pecuniis reservetur ad futuram ecclesiae necessitatem. Si quid ex eo erogatum fuerit, singulis anni synodis generalibus dominus notarius reddat rationem de expensis.

Art. 7. A modo in posterum synodus generalis in initium messis non determinetur, — sicuti moderna, — sed eius terminus sit mense Majo, vel in initio Junii. Onerosum enim, imo detrimentosum est dominis ministris, cum primis a longinquo venientibus. Nam omnia suum habent tempus aptum. Hactenus a memoria nostra cursus solitus est emitti et publicari ex synodis particularibus ex consensu dominorum seniorum. Hoc et in posterum ut fiat, volumus.

Art. 8. Reverendus dominus superintendens suas injurias, a ministris sibi illatas, non deferat ad dominum comitem in propudiosum praejudicium venerabilis consistorii ecclesiastici; sed eas proponat ecclesiae, et si ministri tales poenas commeriti fuerint, iudicabunt domini consistoriales.

Art. 9. Si quis dominorum ministrorum seu politicorum accusationem aliquam afferret reverendo domino superintendenti contra aliquem dominorum seniorum aut ministrorum ecclesiae: dominus superintendens non tenetur (altera parte non audita et nondum comperta rei veritate) iudicium ferre, vel invehere contra talem, cum primis sinistre accusatum dominum seniorem vel ministrum, multominus vero quibusvis accusationem istam dubiam propalare, iuxta admonitionem Pauli I. Tim. 5: 19. Cum vero testi regulariter non creditur, iudicium esto penes consistorium.

Art. 10. Si quis ministrorum certa de causa convenire cogitur, vel privatim domi, vel publice tam in particulari quam in generali synodo, patienter et paterno affectu audiatur et absolvatur. E longinquo venientes longa praestolatione non retineat, sed ante omnia prae reliquis propinquius habitantibus, absolutos dimittat.

Art. 11. Volentes aliqui mutare certis ac gravibus de causis vel ministri ecclesiae parochias, vel vero rectores scholas, legitime alias vocati, libere dimittantur, cognita causa ejusdem seniori. Praecipue si quis de ingratitudine auditorum conqüestus fuerit, vi non urgeatur talibus inservire. Ab his enim mandato Christi discedere potest, pulverem pedibus adhaerentem excutiendo. Matth. 10: 14.

Reczes 33. kánona (1598. évi 71., Hercz. 27. art.) elrendeli, hogy az egyházakat minden esztendőben meg

kell látogatni. A visitator számára is készült nem sokára latin nyelven egy 27 p. álló utasítás, a melyet, a visitationak ebben az időben szokatlanul — az aprólékosságig — részletes kánonát, a törvény kiegészítőjeként annyival inkább helyén valónak látszik itt a Muzeum u. a. codexéből közölni, mert egyetlen előzőjének, az 1550. évinek csupán emlékezete maradt ránk. (L. Ember-Lampe 98.).

Az egyházakat az utasítás 2. p. szerint az esperes társaságában maga a superintendens vagy megbizottja látogatja, és megvizsgálja a pásztorok és hallgatóik tudományát és életöket, valamint az egyház veteményes kertjét, az iskolát. A 8. p. szerint a prédikátornak még könyveit is meg kellett nézni, s hogy ez valóban szükséges intézkedés volt, abból is kitűnik, hogy az 1602. évi febr. 24. csepregi zsinaton Hegedüs Pál lelkipásztor ellen az a vád merült fel, hogy hol Kulcsár György, hol Telegdi Miklós postilláit használja.

Ezt akkor — úgy lehet, joggal — bűnül rótták fel; másfél század mulva senki sem ütközött meg Felsőbányai Allós István kéttornyúlaki ref. prédikátornak önéletrajzában (l. Révész, Figyelmező 1877. évf. 291. l.) tett vallomásán:

> Olvastam Káldy György öreg Postilláját,
> Pázmány Péter érsek úr Dominicáját,
> Némethi Mihálynak ugyanaz munkáját,
> Kikből Dominicam bírja darab tagját.

A 18., 19. p. elrendeli, hogy az eklézsiák mindenütt egyházfiakat válaszszanak — megszabja ezek teendőit is (szórul-szóra belekerült az 1631. évi visit. jkvbe) — és tőlök évenként számot vegyenek; az egyháznak, a pásztornak, az iskolának, a mesternek és a deákoknak jövedelmét külön-külön kimutassák; a lelkipásztoroknak

az illendő tiszteletet megadják, fizetésöket hiány nélkül beszolgáltassák, őket a baromőrzés terhétől mentesítsék.

Erről már az 1557. évi szász Generalartikel is intézkedett az 1540. évi porosz Artikel von Erwählung der Pfarrer mintájára; a sárvári generalis synodus is jegyzőkönyvbe vétette 1626. július 2-án: «A ministerek uram ő nagysága és az egész ecclesia végzéséből sohol csordásoknak nem tartoznak semmi fizetéssel, sem étellel, sem peniglen szerjáró csorda őrzéssel, mivelhogy tartozik az község megböcsülni és tisztességben tartani».

A parochialis jobbágyaknak szolgálati viszonyait is szabályozza úgy a hogy a lelkipásztorokkal és az egyházzal szemben.

Jobbágya ugyanis minden nagyobb egyház prédikátorának volt, rólok zsinatok, egyházlátogatók gyakran hoztak végzéseket. A sárvári parochialis curiát Nádasdy engedelméből Magyari István idejében megszállott jobbágyokat 1630-ban arra kötelezik, hogy földesurok, Kis B. részére két-két font borssal és két-két lat sáfránynyal adózzanak. 1626-ban a czenkiekről megállapítják, hogy a ministernek «de jure tartoznak szántani heti szolgálatban, mert az előtte való prédikátornak idött is szokás volt». Ugyanezen évben így rendezik a csepregi jobbágyok szolgálmányait:

1. A szőlők munkáit illendőképpen végben vigyék mint ez ideig, annakutánna megszedvén, az barmosok béhordják és megpréselvén helyben takarítsák.

2. Hogy épülhessenek a szőlők, minden barmos jobbágy esztendőnként tartozik öt szekér ganéjt vinni az egyház szőleiben.

3. Egyház földeiben és akár maga földében prédikátor uramnak termett légyen, tizenkét hold vetését úgy-

mint gabonáját tartoznak learatni és béhordani, a hova kívántatik.

4. Hasonlóképpen az egyház réteit jó idővel megkaszálják, felgyűjtsék, lencséjét, borsaját és magok szekerén béhordják.

5. Mindennemű helyadó az szokás szerént helyén maradjon, karácson fáját, két szekér egy zsellér fa vágással tartozik és az marhás jobbágy egy szekér karácsonfával.

6. Oskola házát, prédikátor uram házát és az templomot épéteni tartozik az egész fára prédikátor uram jobbágyival együtt.

Végbe vévén az plébánia-háznak kertelését, sározását és födéllel tartását, ezen kívül minden jobbágy akárminemű illendő szolgálatra kívántatik, két napot kell szolgálni, felét télen, más részét nyáron.

Item. Extraordinarie télen egy-egy napon az barmosok ganéjt hordjanak az egyház földjeire, hogy el ne pusztuljanak az földek; ezt a barmatlanok elteregessék.

Fontos intézkedése a világi elemnek — már Melanchthon által 1541-ben (De abusibus emendandis) sürgetett, a szepesváralljai zsinaton (2. art.) is elvégzett — bevonása az egyházlátogatásba. A 3. és 27. p. szerint a patronus képében világi bízott embere a visitáló püspökkel sorra járja az egyházakat és a tett intézkedésekről jelentést, a teendőkről pedig kétségen kívül javaslatot terjeszt megbízója elé. Midőn az 1603. évi decz. 3. Iványban tartott zsinat az egyházak visitálására 4 bizottságot küldött ki: Magyari István supremus senior csak azt a megbízást kapta, hogy «Uruntól ő nagyságától nyerjen minden seniorok processusára levelet, ut vigore earundem solemnior et stabilior sit visitatio»; Báthori Erzsébet is csak ilyen levelet adott 1605. jan. 31-én. Földesúri megbízott kiküldéséről szó sincs.

De a Tótság visitálásában 1627 nyarán már világiak is vettek részt (l. Prot. Egyh. és Isk. Lap 1866. évf.); valószinűleg ezeknek az articulusoknak értelmében. Megjelentek a zsinatokon is a XVII. századnak már első felében előbb Nádasdy Pál, majd özvegye, Révay Judit, később Nádasdy Ferencz hívására, megbízásukból és képviseletükben — ha nem is annyian, mint a felvidéki nagy zsinatokon — mind a polgárok, mind a nemesek közül és főember szolgái is többen.

A visitáló bizottságoknak kötelessége volt az is, hogy az «oskolákban való tanítást elrendeljék propter juventutis emolumentum»: és viszont elvégzett dolog volt, hogy «mikor visitálni kimennek, mesterek költsenek ő kegyelmekre». A falusi kis oskolákat nem sokra nézték, de jól ellátták. Mikor a megromlott csepregi iskolát, a mely «a Dunán innen a magyar scholák között a legfőbb és legnevezetesebb» volt, «kiben nagyságos uraknak, nemzetes nemes főfő rendeknek fiai német gyermekekkel egyetemben tanultanak», felsegélni kerületül törekedtek: ennek megépültéig concedálták ugyan őket, de keményen rájok parancsoltak, hogy tanítókat a nagyobb iskolák rektoraitól kérjenek, «succrescentes autem conducere gravi poena non permittitur».

A visitáló superintendensnek fáradságáért a 26. p. egy-egy forintot rendel egyházanként, a mit az 1630. jún. 4-iki csepregi zsinat a hívekre ró és egyharmadrészben a kisérő seniornak — a notáriusnak 24 d. — szán, az 1652. nov. 25-iki locsmándi zsinat pedig állandósít. Gondoskodásukban így nagyon elmaradtak a zsolnai, meg különösen a szepesváralljai zsinatok 5. p. mögött.

Ilyen utasítás a német irodalomban sok van: ez az 1568. Preussische Bischofswahl-ból van átdolgozva.

Ime a kánonok.

A RECZES-FÉLE KÁNONOK.

CANONES ECCLESIASTICI.

1. Miképpen hogy csak az egy igaz és örökké való Istent kell minden keresztyén embernek esmerni és vallani, a mely Isten mind ez világi fejedelmeknek fölötte vagyon: ezenképpen az hütnek és az idvösségnek dolgaiban semmit minekünk ez világi hatalmasokkal nem kell gondolnunk, ha ettül minket el akarnának szakasztani.

2. Ezt penig hogy az egy igaz Istent, ki az szentírásban Jehovának neveztetik és kinek kívüle más Isten nincsen, hiszszek egynek lenni természetiben avagy állatjában, de ugyan ezen egy Istent valljuk három személben valóképpen lenni, mely az Atya, az Fiú és az Szentlélek; úgy hogy az Atya ne legyen Fiú avagy Szentlélek személye szerént, se az Fiú ne legyen Atya és Szentlélek, se az Szentlélek ne legyen Atya és Fiú személye szerént, hanem mindenik az ő személye szerént valóságos képpen legyen az egy Istenségben minden egyben való egyelétés nékül. Három Istent nem vallunk lenni: mert egy az, hogy az Isteneknek sokasága utálatos, más az penig, hogy az sokaságot nem az Istenségben, hanem a személyekben helheztetjük.

3. Az superintendens semmit az önön fejétűl ne cselekedjék, hanem ha valamit akar cselekedni, az senioroknak tudásokra adja, és azoknak egyenlő tanácsokbul és akaratjokbul legyen, az mit akar cselekedni. Az seniorok

is, ha mit akarnak cselekedni, az kik arra valók lesznek ő kívülek, azoknak hirré tegyék.

4. Minden tanétóktul az ecclesiának dolgaiban engedelmet kivánunk; hogy ha valahol az ő jelen való voltok kévántatik, minden okvetetlen jelen legyenek, hanem ha oly dolog állana előttök, a ki őket semmiképpen oda nem eresztené. Továbbá miért hogy az fő gondviselőknek néha az ecclesiának közönséges szükségeért helekbül ki kell távozniok: ez okáért azt akarjok, hogy az szomszéd faluban avagy városban való praedicator — ha hivattatik — be menjen és ott mind praedicálásban, mind keresztelésben, mind communicáltatásban, mind esküttésben, mind be[ava]tásban — ha szükséges leszen — szolgáljon.

5. Az tanétók közzül ha valamelliket az seniorok hivatják, vagy valahova küldik a közönsiges dolognak megszerzésire, annak is engedelmes legyen.

6. De miért hogy gyakorta az tanétók közül valamely az ördögnek indétásábul az ő előttök járóival semmit nem gondol, hivataljára el sem megyen: ezokáért végezésünk ez, hogy afféléket az ecclesiához illendő büntetéssel megbüntessünk.

7. Az seniorok tartozzanak az szegén atyafiaknak szükséges igyekben az ő erejek szerént segétséggel és ótalommal lenni; — nem úgy mint azelőtt némelyek közülök csak az ő házoknak ajtajának küszöbén sem léptek ki; ha mikor kimentek is, hasok, torkok töltéseért mentek ki, veszedelmes igyekben elhatták őket, semmi segétséggel nem voltanak nekik, mert nem lehetett az lakás úgy mint annak előtte.

8. Miért hogy az szent Pál nyilván parancsolja, hogy a kik az Isten ecclesiájában akarnak szolgálni, azok először megpróbáltattassanak, minek előtte az szolgálathoz kezde-

nének: ezokáért azt akarjok, hogy senki se ne praedicáljon se ne kereszteljen se ne communicáltasson, míg az ő tudománya az ecclesia előtt meg nem próbáltatik. Mind az által azt hozzá teszszük, hogy a gondviselő fő seniorok esküvés alatt az ő fogadások szerént egy ideig az egyházi szolgálatot megengedhetik azoknak, a kiknek tudják mind tudományokat mind emberségöket és az ő egyenes erkölcsöket.

9. Az gyermekszülő asszonyoknak beavatásokat az templomba megtartjok és engettek propter bonum ordinem et decorum et propter sanitatem recuperandam.

10. Az nevezetes evangeliomos szentek napját megtartjuk propter historiam.

11. Miképpen az köz napok kézi munkára és életünknek keresésére rendeltettenek, ekképen az innepnapok arra valók, hogy az Istennek népei azon minden kézi munkától magokat megvonyván, az Úrnak szent igiének halgatásában és az sacramentomoknak gyakollásában legyenek foglalatossak. De miért hogy mast az innepnapokon inkább görjesztik az emberek az Isten haragját, hogy nem mint engesztelnék, — holott csak az nagy hivalkodásban, kevélségben, felfuvalkodásban, részegségben, kereskedésben és kolmárkodásban, feddőzésben, pörlésben, lakásban, tánczolásban, visszavonásban, haszontalan játékokban és egyéb sok gonoszságokban mulatják el az innepnapokat: ezokáért végeztük ezt, hogy az keresztyének mind ezeket hátra hagyván, magokat az Istennek szolgálatjára szenteljék az mennyei és lölki jóknak elvételire, és az innepnapokat nagy szentségben, józanságban, az atyafiúi szeretetnek gyakollásában szenteljék meg akkor az Istennek igéjét figyelmetes halgatással, imádsággal, hálaadással mind templomban s mind templom kívül. Erre penig az tanétók az ő halgatójokat szorgalmatossan intsék és sörkögessék.

12. Hogy pedig ezekre az szent dolgokra az keresztyének inkább reá szokhassanak és az igaz tudományban naponként öregbülhessenek: azt akarjok, hogy minden tanétó nem csak praedicáljon, hanem az gyermecskéket is az keresztyénségnek fondámentomára tanétsák, miképpen az régi szent atyák cselekettenek az ecclesiában.

13. Minden praedicator az ő tisztiben híven eljárjon: dictis, factis, moribus, pietate, patientia, humilitate, sobrietate, beneficentia Christum referat. Azonközben meglássa, hogy az más tanétónak megyéjében ne hágjon, annak híre és akaratja nékül ne praedicáljon, ne communicáltasson, se ne esküssön, hanem ha az vagy beteg volna, avagy hon nem volna és az kösség az ő szolgálatját kévánnája, akkor meg lehet az szolgálat; de úgy hogy a mit szolgálatjáért adnak, el ne vegye, hanem az ott való tanétónak hagyja. Ezt is akarjok, hogy senki más paedicator helyére ne menjen, míg az előbbit az kösség meg nem elégétti.

14. Minden praedicator csak annyi terhet vegyen fel, az mennyi terhet látja hogy elviselhet: ez okáért hogyha őket egy város vagy egy falu eltarthatja, többhöz magokat ne kötelezzék nagyobb jutalomnak okáért; mind az által az hol az tanétók szűkön vannak, ott szabad egynek két avagy három falunak is szolgálni, csakhogy az Istennek igéjével ne kereskedjenek — mint ennek előtte, mast is vannak afférék, — hanem az Christus ecclesiáját épétse: folyjon az Istennek igie, épüljenek az keresztyének az igaz hitben és az Istennek igéretiben.

15. Ezeknek fölötte minden tanétóknak az Christus nevével parancsoljuk, hogy senki nagyobb jövedelemnek okáért helyét meg ne változtassa — ha szüntén hévattatnék is valahova — hanem az Istennek ecclesiájának épü-

letire igyeközzék inkább, hogy nem mint az nagy jövedelömre maga hasznáért. Az Istenét az magok hasznáért el ne negligálják, — miképpen is hogy voltanak, mast is vannak efféléke.

16. Az kösség az ő pásztorát vagy reá való haragjában és ok nékül való boszonkodásban az önnön fejétül az seniorok hire nékül el ne küldje és mást ne fogadjon: [mert] gyakorta esik, hogy az kösség az hizelkedőkben és csélcsapokban inkább gyönyörködik, hogy nem mint az igaz tanétókban; a kik nem követik az okosságnak bölcsesigét és így az ő kedvek szerént való doctorokat válogatnak magoknak.

17. Az részegeskedéstül korcsomán és kösség között való italtol tiltjok az tanétókat, hogy magokat megóják botránkozásnak és szidalomnak eltávoztatásáért. Hogyha penig nem akarják megcselekedni, az egyházi törvénynyel akarunk afféléket megbüntetni.

18. Hogy pedig ezek az keresztyén tanétóknak végezési állandók legyenek és hogy a jó rendtartás közöttünk megmaradhasson minden tévelygők ellen: akaratunk az, hogy minden esztendőben kétszer az atyafiak öszvö gyüljenek, közönsiges sinatot tegyenek, a kiben minden dolgok felől szorgalmatosan tudakozzanak és mindeneket jó módon jó renddel elvégezzenek. Valaki pedig az közönsiges gyülést elmulatnája és reá nem menne, ha magát tisztessiges és elegendő okokkal nem mentheti, azt köz akaratbul tisztitől megfosztjuk. Azonközben míg az gyülés leszen, ha valami háborúság az tanétók között indulna, az seniorok előtt az elvégezedjék és lecsendesedjék, ne verbum Dei male audiat.

19. Az dologban penig azt kell mindennek jól eszében venni, hogy senki gyülöségbül vagy valami gonosz akarat-

bul az ő tanétó társát az seniorok előtt be ne vádolja; hanem szeretetbül cselekedjék ő vele: hogy az lölkét Istennek nyerhesse meg. Az kösségtül is ugyanazont kévánjok: hogy így az egymásnak az seniorok előtt való bevádolása inkább a léleknek orvossága legyen, hogynem mint az rajtok tett bosszúállásnak megállása.

20. Senki az szent gyöleközetbül, ne lehessen oly nagy dolga, hogy el merjen menni, míg mindenek el nem végeződnek.

21. Az tanétóknak egymással való visszavonyásokat feddőzésöket, egymásnak rutétását, mód és ok nékül való szidalmazását, árolását, egymás ellen való suttogásokat, — kiket cselekettenek nyelvek és irások által némelyeknek szörnyű halálokra az ő gonosz tanácsadásokkal. — semmiképpen meg nem engedhetjek, hanem mind az egyházi s mind ez világi törvénnek büntetésivel meg akarunk afféléket büntetni.

22. Az tunya és hivalkodó praedicatort, a ki csak vasárnap veszen könyvet kezében, az több napokon pedig haszontalanul semmi fejében imitt-amott curittol, ha egyszer-kétszer megintetvén jobbá nem leszen, tisztitől megfosztjuk. Azt akarjok, minden úrnapján minden tanétó kétszer praedicáljon, az evangeliomos innepeken délelőtt egyszer, délest az catechismust praedicálja, kihez az ő halgatóit hozzá szoktassa és édesítse. Így ő maga is az ő tudományában épülhet, az kösség is az praedicatiora inkább reá szokik.

23. Senki esztendejének előtte az ő ecclesiáját el ne hagyja — mint némelyek cselekettenek, mast is cselekeszik, — hanem ha el akar menni másuá, esztendejét kitöltse, akkor is penig az fő senioroknak elmenését hírré tegye. Ezt is erőssen hagyjok, parancsoljok az Úrnak

nevével, hogy senki magát valahová úgy ne igérje, hogy osztán őket megcsalja, — mint hogy voltanak az elmult esztendőben afféléк, melylyel az ministeriumok szidalmára nagy okot attanak, — hanem előbb meglássa, ha mehet avagy nem: mert az hazugság jóllehet minden emberben rút, de főképpen azokban, az kik sokaknak tüköri mind életekkel mind tudományokkal; meglássák azért, hogy hazugsággal tiszteket meg ne undokétsák.

24. Miért hogy az ecclesiának szüksége gyakorta való költséget kéván: ezokáért valami efféle költségben valami tanétóra esik, azt minden szugolódás nékül megadja.

25. Miért hogy az ördög az ő tagjai által mindenkor azon forgódik, mi módon az ő csalárdságival az igaz és együgyő tanétókat veszedelemben ejthesse — a mint immár sokszor megkésértettek —: ezokáért azt akarjok, hogy senki az tanétók közül az sokszor megintetett és meggyőzettetett vakmerő eretnekekkel disputatiot ne kezdjen, se egyött velek ne egyék, ne igyék, se ne nyájaskodjék, hogy az Istennek szent neve miattok ne káromlattassék és az igaz tanétókat is valami kisebbségben ne hozzák. Azért mondja Christus: Hagyjátok el őket, mert vakok és vakoknak vezéri. Az szent Pál is azt mondja: Az eretnek embert egy avagy két intésnek utánna, ha meg nem tér, eltávoztasd. Az szent János is ugyanezent parancsolja: Valaki — ugy mond — ezt az tudománt ti közitökben nem viszi, annak se köszönjetek se házatokban be ne fogadjátok.

26. Ha valami nehéz dolog támadna valamibül az keresztyének között, abban az tanétó semmit ő magától ne cselekedjék, hanem mindjárást az Isten igéjére és az régi keresztyénöknek Isten igéje szerént való canonira tekentsen, és az szerént tegyen minden dolog felől ítéletet.

27. Továbbá azt kévánjok, hogy minden tanétónak bibliája legyen, azt szorgalmatosan olvassa és repetálja; a mellé régi szent doctorok irásokat vegye, kik autenticusok, azoknak is irásokat cum iudicio olvassa: az Isten beszédét, az szentirást azoknak az ő igaz értelmek szerént magyarázza, nem az cerebromábol, kiből sok fogyatkozás avagy változás lenne jövendőre.

28. Senki se praedicator se schola-mester egy superntendens alol másik superintendens alá ne menjen, hanem attol, a mely superintendens alatt lakott, levelet vigyen. Ezt penig akarjok az sok hamis tanétókért, az kik alattomban becsúsznak-másznak, mint az Christus ő felölök megmondotta. Ne járjunk úgy, mint az ürge az borzzal.

29. Így hagyjok és parancsoljok az községnek: gondok legyen, oly tanétót be ne fogadjon — bár ugyan tudós legyen is — az kinek mind tudományárol, mind életiről, vallásáról bizonyságtevő levele nem leend; meggondolják az Isten szavát, a kiről irt az próféta: Ego non mittebam et ipsi currebant.

30. Jóllehet az keresztyének között sok gonosz istentelen szitkozódó és átkozódó emberek vannak, az kik senkinek nem kedveznek, hanem még az Istennek fiát, vele egyetemben az ő tanétóját is, gyakorta gonosz rágalmazó, káromkodó beszédekkel illetik: mind az által minden tanétót intünk az szelédségre, engedelmességre, együgyőségre és az alázatosságra, hogy az ő halgatójokat, kiknek kenyereket eszik, se az ő szolgatársokat, kikkel egy Úrnak szolgálatjában vannak, ne szidalmazzák, ha szüntén ő tőle szidalmaztatnának is ők. Mert az Christus is ezenképpen cselekődett. Ha penig valamely tanétó szitkozódó-átkozódó, rágalmazó és káromkodó leend, egy avagy két intés után ha meg

nem tér, az Úrnak irása szerént az Christus nevében azt bizvást excommunicáljuk.

31. Ahol scholák és schola-mesterek vannak, azoknak hagyjok, hogy az ő pásztoroknak tisztességgel és engedelmességgel legyenek; se az ő pásztorokat vagy ugyan ottan az község között, vagy másutt alattomban ne gyalázzák, se el ne árulják, adják. Ha pedig valamely schola-mester az ő pásztora ellen ok nékül való háborúságot indétand és annak igaz okát nem adhatja: akarjok törvén szerént, hogy megbüntettessék. Ezt is ő tűlök megkévánjok, hogy az ő tisztekben hiven eljárjanak az ifjaknak és gyermecskéknek tanétásában, mind penig az templomhoz [való] ceremoniáknak kiszolgáltatásában. Utraque pars sua sorte sit contenta. Az pásztorok hire nékül semmit se cselekedjenek.

32. Az tanuló deákok, kik az végre tanulnak, hogy az ecclesiában az Úr Istennek akarnak szolgálni, azok éljenek a régiektül rendelt alamisnábul. De ha szófogadatlanok lesznek, röstök és henyélők, idestova való vándorlók: efféle a scholákbul kiűzessenek. Meglássák az schola-mesterek, kiket [kelljen] scholájokban befogadni; az kiket befogadnak, esztendeig az scholábul ki ne menjenek, hanem megmaradjanak.

(Az utolsó mondat tévedésből a 45. art. után van irva.)

33. Hogy az ecclesia mindenütt keresztyéni félelömben és jó rendtartásban legyen és maradjon: végezésünk ez, hogy minden esztendőben egyszer az ecclesiák meglátogattassanak, [mely meglátogatásban mind az tanétóknak s mind az halgatóknak] tudományokrul, vallásokrul és erkölcsökrül való tudakozás legyen. Mert most sokan vannak olyanok, hogy az mit hisznek, nem vallják, a mit vallonak, nem hiszik; ez féléket nem akarunk közöttünk tartani, mert

igen veszedelmesnek látjok. Kévánjok ezt is, hogy a látogató embereknek mindenütt eledelt adjanak azok, az kikhez mennek.

34. Az keresztyéni gyülekezetbűl való kitiltást — miképpen eleitül fogva megtartatott az Isten népe között — most is meg akarjok tartani: annak okáért az Isten igiének tanétása szerént kitiltunk minden nilván való czégéres és szarvas bűnben heverő embereket, a kik soha életöket nem igyekezik és akarják megjobbítani — mint az részegeseket, fösvényeket, telhetetleneket, hamis esküvőket, szitkozódókat, átkozódókat, lopókat, paráznákat, és a kik usorával kereskednek, kik az ecclesiában botránkozást tesznek, — hogy a kik jobbulhatósok megjobbuljanak, az kik pedig jobbulni nem akarnak, több gonoszságban és veszödelömben ne essenek. Ezt is hozzá teszszük, hogy a kik kitiltatnak, addig be ne bocsáttassanak, míg az Istent és az ecclesiát meg nem követik. Itt az tanétókat is befoglaljok.

35. Az kik ministerré akarnak lenni, minek előtte felszentöltettessenek, annak előtte kévánjok, hogy az scholabeli mesterektűl megexamináltattassanak igazán és úgy jöjenek az felszentelésnek helyére.

36. Miért hogy sok az aratás, kevés az arató, nem mindnyájan lehetnek jó deákok, és félelmes helek is vannak: ha erkölcsében, magaviselésében jó, s tudja az magyar irást, értse az keresztyénségnek fondamentomát, olvassa az magyar bibliát, bátorságosan felszentelhetik, mert látjok szükségét az keresztyénöknek.

37. Az keresztyénöket tisztességes lakodalmakban mértékletes vigasságtul és örömtül nem titjuk, mint az anabaptisták, jesuiták, barátok cselekösznek, az kik az mi nem bűn, azt tartják halálos bűnnek, az mi halálos bűn, azt tartják viszontak üdvösségesnek.

38. Az menyegző lakodalmat, avagy penig az kézfogást nem engedjük lenni sem vasárnap, mert azt az Úristen magának választotta és az ő igiének halgatására és tanulására rendelte, nem az testnek ételében és italában való bujálkodásra, sem szombato[n] sem hétfő[n]: mert az emberek az ő mértékletlen ételekkel italokkal az Istennek napjának megszentelésére magokat igy alkalmatlanná tennék; ugyanitten azt is kévánjuk mindentül, hogy éhóra józanon esküssenek és esküdjenek.

39. Senki az házasulandókat külömben öszvö ne esküssö, hanem előbb mind az két félnek szabadsága felől és állapotjok felől bizonyos legyen. Az atyja ne vegye leányát, az leánya ne menjen atyjához; az anya ne menjen fiához, az fiú ne vegye az anyját.

40. Senki egyenetlen személyt idővel még fejedelemtül való féltében is öszvö ne esküssön: tizennégy esztendőnek alatta az leánzót ifjúval meg ne eskütesse, az férfiat penig, ki valamennyire üdős, tizenhat esztendőnél kisebb leánzóval meg ne eskütesse. Ha pedig külömben cselekeszik az tanító, tisztit veszti el. Továbbá azt is akarjok, hogy az tanítók Isten könyvébül és a természet törvényéből tegyenek ítéletet az házasságnak dolgairól; az dologhoz penig minden tanító ordine szóljon, barátságért, kedvért, ajándékért senki hamisat ne pronunciáljon, — mint annak előtte történtenek az ministeriumok gyalázatjára az elöljáró tanítóktul.

41. Miért hogy titkon és alattomban való menyegző szerzésbül és kézfogásbul sok gonoszságok, visszavonyások, hamis esküvések, gyakorta vérontások is támattanak: ezokáért azt akarjuk, hogy titkon senki menyegzőt ne szerezzen, avagy kezet ne fogjon, hanem hogy ezek tisztességbeli személyek előtt legyenek, ha az tanító mindenkor

ott nem lehetne is. Az menyegzőszerzők is penig jól meglássák, kiket szereznek öszvö; és ha valami kétséges dolog volna benne, addig meg ne szerezzék, míg az tanétóknak hirré nem adják. Az menyegző-szörzést penig meg nem engedjek az asszon-népeknek, miért hogy az asszon-népeknek hosszú az hajok s rövid az elméjek.

42. Az mely személyek immár kezet fogtanak, ha azután egyik az másikat megutálnája, addig öszvö őket senki ne esküttesse, míg meg nem békélnek; ha pedig egymástól elszakadásoknak igaz oka leend, mint hogyha szüntén megesküttenek volna is, elválhatnak. De a ki ok nékül az ő jegyesétől el akar válni, semmiképpen szót nem fogad, békességet nem akar, ez kötélben marad, az másik szabad ember leszen magával.

43. Az keresztelés jóllehet [nincs] bizonyos helhez helheztetvén avagy köteleztetvén: mind az által az Úristen szerzésének böcsületes voltáért azt akarjok, hogy templomban legyen, a hol az keresztyének az Isten igiének halgatására öszvögyülnek. Az keresztatyákat és anyákat kévánjok, hogy meg legyenek bizonságol contra sectas anabaptistarum. Propter sacramenti dignitatem kivánjok azt is, hogy mind az edények s mind az víz tiszták legyenek; az edén ugyancsak arra tartassék, abbul se ne mosódjanak se igyanak. Ha pedig valamely faluban templom nem leend, ott egyéb helen is meg lehet az keresztelés, csak korcsomán avagy valami éktelen helyen ne legyen. Az keresztelő vizet pediglen az tanétó tiszta helyre töltesse.

44. Kévánjuk továbbá az Úrnak nevével mind férfiaktul s mind asszonyállatoktul, valakik arra valók lesznek hogy az úrvacsorájának vételéhez gyakorta járuljanak és azt el ne mulassák; az tanétók penig azt egy avagy két

héttel annak előtte az halgatóknak megjelentsék, hogy minden ember idején magát hozzá készíthesse.

45. Miérthogy az egymással való haragtartás és gyölőség igen ellene vagyon mind az Istennek, mind az ő szerzésének és az szent vacsorának: ezokáért az haragosokat és az egymással való gyűlölködőket az tanétó megértvén, az Úr oltárához ne bocsásson mindaddig, míg egymással meg nem békélnek; erre pedig az tanétóknak gondjok legyen.

46. Az úrvacsorájának sacramentomát azt akarjok, hogy tiszta és közönséges helyen administrálják tulajdon hozzá rendelt eszközökkel, tudnia illik oltárral, abroszszal, pohárral, tányérral. Az közönséges kovászos kenyérrel tiltjok, hogy ne administráltassék, hanem az szokott kovász nékül való kenyérrel adattassék. Azt is kévánjok, hogy az megáldott kenyér és bor annyi legyen, mennyi az communicans; ha mi elmaradna benne, az tanétók vegyék magokhoz.

47. Ezt is az tanétóktul megkévánjok, hogy az úrvacsorája osztogatásokoron az keresztyének előtt szép intéseket és tanétásokat tegyenek, még penig mennél nyilvábban lehet; hogy az Úr parancsolatjárul való tudománt sok kerengő és homályos beszédekkel meg ne homályosétsák; válamint az Christustol mondattanak az igék, az tanétó abban viselje, senki kedvéért, barátságáért, szitkáért, átkozódásáért, fenyegetéséért másképpen ne formálja, folyásábul ki ne tekerje. Erre is gondot viseljenek az tanétók, hogy meglássák, kiket kelljen oda bocsátania mert ha ollyakat bocsátnak oda, az kiket méltán elűzhetnének onnajd, nemkülömben vétkeznek, mintha Úrnak testét az ebeknck és disznóknak hánnák.

48. Az kik semmiképpen nem akarnak élni az úrvacso-

rájával, hanem előbb-előbb hallogatják és vontatják, azokat először az tanétók feddjék és intsék, és ha nem fogadják, hanem azon keménségben és vakmerőségben maradnak és mennek el, az keresztyének közül afféllék kitiltassanak bátorsággal. A kinek nehéz, tegyen róla.

49. Az apró gyermecskéket, kik nem tudják magokat megpróbálni, sem az Úrnak teste között és egyéb külső étel között külömbséget nem tudnak tenni, az Úrnak oltárához nem akarjok, hogy bocsáttassanak. Méltó azért, hogy annak előtte megtanulják az keresztyénségnek öt fondamentomát.

50. Az confessiot megtartjok hat okáért az mi gyülekezetünkben keresztyéni módon, nem az rómaiaknak módjok szerént.

51. Miért hogy az beteg ember környül az ördög igen forgolódik, hogy mivel őtet kétségben ejthesse az Istennek irgalmassága felől és a bűnnek bocsánatja felől: ezokáért minden tanétótul megkévánjok, hogy mikor az beteg ember az ő vigasztalásokat kévánja, és őket hivatja, elmenjenek és az Isten igiének orvosságával gyógyétsák az ő lölköket, erösétsék és bátorétsák őket az ördögnek késérteti ellen, hogy kétségbe ne essenek, és az ördögnek praedái ne legyenek, hanem nagy bátran és vigan muljanak ki ez világbul és mehessenek be Ábrahámnak kebelében.

52. Kévánjok ezt is bizonyos okokért, hogy az tanétóknak legyen bizonyos tisztessiges öltözetek, köntösök az ő személyekhez és tisztekhez, hogy még abbul is megesmertessenek Christusnak szolgáinak lenni; hajdúkat, haramiákat, katonákat, drabontokat, mészárosokat, prokátorokat, nemeseket, polgárokat, urakat, fejedelmeket, kalamárokat, tősérekeket, török katonákat, jancsárokat, szpaiakat, kadiakat és hocsákat egyátaljában nem akarjok hogy kö-

vessenek, hanem minden öltözetiben, magaviselésében, magatartásában minden ember azt akarjok, hogy csak az Christust kövessék.

Ezt is kévánjok, hogy az tanétóknak feleségeknek öltözetek felyöl ne halladja az ő uroknak személyeknek tiszteknek méltóságoknak öltözetit, hogy ugyan megtessék: Imez az Istennek igaz szolgája, amaz az Istennek igaz szolgáló-leánya.

53. Azt is kévánjok, hogy az schola-mesterek az scholához hasonló öltözetben járjanak az deákoknak az scholában való beédesgetésiért. Az deákok is az scholához való habitusra viseljenek gondot; több gondok legyen az könyvek szerzésére és abbul való tanulásokra, hogynem mint az külső köntös szerzésre.

54. Ha az úrvacsorájával beteg emberek akarnak élni, azt akarjok, hogy nekik adassék, kiváltképpen azoknak, az kik annakelőtte is gyakorta éltek vele.

55. Minekutánna az canonok és az szent ecclesiának jó rendtartásiról való regulák az szentirásbul igazaknak találtattanak és minden keresztyén praedicatoroknak tetszendenek, azt akarjok, hogy minden ember azaz minden praedicator nevét alája írja és azzal minden engedelmességét igérje, hogy ez regulák és parancsolatok ellen nem akarnak járni vakmerőképpen. Ha pedig ez regulákat megutalván sem ő maga ezek szerént nem él, sem az ő pásztorsága alatt valókat így nem tanétja és igazgatja: ezt — mint az igaz hütnek ellenségét és minden jó rendtartásnak megháborétóját — az Isten igéjének fegyverével elsőben és az Istentől, annakutánna az fejedelmektül engettetett büntetéssel egy akaratbul megbüntetjük.

ARTICULI QUIDAM PRO VISITANDIS ECCLESIIS CONSCRIPTI.

Art. **1.** Visitationem ecclesiarum non esse novam probat antiquissima sanctorum regum et apostolorum consvetudo, ut Josaphati 2. Par. 17. v. 7., ubi haec leguntur verba: «Tertio autem regni sui anno misit de principibus Benhail et Obdiam et Zachariam et Nathanael et Michaeam, ut docerent in civitatibus Juda, habentes librum legis Domini, et cunctas urbes regis Juda circumibant atque erudiebant populum»; ut et apostolorum, sicuti patet ex libro Actor. cap. 6. v. 5; cap. 8. v. 14; cap. 11. v. 23; cap. 15. v. 36.

Art. **2.** Secundum hanc consvetudinem antiquissimam ecclesiae supremus visitator ecclesiarum omnium ex officio sibi commisso erit ipse superintendens cum seniore. Si vero majoribus occuparetur negotiis ecclesiasticis, vicarium emittat. Quos teneantur auditores debita reverentia et honore excipere, quod svadet in Deum et homines pietas et charitas.

Art. **3.** Ad visitationem majori cum utilitate et authoritate perficiendam seculare brachium utpote supremi magistratus, sicuti in nostris ecclesiis illustrissimi comitis domini patroni gratiosissimi necessario requiritur, ut et illustrissima sua magnificentia certum ex primariis familiaribus emissarium lateri domini superintendentis adjungat, desideratur.

Art. 4. Visitator tempestive intimabit omnibus ecclesiis sub cuiusvis domini senioris districtu existentibus suum egressum.

Art. 5. Visitatio incipi debebit a divini nominis invocatione et precibus in templo peragendis, quo ipso mane pervenerit.

Art. 6. Visitationem peragendi locus, in quavis ecclesia erit vel templum, vel parochia, vel domus aeditui, vel judicis.

Art. 7. Faciet initium dominus visitator inquisitionis primum et ante omnia de doctrina ministri: num videlicet doctrinam vere christianam libro Concordiae comprehensam legitime doceat; et an ordinaria evangelia dominicalia pariter et festivalia ordine et conformiter aliis ecclesiis praedicet; item an sacramenta rite et juxta inviolatam Confessionem Augustanam et formam in libro Agendorum praescriptam administret, reliquasque ceremonias privatas et publicas conformiter celebret. Fieri enim potuit, quod aliquis in synodo aut ex timore aut ex malitia veram doctrinam approbaverit et confessus fuerit, interim tamen cogitare potuerit: «Quodsi domum rediero, nugas pristinas et occultas cantabo».

Art. 8. Investigandum erit diligenter, an Biblia sacra habeat; quales vicissim authores in concionibus faciendis imitetur: ne minus eruditiores adversariorum postillis propter negligentiam innixi, scandala in concionibus perpetrent.

Art. 9. Quia vero post Deum ipsum magistratus supremi tanquam Dei seculares — Psal. 82. v. 6. — sunt honorandi et attendendi: adhortandi sunt ministri ecclesiarum sedulo, ut et canonibus ecclesiarum et mandatis supremorum magistratuum cum omni subjectione sese

submittant et cum pietate obtemperent tum in vita privata tum etiam publica, ne alios docendo ipsi fiant reprobi. 1. Cor. 9. v. 27. De qua vitae suae institutione canones abunde docebunt.

Art. **10.** De bonis ecclesiasticis visitator diligenter inquiret; quae duplicia sunt. Quaedam templum ipsum de jure spectantia ut sunt calices, patellae, clenodiaque alia templum exornantia; item vineae, terrae arabiles, prata, aliaque bona, quae communitas quidem auditorum possidet et excolit, sed fructus eorundem ad templi aedificationem spectant. Alia sunt ipsam parochiam concernentia, quae parochus possidet et eorundem fructus percipit. Talia vero sive sint vineae, sive terrae arabiles, sive prata, sive alia quocunque nomine vocata, diligenter et sedulo inquirenda sunt et conscribenda; et si sub aliquo praetextu essent abalienata, comperta rei veritate, restituantur, et per parochum diligenter curentur, ne desolentur cum detrimento parochi et totius cuiusvis ecclesiae. Mandante hoc ipsum Deo exercitium. Agg. cap. 1. v. 4.

Art. **11.** In omnibus locis visitator admoneat ministros verbi divini, ut illi ex officio singularem habeant de puritate et ornamento templorum rationem.

Art. **12.** Inquiratur diligenter qualenam salarium annuale pendatur ministro, et illud fideliter conscribatur.

Art. **13.** De proventibus accidentariis, utpote de administratione baptismi, coenae dominicae, concione supra funera etc. sicubi abusus irrepsisset, rectificetur; antiquus vero usus legitime observatus confirmetur et diligenter annotetur.

Art. **14.** Quia scholae sunt seminaria ecclesiae, visitator rectores scholarum pariter examinabit et sui officii

admonebit secundum vigorem canonum ecclesiarum utpote 64., 65., 66., 67.

Art. 15. De studiosis diligentem habebit admonitionem juxta praefatorum canonum seriem.

Art. 16. Si qui proventus pro scholis, rectoribus earundem et scholasticae juventuti alendae ab antiquo quavis in parochia fuit constitutus, diligenter inquiratur et usitato etiam modo ut administrentur, curandum, necnon protocollo ecclesiae inscribendi.

Art. 17. De moribus et officio auditorum punctatim sollicitus esse debebit dominus visitator.

1. Et primum quidem, ut verbum diligenter audiant, quantum in eodem profecerint.

2. Ut sacramentis cum pietate utantur.

3. Ut animarum pastoribus omnem exhibeant reverentiam.

4. Ut debitam eis persolvant mercedem.

5. Et si proventus ministrorum antiquitus numeratus non sufficit ad alendos eos propter vicissitudinem temporum, tum defectus iste compensari debet conjunctione plurium parochiarum.

6. Ut aratura aliquot jugerum per auditores in partem ministrorum perficienda, item falcatura foeni sine omni solutione pecuniaria victusque administratione per ministrum ecclesiae peragatur.

7. Ut nihil ex injuria adversus suos pastores proferant, sed conscientiose de ipsis testimonium ferant.

8. Ne in ipsos crudeliter saeviant vel tyrannidem exerceant, ut hucusque factitatum est.

Art. 18. Admonendi sunt auditores serio et illis imponendum sub poena ecclesiastica, ut quaelibet parochia suos constituat aedituos, quorum officium erit:

1. In templi ceremoniis praecipue in administratione coenae dominicae pastoribus adesse, vinumque ex communi proventu suppeditare.

2. Proventus ministri ab auditoribus exigere et administrare.

3. Proventuum ecclesiasticorum curam diligentem habere, utpote quibus et ratio de iis reddenda erit quotannis.

4. Templi, parochiae, scholae et aliarum ad ea spectantium necessitatem peragendarum gratia communitatem plebis sollicitare tanquam officiales gloriae divinae.

Art. 19. Ab his vero ratio exigenda erit de omnibus ecclesiae proventibus, illique, apud quos bona ecclesiae comperta fuerint, mox et de facto ad restitutionem et satisfactionem adigantur. Et hic processus annuatim observetur per ministrum illius districtus promissorem vel ejus vicarium et judicem locorum, rationeque exacta regesto congerantur, cujus par per ministrum asservetur.

Art. 20. Quia et animarum pastores sunt homines et non angeli, si quae controversiae inter ipsos et auditores eorundem ortae fuerint, quae sine scandalo componi possunt, visitator componat; quae vero componi non possent, ad generalem synodum transferantur.

Art. 21. Auferat sua admonitione simultates, dissidia, rancores et discuciat singularum parochiarum gravamina.

Art. 22. Admonendi sunt diligenter auditores, ne suos pastores onerent pecorum et pecudum aliorumque jumentorum communi vel ordinaria inter ipsos custodia et solutione pastoribus jumentorum debita. Ministri enim sunt constituti non pecorum pastores, sed animarum praecioso sanguine Filii Dei redemptarum.

Art. 23. Et hoc cavendum, ne colonis ministri eccle-

siarum inter laborandum ipsis victualia administrent: dignum enim est et justum, ut et coloni praestent absque solutione suas operas iis, sub quorum tutela et dominio vivunt.

Art. **24.** Et hoc cavendum, ne communitas auditorum ad aedificandas et restaurandas parochias aliasque necessitates ministri ipsi duntaxat, vel eorundem coloni urgeantur et sollicitentur: sed universa communitas, sive sint nobiles sive ignobiles, tenentur de jure extra suorum colonorum servitia, tales necessitates peragere, quia minister ecclesiae indiscriminatim omnibus inservit.

Art. **25.** In tam oneroso vero visitatoris labore dignum et justum, ut cum sibi adjunctis honesta hospitalitas a cujuslibet parochiae auditoribus administretur.

Art. **26.** Cautum et hoc est cum antiquorum et sanctorum regum, tum vero moderni temporis piorum magistratuum authoritate, ut visitatori ecclesiarum a qualibet cathedra census solvatur summa unius floreni hungarici. Admonendi itaque erunt cujusvis parochiae aeditui, ut juxta hanc piam et sanctam consvetudinem bovi trituanti os non obligent, — 1. Cor. 9. v. 9. — sed cum omni pietate juxta regulam Christi — Luc. 10. — mercedem persolvant laboranti.

Art. **27.** Finitis autem in bono Deo omnibus finiendis, familiaris illustrissimi domini comitis consignata et res gestas visitationis ad suam illustrissimam magnificentiam reportabit; et dominus visitator ad generalem synodum omnia referet et discuti curabit ad nominis divini gloriam et aedificationem ecclesiae.

A dunántúli reformátusok 1612-ben, Beythe István halálával, Pathai Istvánt, Batthyány Ferencz papját választották superintendensökké. A szigorú fegyelmet tartó főpap püspökségének sivatagba veszett útján azzal indult meg, hogy a mindjárt megválasztása évének november 11-ére Köveskútra gyűjtött első zsinatán bemutatott egy a felügyelete alá helyezkedett egyházak részére készített törvény-tervezetet, a melyet a Sopron, Vas, Zala, Veszprém stb. megyékből összegyülekezett atyák mindnyájan egy akarattal jóvá is hagytanak.

Reánk ez érdekes emlék Alsólendvai Gál Imrének — a veszprémi papságban is, meg a püspökségben is Pathai I. egyik utódának — kánontárában, magának a törvénygyűjtőnek keze irásában maradt.

Pathai István is a Herczegszőllősi kánonokat dolgozta át; törvényét latin nyelven írván, alapul a latin szöveget vette. Ennek 47 articulusából, mint szerinte az ő idejében már feleslegeset, kilenczet hagyott ki, egyet pedig ellenkező rendelkezéssel fogadott el; az átvett és majdnem teljesen szórul-szóra kiírt 37 kánont jobb rendbe szedte, kettőt összevont, hatnak ketté szakított, össze nem tartozó részei logikus csoportosításával alkotott két újat; megtoldotta ezeket még 16 articulussal: kánonainak száma így lett 55.

A Herczegszőllősi kánonokkból ezeket az articulusokat hagyta ki:

1. A hit dolgában a világi hatalmasokkal nem kell gondolni.

8. A szentek napjait nem kell megülni, csak a Krisztus emlékezetinek ünnepeit.

9. Az ünneplés nem hívalkodásban és éktelen játékokban áll, hanem abban, hogy magunkat Istennek szenteljük és az atyafiúi szeretetet gyakoroljuk.

10. A gyermekeknek tanítani kell a kátét.

20. Az egyház közönséges szükségére adózni kell.

22. Nehéz dologban semmit a lelkitanító önnön magától ne cselekedjék.

25. A lelkipásztorok hallgatóikat ne szidalmazzák, ha tőlök szidalmaztatnának is.

42. Az úrvacsorai ágendát könyvnélkül kell elmondani s ügyelni a communicansokra.

43. Az úrvacsora megvetőit meg kell büntetni.

De azért az istenitisztelet bensősége, a sákramentomok kiszolgáltatásának helyes módja, a pap- és tanítóképzés, valamint a falusi iskolák érdekében megtett kormányzása egész ideje alatt minden lehetőt s prédikátor társaiban saját példájával nevelte a pastoralis curát és prudentiát. Hiteért miatt a világi hatalmasoktól maga is szenvedett üldözést, úgy hogy élemedett korában a sír nyugalmáért messze, más uralkodó birodalmába kellett bujdosnia. Az egyház közönséges szükségére 1613. évi novemberi zsinatán — kétszeres fizetés büntetésének terhe mellett — a következő (1617-ben negyedére leszállított) kulcs szerint adóztatta meg az egyházak és az iskolák tanítóit: 25 frt jövedelem után 50 den., 50 frt után 1 frt, 100 frt után 2 frt.

A megváltoztatott articulus ez:

Hercz. 6. art. szerint kibocsájtót az új papoknak az esperes ad: Pathai 8. articulusa ezt a jogot a superintendensnek tartja fönn.

A Herczegszőllősi kánonokat kiegészítő czikkelyek nagyobbára Gönczi Györgynek Minores articuli-jából meg a Felföldi kánonokból vannak véve. Mind a kettő közkézen forgott. Amazt a hitvédő debreczeni tudósok messze terjedő hire, emezt a mátyusföldi és csallóközi jó szomszédok barátsága s egyiket is másikat is kiváltképpen ajánlotta sok ügyesen megfogalmazott helyes rendelkezése.

Pathai	4.	art.	=	Minores	20.	art.
»	6.	»	=	»	20.	»
»	12.	»	=	»	16.	»
»	28.	»	=	Felföldi	38.	»
»	29.	»	=	»	40., 41., 42.	art.
»	30.	»	=	»	37.	art.
»	31.	»	=	»	36.	»
»	32.	»	=	»	32.	»
»	33.	»	=	»	34.	»
»	34.	»	=	Minores	15.	»
»	37.	»	=	»	26.	»

Mindezekhöz igen sok toldás járul, büntető sanctioval rendre el vannak látva. Az új rendelkezések közül a feltűnőbbek itt következnek.

A lelkipásztorok felavatására és elhelyezésére vonatkozók.

A lelkipásztori teendők végzésére felhatalmazást — ideiglenesen a zsinatig — és kibocsájtó levelet a püspök ad, ha a jelöltek bizonyítványait rendben, őket a hivatal

viselésére alkalmasnak, meghívásukat kellőleg igazoltnak találja. A zsinaton megtartandó vizsgálat vezetésére a püspök elnököt nevez ki, s tőle az eredményről jelentést kíván; a felavatottaktól a kibocsájtót visszaköveteli s részükre oklevelet állíttat ki. 3., 8., 26. art. a Hercz. 6. és 28. art.-hoz.

Az ifjú pap az őt felavattató egyház szolgálatában hálából legalább három — Felf. 8. art.: két — évig megmaradjon. 25. art. A Tasnádon 1623. alkotott (Append. 13.) art. szerint is a tudósabb két, az együgyűbb három évig.

A ki törvényes meghívás és a superintendens engedelme nélkül szolgál valamely egyházban, azt esperesi megintés után el kell fogni s a polgári hatóság által egy évi elzárás után ki kell zavartatni. U. a. art.

Az egyház távozó lelkipásztorának nyugtatványával igazolja, hogy tartozásának eleget tett; a ki elődjének kielégítése előtt bemegy az egyházba, annak követelését és büntetésül 6 frtot tartozik lefizetni. 17. art.

Ha az egyház pásztorát ok nélkül elbocsájtja, nem kap mást (Sopr. 33. art.); ha valaki kész lenne nekik szolgálni, örökre letétetik. 14. art.

Lelkitanító nélkül marad a díjlevelet csonkítani merészlő egyház is. 32. art. a Felf. 32. art.-ból.

A pásztor pedig, ha ebbe — hogy helyén maradhasson — bele nyugszik, elűzetik. 33. art. a Felf. 34. art.-ból.

Affiliatiora engedelmet az esperes meg a püspök adhat. 19. art.

A lelkipásztorok életét szabályozók.

A főbenjáró bűnbe esett prédikátort le kell tenni és át kell adni a külső magistratusnak. 28. art. a Felf. 38. art. után.

Vétségért excommunicált vagy letett pásztor addig nem szolgálhat, míg az egyházat ki nem engesztelte, különben örökre kivettetik. (Felf. 40. art.) A kiengesztelés ott és az előtt az esperes előtt történjék, a hol és a ki által a püspök a büntetést végrehajttatta. (Felf. 41. art.) Az egyházi büntetés elől polgári hatósághoz futó örökre letétetik. (Felf. 42. art.) 29. art.

Ha az egyház vagy az iskola tanítója magát leissza, avagy a parasztokkal együtt dőzsöl a korcsmában, először 3 frtra büntettetik, azután letétetik. 20. art. a Hercz. 14. art.-hoz.

Az uzsorás lelkipásztort először rút nyereségétől, azután hivatalától meg kell fosztani. 30. art. a Felf 37. art.-ból.

A kapzsiságból világi foglalkozásba merült prédikátor büntetése 10 frt. 31. art. a Felf. 36. art.-ból.

A lelkipásztorok hivatalukhoz illendőképpen (valamint a tanítók és a tanulók is tisztességesen) ruházkodjanak és nyíratkozzanak; feleségeik kerüljék a fényűzést. 23. art. — Reczes 52., 53., 52. (Sopr. 62., 67., 63.) art. is.

Az egyházi szolga tisztességes lakodalomba elmehet de ha gajdolnak és czimbalmoznak, hagyja ott. 34. art a Min. 15. art.-ból.

Az iskolára tartozók.

A tanító ne tánczoljon, ne részegeskedjék; a hanyagot, kegyetlenkedőt, erkölcstelen életűt és czifrálkodót az eke szarvához vissza kell kergetni. 18:, 20., 36. art. a Hercz. 26. art.-hoz.

Másunnét jövő rektor bizonyítványt hozzon esperesétől. 16. art. a Hercz. 24. art.-hoz.

A henye és a kóbor deákokat nem szabad az isko-

lában megtűrni, sem tanulatlan kezdőket befogadni; a rosszakata z iskola törvényei szerint kell büntetni. 37. art. a Min. 26. art.-ból. — Reczes 32. (Sopr. 66.) art. is.

A lelkipásztoroktól beszedett büntetéspénzek részben a tanuló deákok promotiojára fordítandók. 11. art.

Az egyházlátogatást és a zsinatot illetők.

Az esperesek — s esperes legyen a püspök is! — jegyzékbe vegyék egyházaikat és azok pásztorait, nehogy illetékességök kérdése viszályra szolgáltasson okot. 6. art. a Min. 20. art.-ból.

Egyházlátogatás alkalmával hallgassa ki az esperes a prédikátort hívei felől s az egyház tagjait pásztoruk felől; a szertartások egységessége érdekében vizsgálja át a lelkipásztor könyveit is (Artic. pro visit. eccl. 8.) és az Isten igaz igéjének meghamisítóit vegye magához; a perpatvarkodást lehetőleg előzze meg, a súlyosabb eseteket vigye a zsinatra; egész körútjáról tegyen a zsinat színe előtt jelentést. 7. art. a Hercz. 27. art.-hoz. — A visitatort át kell vitetni a szomszéd faluba. 9. art.

A lelkipásztor nyilvános botrányt okozó prédikátor társát megintse, azután esperesének feljelentse, különben letétetik. 22. (Sopr. 60.) art. — Az ok nélkül vádaskodót egy-két intés után elkerüljük. 21. art. a Hercz. 16.art. -hoz.

Az egyház ügyeinek intézése érdekében a püspök az esperesekkel, az esperes a lelkipásztorokkal rendelkezik, kiküldetésben jártuk idejére díjtalan helyettesítésükről gondoskodik; az engedetleneket első és másod ízben 3 és 6 tallérra bünteti, harmad ízben felfüggeszti. 10., 11. art. a Hercz. 4., 5. art.-hoz.

A zsinatot a superintendens hívja össze az esperesekkel egyetértve. (Min. 20. art.) Szabályozva van az

összehívásnak — még a meghívók kiállításának és körözésének — a módja is (V. ö. az 1617. évi kishonti 10. art.); egyben a büntetés is meg van állapítva azokra, a kiknek mulasztása miatt valaki a gyűlésről netán elmaradna. 4. art. — A helyes ok nélkül zsinatot mulasztó lelkipásztorra a Min. 16. art. után 3 frt, ismétlés esetén 6 frt, esperesre kétszeres büntetést, harmad ízben hivatalvesztést mér a Hercz. 15. art.-t kiegészítő 12. art. — Reczes 18. (Sopr. 69.) art. azonnal hivatalvesztést.

A zsinaton különben a prédikatorok az egyházfiakkal, a rektorok néhány deákjukkal szoktak megjelenni (V. ö. Komj. kán. IV. 5. és az 1629. németújvári convent hat. 5. c. pont), s a gyűlés végét a jövő zsinatig felfüggesztés terhe mellett tartoztak kivárni (1613. nov. zsin. hat. 2. pontja Reczes 20., Sopr. 70. art. értelmében); az 1618. nov. generalis (hat. 1. pont) janitorokat állított a templom ajtajába s a gyűlésből egy óránál tovább elmaradásért 25 den. büntetést szabott.

Említésre méltó még, hogy az 1. art.-ban igen részletes hitvallás, a 2. art.-ban az egyház meghatározása van adva; a 47. art. a Hercz. 7. art.-t azzal egészíti ki, hogy az új menyecskék beajánlása is tilalmas; az 54 art. pedig elrendelvén, hogy az úrvacsorát kéthetenként ki kell osztani, a II. helv. hitv. értelmében kimondja, hogy sem betegekhez (pótlás a Hercz. 46. art.-hoz), sem az egyház közösségéből magokat kivonókhoz nem szabad elvinni.

A 44. art. szerint a ki leányt rabol, — ha az saját jegyese: az egyházból ki kell zárni, — ha másé: egyszersmind a községből is ki kell zavarni; — ha ugyan a polgári hatóság életének megkegyelmez. V. ö. az 1562. debrecz. hitv. és az 1584. Preuss. Consistorialord. VII. 18. ellentmondó határozmányait.

Ezekhez a törvényekhez a Pathai Istvánnak fél emberöltőre terjedő püspöki kormányzása alatt pótlólag hozott végzések közül — a lelkipásztoroknak az egyház közönséges szükségeire megadóztatásán és a zsinatokon mindvégig kitartó részvételre kötelezésén kívül — fontosabbak a következők.

A hivatalos titkokat kifecsegőt a társaságból ki kell vetni. (1618. nov. 1. szentlőrinczi zsin. végz. 2. p.)

Közgyűlés évenként egyszer, aratás előtt legyen, — a seniorok ezt előkészítő tanácskozása felváltva a Rábán innen, Mesteriben és túl, Büben (u. zs. végz. 6., 9. p.); a corona jegyzője Kanizsai Pálfi János. (1617. máj. 1. köveskúti zsin.)

Az esperesek 'a kibocsájtott ifjú lelkipásztoroktul esküt és reversalist vegyenek; felavatni senkit nem szabad, ha legalább Siderius kátéját nem tudja (1618. zsin. 8., 7. p.); az egyház a külföldön tanuló deákok részére alamizsnálkodjék (1626. jún. 24. szentlőrinczi zsin.).

Senki a superintendens tudta nélkül hitünk ellenségeivel polemiába ne bocsájtkozzék; a kire mások írnának, esperesének vagy a püspöknek jelentse. (1617. máj. 1. köveskúti zsin.)

A II. helvét hitvallástételt latinul és magyarul ki kell nyomtatni. (U. zsin. — Szenczi Csenéét l. RMK. I. 465. és 466. sz.)

Az egyházak jövedelmeit össze kell írni. (1619. máj. 1. pápai zsin.)

Kettőről bővebben.

Pathai 6. kánona a Maj. 32. és Min. 20. articulussal egyezőleg kötelességökké tette az espereseknek, hogy a felügyeletük alatt álló egyházakat jegyzékben tartsák.

Ez volt az első határozott lépés a kibontakozásra abból a most alig elképzelhető zürzavarból, a melyben dunántúli egyházaink az országtipró hadak fegyvereinek soha nem szünő csattogása, meg az erőre kapott róm. kat. egyház felharsanó riadója által minden oldalról rettentve hányódott a XVII. század elején. Baranyában is. Halasi Bálint superintendens panaszszal írta Laskóról 1647-ben Pataji Sámuel tolnai esperesnek, hogy azt sem tudja, hány egyház tartozik püspöki vigyázása alá. (Ember—Lampe 672. l.) A kimutatásokat tartoztak az esperesek az 1614. évi aug. 24. köveskúti zsinat határozata értelmében a superintendenssel közölni. Ez megtörténvén, hosszas tanácskozás után, — a birtokviszonyok tekintetbevételével, — 1618. nov. 1-én Szentlőrinczen a következőképen osztották az egyházakat senioratusokba.

Veszprémi egyházmegye

Alsóörs
Balatonfőkajár
Battyán
Bedeg
Berhida
Enying
Felsőörs
Fokszabadi
Füred
Hidvég
Ireg
Kádárta
Kenese
Kiliti
Nagyberény
Nágócs
Nyék
Ősi (Veszprém m.)
Ősi (Tolna m.)
Paloznak
Pécsel
Sóly
Szárberény
Szentgál
Tótvázsony
Vámos
Veszprém

Pápai egyházmegye

Bánk
Csesznek
Csögle
Felpécz
Görzsöny
Gyimót
Hőgyész
Kenyeri
Kéttornyúlak
Kup
Mezőlak
Mezőörs
Móriczhida
Noszlop
Nyárád
Padrag
Pápa
Polány
Ság
Szemere
Szerecsen
Takácsi
Tamási
Tapolczafő
Táp
Tápszentmiklós
Tevel
Téth
Vágh

Németújvári egyházmegye

Baksafalva
Czáling
Csákány
Hidegkút
Keresztúr
Kukmér
Németújvár
Pusztaszentmihály
Rábaszentmihály
Szentelek
Szentgrót
Szentimre (?)
Szentkút
Szentmiklós
Szentpéter

Rohoncz-szalonaki tractusban:
Csajta
Csém
Inczéd
Kéthely
Kiczlád
Komját
Narda
Németszentmihály
Óvár
Őr
Rohoncz ném. egyh.
» horv. »
Sámfalva
Szalonak

Körmendi egyházmegye

Acsád	Polány
Bű	Rádócz
Hollós	Szecsőd
Körmend	Szentkirály
Köveskút	Szentlőrincz
Nagyasszonyfalva	Vép

Vízlendvai egyházmegye

Hodos	Szenttrinitás
Lak	Szécsisziget
Martyáncz	Turnisa
Muraszombat	Velemér
Szentbenedek	Vízlendva
Szentgyörgyvölgye	

Kiskomári egyházmegye

Aszaló	Lapa
Csokonya	Látrány
Csököly	Mérő
Csurgó	Mocsolád
Gadács	Sámsond
Galambok	Segesd
Gige	Somodor
Gölle	Szentmárton
Györök	Tab
Hetes	Tapsony
Juta	Taszár
Kisgörbő	Újlak
Kiskomár	

Az 1629. márcz. 18. körmendi püspökválasztó zsinaton újra számbavették az egyházakat. Az ekkor készült

új összeírásban, a mely a megfogyatkozott vízlendvai eklézsiákat a németújvári senioratushoz csatolva sorolja elő, nagy számmal fordulnak elő olyanok, a melyek az 1618. évében nincsenek említve. Ezek

A veszprémi egyházmegyében

Csopak	Lepsény	Papkeszi
Füle	Mezőszentgyörgy	Vilonya
Ladány	Monoszló	Vöröstó

A pápai egyházmegyében

Ászár	Dudar	Nóráp
Csetény	Lázi	Réde

A németújvári egyházmegyében

Csesztreg	Kardonfalva	Szentanna (?)
Dobronok	Kápolnásfalu	Szentgyörgy
Gyarmat	Kerkaszentmiklós	Szentjakab
Hodász	Milej	Szentviszló (?)
Iváncz	Rákos	Szöcze

A vépi (azelőtt körmendi) egyházmegyében

Dozmat	Kajd	Kisunyom

A kiskomári egyházmegyében
az 1640. évi összeírás szerint

Balhás	Jád	Ötvös
Beleg	Kéthely	Sávoly
Csákány	Korpád	Szentbenedek
Görgeteg	Lábod	Szomajom
Inke	Nagybajom	Vid

Más hivatalos összeirásokban imitt-amott még a következő egyházak vannak alkalmilag fölemlítve:

Aláson	Csór	Nagyvázsony
Alszabadi (?)	Egres	Nárai
Ádánd	Gelse	Olaszfalu
Bagonya	Hedrahely	Öcs
Barabás	Hékút	Polgárdi
Barnag	Iszkaszentgyörgy	Rábafüzes
Bálványos	Kercza	Rátót
Boldogasszonyfalva	Kőröshegy	Ropoly
Bödöge	Kővágóörs	Ságvár
Böcsfölde	Köveskálla	Szentmárton
Bucsu	Lölle	Szentmihály
Csajág	Lövő	Szécsény
Csáktornyasztmih.	Majsa	Szólád
Csepel	Moha	Tormafölde

A nagy többségben levő magyar egyházak között az ország nyugoti és déli határán békésen meghúzódott egynehány német meg horvát anyanyelvű s szétszórtan egyebütt is nem kevés számmal olyan egyházunk, a melyben az úrvacsorát a régi gyakorlat szerint ostyával osztották. Éppen mint a hogyan egy egységes egyház kötelékében voltak Németalföldön francziák meg németek, Lengyelországban sokáig a husszíták és a protestánsok.

Az ostyás egyházakkal a kerület vezető férfiai a legelőzékenyebb türelemmel bántak. Pathai István az újításban Zwinglivel azt tartotta, hogy nem szabad semmit elhamarkodni. Legkedvesebb barátjához a gyertyagyújtás utáni templomozással kisérletező Pálfi János pápai prédikátorhoz 1620. évi decz. havában így írt: «Mi fili, in celebribus ecclesiis nihil cito, nihil temere,

nihil denique sine longa deliberatione et multorum eruditione praestantium, aetatis et prudentiae reverentia spectabilium consilio tentandum esse arbitror». (Fabo: Codex ev. 223.) Tiszttársának, az agg Miskolczi Péternek sajnálatos esetéért habozás nélkül, egyenesen ezt az újítást okolja, a melyből csak más «még nagyobb bajok is ne származzanak»: mert «hac ratione, hac via inductae sunt olim a pontificibus varietates ceremoniarum». Az ostyáról az a véleménye, hogy «ha a keresztyének gyengék és nem értik, tűrhető dolog bennek»; prédikátor társait pedig figyelmezteti, hogy «mindaddig, míg szintén meggyaraposznak az értelemben, a féléket nem árt tejjel táplálni, kik a derék eledelnek befogadására nem alkalmatosak», — de egyszersmind inti is, hogy «azonközben munkálkodjék a jó lelki tanító, hogy őket igaz értelemre hozván, megnyugoszsza lelkeket az igaz értelemben», mert «így kiveheti közülök botránkozás nélkül». A hol azonban «tudós és megrögzött értelmű keresztyének vannak, ott ugyan nem illik szenvedni — úgy mond, — hanem a bálványozásnak még a gyökerét is ki kell közülök hányni, hogy az Úrnak tiszta templomi legyenek». (A sacramentumokról 128—130. l.)

E szellem hatása alatt állott magának a hajthatatlan Melius Péternek a papsága is, midőn az 1562. évi hitvallásában hangoztatván, hogy az apostolok is tettek az erőtelenek miatt némely nem parancsolt intézkedéseket, javalta a gyengék előtt a tartózkodást (Kiss: XVI. száz. zsin. 227. és 154. l.), valamint még akkor is, midőn az 1567. éviben elismerte, hogy «pogácsát, hamuban sültet, az írás megengedi a gyengéknek a ker. szabadságért és és épületért». (U. ott 554. l.) Ennek a felfogásnak hódoltak a mátyusföldi s csallóközi reformátusok is, a

kikről püspökük, Samarjai János megírta (Agenda 92—93. l.), hogy «kovásztalan temérdek pogácsa-kenyérrel» ugyan nem élnek, de «ama vékony ostyát» a gyengékért megtartják néhutt: ezért prédikátoraikat is úgy informálta, hogy «a vevő személyek akár fenállva, akár térdekre esve, s akár kezekkel, akár szájokkal vegyék az egyházi embernek kezéből e sacramentomot», közömbös. Hiteles lesz tehát felőlük Pálházi Göncz Miklós tanúságtétele, midőn (Az úrvacsorájáról 31—34.) így ír: «Sacramentarius uraim egynéhány esztendővel ezelőtt mind az szokott ostya kenyérrel szolgáltatják vala az úrvacsoráját, úgy hogy a kovászos kenyérnek csak hírrel való emléközeti sem vala közöttök ... Szegedi Máté, Boythe István hozzájok tartozókkal nagyobb részre calvinisták voltak, sőt Dobronoki Miklós uram is, ki amazokat énnálamnál jobban esmérte, mert tanítványok is ő maga volt itt Léván, Komáromban stb. Ugyan immár calvinismusra desciscálása után ostyával osztogatta az úrvacsoráját».

Mátyusföldén 1615. évben egyezett meg a két protestáns egyház a békés együttélés kivánásában: a Balaton és Fertő között azonban a kálvinizmus mérges összeszólalkozások közben néhány átpártolt prédikátorral sokat elvesztett a hatalma körébe jutott eklézsiák közül; a bálványozás fundamentumának Pathai sürgette kigyökerezésében is lassabban haladt előre, mint «ha mi is saeculari brachio et saecularibus patronis» meg lettünk volna erősíttetve (Pálfi Kis Bertalanhoz). Körmenden Nemesnépi Dániel kezdte kenyérrel osztani az úrvacsorát (Mikor ment oda, nem bizonyos: 1613-ban ott volt) Németújvárt 1626. ápril 4-én, husvét napján, Beythe Istvánnak és Imrének utóda Kanizsai P. János. Kiskomárban Nagy Gáspár a kisérletnél tovább az 1618. június

24. ott járt kerületi bizottság segélyével sem juthatott. E küldöttség Briccius Péter esperesnek, a régi szokásaikhoz makacsul ragaszkodó Széchyek prédikátorának egyházában, Vízlendván is kudarczot vallott 1623. aug. utolján.

A nemzetiségek idegen papjai Dunántúl nem igen tartottak barátságot a magyarokkal s csupán kénytelenségből maradtak a Batthyányak Kálvin felfogásához hajló magyar prédikátorainak főpásztori kormányzása alatt. Midőn az 1624. máj. 16. körmendi zsinaton a többség előzékenységéből Lang Farkas rohonczi német prédikátor személyében külön esperest kapván, tömörülhettek, az egyetértés helyett annak Formulájára kezdték függeszteni szemeiket. A zsinatokon egyikük-másikuk nagy kölletlen meg-megjelent ugyan, de esperesük, midőn az új prédikátorok avatásában 1627. május 12. részt kellett volna vennie, a közreműködést megtagadta s így a közösséget az egyház egyetemével nyiltan megszakította. Az 1626. évi ápril 8-án Németújvárra költözött Kanizsai Pálfi János prédikátor esperesi és püspöki gondját ugyan ő reájok is kiterjesztette s egyházai sorozatába beírta a magyarokhoz a németeket meg a horvátokat is: de ha jogait teljes mértékben érvényesíthette is (mire adataink nincsenek), hatalma nem tartott soká, mert — mint már előbb a vízlendvai — elveszett Batthyány Ádám hite hagyása következtében az egész németújvári egyházmegye s földönfutóvá lett 1633. decz. 14-én ő maga is.

Pathai István kánonainak 3. articulusa azt rendeli a Hercz. 3. art.-sal, hogy »superintensdens ex consensu seniorum omnia faciat, nec aliquid in rebus arduis privato consilio tentet«, a mi ez utóbbinak magyar példányában azzal van megtoldva, hogy »ha valamit akar kezdeni, a

senioroknak és a kik többen arra valók lesznek, hírré tegye, és azoknak egyenlő tanácsokból és akaratjokból legyen, ha mit akar cselekedni».

Pathai esperes-társaival nem igen tanácskozhatott. Csak egyetlenegy bizalmasa volt köztök, a sokkal fiatalabb Kanizsai Pálfi János, a ki éppen akkor lett pápai prédikátorrá, mikor őt a terhes püspöki méltósággal felékesítették. Vele megbeszélt minden közügyet; legtöbbnyire élőszóval — főleg míg Pápa s Veszprém szomszédos erősségekben pásztorkodtak, — azonban igen gyakran a közzétételt nagyon megérdemlő szép és érdekes levelekben is. De a többivel alig. Mert a békés együttműködés éppen úgy feltételezi a gyakori találkozás vagy legalább érintkezés lehetőségét, mint a baráti együttérzést. Alsólendvai Péter — törődött aggastyán — vépi, majd innét még 1612-ben kivettetvén, körmendi, meg Perlaki Márton lendvaszentgyörgyi esperesektől nagyon messze esett a püspök veszprémi székhelye; Soós János sem igen mozdulhatott Kiskomárból; el is betegesedtek, majd elhunytak csakhamar mind a hárman: amaz 1619. jún. 9-én, ez 1616. okt. havában, emez 1617. szept. 8-án. A másik kettőről tudjuk, hogy püspökükkel a lehető legrosszabb viszonyban éltek. Nagy Gáspár előbb veszprémi, később kiskomári senior elkeseredve hajtogatta, hogy őt Pathai túrta ki veszprémi jó eklézsiájából. Beythe Imre meg annyira haragudott a püspökre, hogy midőn ez 1620. máj. 10-re az ő egyházába Németújvárba hirdetett generalist, előle — mintha szüksége lett volna rá — fürdőbe, Tepliczre menekült. Úgy látszik, az ifjabbak sem férkőzhettek közel az agg püspök szivéhez.

S a többi «arra valók», kikre egyszersmind az esperesek is támaszkodhattak? . . .

Ezeket az 1618. nov. 1-én Szentlőrinczen tartott zsinat jelölte ki, megválasztván egyházmegyénként a következőket:

A veszprémi egyházmegyében
Pathai István (püspök) esperes segítségére:

Solti Bredi (?) János balatonfőkajári lelkipásztort
Rozsos Nagy Ambrus szárberényi »
Szentgyörgyi Gergely pécseli »
Kőszegi Molnár Mátyás felsőőrsi »

A pápai egyházmegyében
Kanizsai Pálfi János esperes segítségére:

Budai András tápi lelkipásztort
S. Kovács Tamás tapolczafői lelkipásztort
Fejes Pál szemerei »
Szenczi Major András kupi »

A németújvári egyházmegyében
Beythe Imre esperes segítségére:

Müller Jakab rohonczi (német) lelkipásztort
Nárai Gáspár csákányi »
Pomperics Mihály csémi »
Kötél Miklós csajtai »
Tüskeszentgyörgyi Mihály szentmiklósi lelkipászt.

A körmendi egyházmegyében
Alsólendvai Péter esperes segítségére:

Tolnai István bűi lelkipásztort
Szombathelyi B. István köveskúti lelkipásztort
Tolnai Mihály szentlőrinczi »

A vízlendvai egyházmegyében
Briccius Péter esperes segitségére:
Szilágyi István muraszombati lelkipásztort
Skaricza Gáspár szenttrinitási »
Hidegkúti András turnisai »
Domján Mihály martyánczi »

A kiskomári egyházmegyében
Nagy Gáspár esperes segítségére:
Deák Dániel tapsonyi lelkipásztort
Szeremlyei Tamás hetesi »
Komáromi János aszalai »
Tergenyei Pál látrányi »

Presbytereknek nevezték el őket s teendőiket az 1619. máj. 1. pápai partialison így körvonalozták:

Horum muneris erit, ut in cura ecclesiarum ipsi seniori sint tanquam oculi vigilaces, aures sagaces, pedes veloces. Post seniorem in morem et vitam fratrum diligenter vigilent. Si quid in aliquo reprehensioni dignum audiverint, vel viderint, eum fraterne corripiant, officii sui commonefaciant; corrigi et corripi nolentem et obstinatum ad seniorem deferant; in visitationibus ecclesiarum ipsi seniori ordine assidui socii adsint; si quando visitatio alicuius ecclesiae per seniorem minus fieri possit, eam visitent; conventioni novi ministri in aliquam ecclesiam conducti, si conventio coram seniore fieri non queat, in persona senioris intersint, conventionemque in scriptis ad seniorem perferant; si qua in ecclesia difficultas aliqua suboriatur, nunc unus nunc duo otius accurrant eamque componant. In summa presbyterorum erit ea omnia, quae senior in ecclesiis suae inspectioni subjectis (vel quia jumentis et curru destitutus, vel quia

infirmus, vel quia negotio alicui innegligabili implicitus exire nequeat), exequi et componere non potest, fideliter exequi et componere, ita tamen ut si gravis aliqua causa ipsis componenda proponatur, quam vires suas exsuperare animadvertunt, in ea nihil temere attentent, sed in seniorem prudenter rejiciant, omnemque actionis suae processum in aliqua ecclesia observatum et obtentum vel scriptis vel viva voce exponant. Quo autem major auctoritas presbyteris istis in negotio ecclesiae istae laborantibus apud eos, ad quos necessitate exigente ipsis proficisci contingeret, conciliari fidesque haberi possit: placuit, ut ipsis credentionales sub, ecclesiae praelatorum nominibus atque adeo authentico communitatis sigillo in patenti tradantur. Insuper quia honor virtutem de jure sequi debet, ne virtus et labor presbyterorum istorum debito honore carere videatur; ut et ipsimet presbyteri quasi calcar quoddam ad viam officii sui sedulo percurrendum, et alii quoque fratres ad mores suos bene componendos incentivum aliquod habeant: placuit, ut ipsi presbyteri in synodis, tum generalibus, tum particularibus, tum etiam in quovis honesto fratrum consessu, post seniores primos consessus obtineant, primasque voces et suffragia habeant. Quo honoris gradu presbyter incomposite sese gerens, nisi se correxerit, post unam atque alteram adhortationem ignominiose dejicietur.

Ez a papi tanács szervezve volt a XVII. sz. első felében másutt is. Hogy a dunántúli ág. hitv. evangelicus egyházban megvolt, fentebb a 123. l. említve van. Megvolt a mátyusföldi s csallóközi reformátusoknál is: róla szól a Komj. kán. II. 10., 11. art. Nem nélkülözték Alsóbaranyában sem, mint Halasi Bálintnak Laskón, 1647. aug. 16. kelt leveléből kitűnik, melyben az espe-

rességek felsorolása után Embernél (Lampe 672. l.) ezt olvassuk: «Ex quibus singulis selectos aliquot, solenni juramento superintendenti adstrictos ministros, tanquam delectos habemus». Nem Felsőbaranyában, a ráczkevi püspökségben sem, mint az 1632. évi június 3. dömsödi püspökválasztó zsinaton megjelentek névsora a Simándi jkv. 169—172. l. tanúsítja, a melybe az esperesek után 6 senator van bejegyezve. Esküjök mind a két Baranyában ugyanaz volt. L. hátrább a 274—275. lapon.

Alig szenved kétséget, hogy Pathai István zsinatai ezeket a végzéseket, a melyek egyházunk alkotmányának fejlődésére ma is érezhető befolyással voltak, Enyingi Török István pápai lelkes prédikátorának, Kanizsai Pálfi János esperesnek sürgetésére hozták. Pálfi tanulmányait Heidelbergben fejezte be, hol azok közül, a kik a Duna két partján jelesebb kor- és tiszttársai voltak, vele együtt járt Pécseli K. Imre, Samarjai M. János, előtte Taksonyi Péter, Súri O. Mihály, utána Súri O. Pál, Czeglédi S. Pál, Komáromi F. Gáspár, Komáromi S. Pál, Kanizsai Mihály s mások. Ezekkel tanúja volt itt annak a szükségképpen jócselekedetekben megnyilatkozó mély vallásos érzületnek, a mely Kálvin reformácziója alapján a Rajna áldott völgyében Laszki, Lambert, Olevianus, Ursinus, Dathenus, Scultetus s egyebek munkássága nyomában, fejedelmeiktől hol védett, hol üldözött, az ő ott járta idején már consolidálódott viszonyok közt élő német, franczia, belga, angol református egyházak körében fakadt. Megismerte alkotmányukat, megszerette intézményeiket, bele élte magát rendtartásukba: itthon aztán a viszonyainknak megfelelőket tehetsége szerint iparkodott megvalósítani; másokkal megismertette s vele együtt

érző és fáradozó barátai segítségével a zsinatokon bevétette; általok a valódi keresztyén hitéletet megszilárdította.

Mikor Pathai István Pápa földesurának, Eszterházi Miklósnak haragja elől, kivel egyházának előkelő tagjai sem átallották ijesztgetni, 1628. nov. havában Bethlen Gábor védő szárnyai alá menekült: a vezére vesztett seniori kar a mátyusföldiek tanácsára sietett a püspökválasztó zsinatot 1629. márcz. 18-ra Körmendre összehívni. A kerület bizalma ekkor Kanizsai Pálfi Jánost szólította az egyház kormányára. Pálfi kedves embere volt a Török, a Batthyány és egyéb úri családoknak, Bethlen G. fejedelemnek s minden jóknak: buzgalmát hirdették egyházai, ékes beszédét magasztalták hallgatói, emberségeért áldotta, a kit sorsa közelébe vitt. Kórmányra termettségét megmutatta mint két egyházmegye seniora, a kerület zsinatainak jegyzője, Pathai püspök bizalmasa s jobb keze, kivel az agg püspök és papsága a kerület minden fontosabb ügyét intéztetni szokta. Őt küldözgették a belzavarok lecsendesítésére, s az egyház ellenségeinek lebirására, őt a földesurak jóindulatának megnyerésére, őt a mátyusföldiekkel a jóbarátság megszilárdítására, őt az ország gyűlésében igazaink elismertetésére: és Pálfi a reá bízottakat emberül s többnyire maradandó sikerrel végezte. Mikor a püspökséggel megkínálták, tisztán látta a helyzet komorságát. Ismerte jól hazánk, ismerte jól egyházunk ellenségeit; tudta, hogy hatalmasak, tudta, hogy engesztelhetetlenek; nem volt előtte titok, hogy hálójukat első sorban a főembereknek szövik, fegyverüket a vezetőkre fenik; sejtette, hogy a megpróbáltatások ideje közel van: de bízott az evangyéliom erejében, a mely a Krisztus eklézsiáját áthatja s az ő erőtelenségét is gyámolítja, és magát a terhes

tisztre, ha kell — s bizony kellett! — a mártíromságra, a sorsunkat eleve elrendelt Isten gondviselésébe vetett igaz hittel felajánlotta. Mert bár «nem szabad — úgy mond — Ézsaiással így szólanom: ‚Ime itt vagyok, küldj engem'; csak azt mondhatom Mózessel: ‚Kérlek Uram, küldd, a kit akarsz': de el nem rejtőzködöm Saullal s Jónással el nem futok, sem Themistoclesszel azt nem mondom, hogy inkább mennék az alvilágba».

Kánonait, melyeknek beosztása s nem egy rendelkezése mutatja a Komjáti kánonok hatását, az 1630. évi június hó 18—19. napjain Pápán tartott közgyűlésén hírdette ki. Ezeknek mi, a kerület hívatalos kánonos könyve elveszvén, mostanában csak hírét hallottuk: a mult század elején Tóth Ferencz, végén Révész Kálmán pápai professorok emlegették. Ez utóbbi az V. fejezetnek a kiskomári ref. egyház anyakönyvében megcsonkítva összeírt 6. és 8. art.-t. (Protestáns szemle IV. évf. 426 l.) közölte; az előbbi a czímen s a tartalmon kívül (Prot. ekkl. hist. 335. l., Dunántúli püsp. 94—95. l.) a VII. fej. 2. art.-t (Pápai ref. ekkl. hist. 49. l.), szándékát azonban, hogy az egészet kiadja, nem valósíthatta meg. Azt sem tudni, miféle példányt látott belőle: mert Alsólendvai Gál Imre ugyan beírta volt Tóth Ferenczhez került törvénygyűjteményébe, de ebből kiveszett s most a kezén megfordult írások között csak a VII. fej. 6. art.-nak a Liszkay (Levélt. 13. l.) közölte hiteles másolata van meg.

Novák Lajos sárospataki theol. akad. tanáré az érdem, hogy ezt a régóta keresett s mindnyájunk figyelmére méltó törvényt felkutatta; ő bukkant rá egy régi másolatára Samarjai Jánosnak Lőcsén, 1637-ben kiadott agendás könyve végén, a mely Körmendi R. István hetesi, köveskállai, majd a Saáriakkal rokon Perlaki

Márton kiliti lelkipásztor, később mások birtokában volt s most a sárospataki főiskola könyvtáráé: leírta és egyesületünknek Pathai István törvényéhez csatolás végett, köszönettel fogadott előzékenységgel megküldötte.

A másolat a hitelesség bélyegét magán viseli, de itt-ott javításra s pótlásra szorul.

A papi presbyterium tagjainak a száma (a superintendensen kívül) az I. fejezetben ismételve 34-re van téve, a IV. fejezetben egyszer 24-re. Ez az utóbbi szám a helyes. 1633-ban, a május 8-án tartott köveskúti zsinat idején a következők voltak tagjai:

Kanizsai Pálfi János püspök, németújvári lelkipásztor
Czeglédi Pál pápai esperes, pápai első »
Szilágyi István vépi esperes
Alsólendvai Gál Imre veszpr. esperes, veszpr. lelkipásztor
Mosoni S. István pápai alesperes, tápi lelkipásztor
Szombathelyi István vépi alesperes
Laskai Sándor kiskomári alesperes, kiskomári lelkipásztor
Rozsos Nagy Ambrus veszprémi alesperes, sólyi »
Hodosi Tamás németújvári alesperes, szentpéteri »
Saári István pápai második lelkipásztor
Szeli Luka György pápai rektor
Paksi István kiskomári (várbeli) lelkipásztor
Szili János szentlőrinczi »
Vezekényi Balázs felsőörsi »
Maráczi Balázs büi »
Kőszegi M. Mátyás csopaki »
Domján Mihály martyánczi »
Bakos János szentviszlai (?) »
Keresztúri Mihály mezőörsi »
Csók Imre berényi »
Latinides Jakab kajdi »

Sokorui István dudari lelkipásztor
Szeremlyei Tamás galamboki »
Solti Benedek.

Ezekhez járulnak tisztességnek okáért:
Perlaki Márk balatonfőkajári lelkipásztor
Sallai Péter csákányi »
Mosoni Márton vámosi »

Hogy a II. fejezet 2. articulusából mi maradhatott az ismeretlen másoló tollában, kitűnik az 1629. püspökválasztó zsinatnak abból a határozatából, a mely elrendelvén, hogy az esperesek ezentúl esküt tegyenek (Append. XXXVII., Komj. II. 2., valamint Geleji LXXXVI. kán.), Tolnai István csopaki, Egrespataki Szilágyi István vépi és Briccius Péter unyami prédikátorokat, mint hívatalban levő, de esküt nem tett seniorokat, a következő formulával eskette fel.

Ego N. N. minister Dei et ecclesiarum Helveticam confessionem amplectentium (certae dioeceseos) legitime electus senior juro testorque coram Deo et Christo Jesu et electis angelis et in praesentia sanctae hujus synodi:

1. Quod huic sanctae ecclesiae inque ea canonice electo neoepiscopo venerabili N. N. in omnibus honestis, justis, licitis, gloriam Christi ejusque ecclesiae emolumentum concernentibus rebus veram et rationabilem obedientiam praestabo.

2. Quod ministrorum et ecclesiarum meo senioratui subjectorum, eoque pertinentium bono, utilitati, profectui, visitationi et aedificationi studebo.

3. Quod sancto huic presbyterio, totique coetui ecclesiastico inservire, ejusque commoda et salutem promovere, incommoda amovere contendam.

Quodque haec omnia pro gratia divinitus mihi

data, secundum imbecillitatem naturae humanae quantum fieri poterit, diligenter et fideliter efficere velim: sic me Deus adjuvet triunus et unus, sicque mihi sit propicius Pater, Filius, et Spiritus Sanctus.

Ugyanekkor a prédikátorok a püspöknek kezet adtak és így szóltak:

Én N. N., a mely hittel megesküdtem Istennek és az eklézsiának, mikor az egyházi tisztet felvettem, azon hittel fogadom és kezem kiadásával minden tisztességes dolgokban engedelmességemet ajánlom püspök uramnak és senior uraimnak.

A mátyusföldiekéinek hatását éreztető alkalmi agendákból és ügyiratok közül, melyekből Alsólendvai Gál Imre kánontárában egész gyüjemény olvasható, mutatóban itt van egynéhány darabka: a prédikátori hívatalra kibocsájtottaknak (kötelezvénybe foglalva aláirásukkal is ellátott) esküje (1.), a reájok adott áldás (2.), és bizonyítványuk mintája (3.), valamint a felavatottak esküje (4.) s Pálfi Jánosnak ily alkalmakkor mondani szokott áldása (5.). Formatákat Tóth Ferencz közölt Dunántúli püsp. él. 69—70., 95—97., 118—119. stb. l.

1. Én N. N., mivelhogy az én (püspököm) seniorom engemet az N. ecclesiaban akar emittálni, esküszöm az Atya, Fiú és Szentlélek teljes Szentháromság egy Istenre, ki engemet úgy segéljen, hogy én az Helvetiai confessionak szentirással egyező értelmének vallásában Isten segítségébül megmaradok; hogy az Dunán innend ez Helvetiai confession levő szent coetusnak tagja lenni és annak canonice eligáltatott praelatusitul engedelemmel függeni akarok; hogy az mely ecclesiasticus ritusokra énnekem (püspök) senior uramtul mostani emissiomkor szabadság nem adattatott, én azokhoz nem nyulok és

azokhoz magamat nem ártom; hogy az jövendő synodusban, Isten egészségemet engedvén, okvetetlen az examenre és ordinatiora compareálok. Ezeket tehetségem szerint megtartani igyekezem: ugyanazon teljes Szentháromság egy bizony Isten az szent evangelium szerint úgy segéljen.

2. Corfirmet Deus quod in te operatus est, et donet tibi, ut quae ipsi et ecclesiae ejusmodo jurasti, bona fide et cum insigni fructu ad ecclesias ejus perventuro praestare valeas per Christum dominum nostrum Amen.

3. Me praesentium exhibitorem a pietate, modestia, aliisque virtutibus commendabilem juvenem virum N. N. jurisjurandi sacramento de more solenniter praemisso in ecclesiam N. N. emisisse, eique verbum Dei veteris et novi testamenti libris canonicis comprehensum praedicandi, sacramentum baptismi, novorum conjugum copulationem, aliosque ritus usitatos (sacrosanctae eucharistiae sacramento excepto) administrandi licentiam ac potestatem ex authoritate mihi divinitus per ecclesiam collata usque ad futurae synodi tempus (qua comparere, publico sese examini submittere, atque ita judicio et consensu ecclesiae accedente canonice ministerio sacro inaugurari tenebitur) contulisse, dedisse, indulsisse, praesentis meae schedulae, sigillo usuali manusque subscriptione munitae, vigore et testimonio testor et protestor, eundemque dictae ecclesiae membris fidelibus audiendum et honorandum de meliori nota officiosissime commendo.

4. Az örök mindenható Atya Úr Isten és az ő áldott szent Fia az Úr Jézus Krisztus és az Szentlélek egy bizony Isten, ki minden titkoknak általlátója, sziveknek, veséknek vizsgálója, az igazaknak és az igazmondóknak megtartója, az hamisaknak és hazugoknak

erős megbüntetője, engemet N. N. úgy segéljen és úgy legyen énnekem kegyelmes Istenem, hogy az mely hivatalra most engemet az ő szolgái által és az több keresztyének által választ, abban Őfölségének hiven, igazán és tökéletesen tehetségem szerint akarok szolgálni, és hogy attól az tudománytól, 'melyet az ő prófétái és apostoli által előnkbe adott, holtig nem akarok eltávozni, hanem annak hírdetője és oltalmazója akarok lenni az keresztyének között az Helvétiai confessiónak magyarázatja szerint. Továbbá hogy azt a tudománt jámbor életemmel meg akarom ékesíteni és erősíteni, és hogy senkinek gonosz életemmel botránkozására (tehetségem szerint) nem igyekezem, hanem inkább mindennek akarok jó példaadó lenni, és az én előttem járó egyházi gondviselő uraimnak, püspökömnek és senioromnak engedelmes lenni. Az mindenható Isten engemet úgy segéljen, énnekem úgy irgalmazzon, az mely igazán ezeket fogadom; sőt ha megtartom, megsegéljen, ha pedig vakmerőképpen elmulatom s megszegem, megbüntessen. Amen.

5. Könyörüljön terajtad az Úr és áldjon meg tégedet; világosétsa meg az ő orczájának tekéntetit terajtad és könyörüljön terajtad; töltsön be tégedet az ő Szentlölkének ajándékával és kegyelmével, és tégedet tegyen az ő anyaszentegyházának hasznos edényévé és eszközévé: hogy boldog előmenetellel az Christus evangeliomát prédikálhassad az Szentháromság Istennek tisztességére, dicséretire, az ő anyaszentegyházának hasznára, épületire és a te magad lölkének idvességére. Amen.

K. Pálfi János törvényének új intézkedései közül az egyházak kórmányzására (Prosenior), a lelkipásztorok felügyeletére (Censura morum a zsinaton, a minek mód-

ját pontosan megszabta már az 1547. évi Württemb. Synodalordnung) és pártfogásukra (Özvegyek árvák gyámolítása) tartozók mellett különösen kiemelhetjük azokat, a melyek a hívek körében a közművelődés terjesztését (Ingyen iskolázás), a hittudat erősítését (Isteni tisztelet minden nap, gyakori katechizatioval, havonként úrvacsoraosztás), az erkölcsök nemesítését (Egyházközségi presbiterium) czélozták.

Az egyház tagjaiból összealkotott presbiterium új szerv nálunk az egyházi életben, de csak a törvény szerint: valóságban Kanizsai P. János istenes buzgalmából ekkor már 15 éves szép mult hirdette életrevalóságát; holott eladdig csak hitvallásokban meg kátékban javalták s ismertették. (1555. erdődi 7. art.?) Pápai presbiteriumának emlékét Liszkay József és Szabó Károly elevenítették fel szabályzatainak (Pápai e. lvt. 24. stb. és Révész I. Figyelmező, 1878. 33. stb. l.) hézagos, Tóth F. és Liszkay J. az 1650. és 1660. évben megválasztottak neveinek többszörös kiadásával. Legelső szabályzatát a szervezésére vonatkozó okmányokkal együtt Pokoly József szerencsés kezű búvárunktól a minap hozta a Szemle. A kiskomárinak működését is bemutatta Révész Kálmán, közölvén a Szemle IV. évf.-ban a Pálfi idejéből fenmaradt jegyzőkönyvét. Az érdeklődőket tehát, lemondván a Lérán és Sárospatakon át Debreczenbe került szabályzatnak a — máskülönben itt nagyon helyén levő — közléséről, oda utasítjuk. A kétségenkívül szintén felállított németújvárinak nyomait a szomorú idők viszontagságai eltüntették.

Nem tudjuk, hányan és kik voltak Pálfinak prédikátor-társai közül e jó munkában önkéntes követői; hol s milyen eredménynyel buzgólkodtak, nem lelni nyo-

mát: de hogy a jó mag jó földbe hullott s a törvény csakhamar teljesen átment az életbe, tanú rá Maráczi Nagy Balázs kiskomári lelkipásztor, a ki Lórántffy Zsuzsánnának 1650. szept. 28-án azt írta, hogy «püspök uram és senior uraim inspectiojok alatt minden városban, falukban megvannak a presbyterek, kik az ő honjokban rendesen és istenesen vigyáznak az külső rendekre és prédikátorokra». (Szemle IV. évf. 424. l.) De tanúbizonysága a puritán-ellenes mozgalmak klasszikus terméke, Geleji Katona István egyházi törvénye is, a mely míg XCIX. kánonában a presbiterium kötelező felállításának elrendelését megtagadja, néhány teendőjét a XIV., LXIV. és C. kánonba belefoglalta.

E törvények nagy hatását az erkölcsök javítására, a jogviszonyok rendezésére, a lelkipásztorok helyzetének bíztosítására, tekintélyök emelésére, valamint a superintendens hatalmának is öregbülésére, általában pedig az egyházaknak a XVII. sz. első felében a minden oldalról fenyegető veszedelmek között végbement egygyé forradására, kétségbevonni nem lehet.

Pathai István kánonai mellett Gál Imre kézirata szerint jegyzetben igen sok utalás van a bibliára, a nagy conciliumok végzéseire, az egyházi atyák s mások irásaira és néhány magyar egyházi törvényre, a részek, fejezetek stb. pontos megjelölésével: ezeket, minthogy ez a lenyomat egy régebbi erre ügyet alig vető másolatról készült, az eredeti kézirat pedig még a revisiohoz sem volt megkapható, annyival inkább ki kellett hagyni, mert bizonytalan, kinek (vagy kiknek) az olvasottságát dicsérik.

Kanizsai Pálfi János kánonainál forrásunkban az articulusok czímei a margora vannak irva.

A kánonok itt következnek.

PATHAI ISTVÁN ÉS KANIZSAI PÁLFI JANOS KÁNONAI.

ARTICULI SEU CANONES ECCLESIARUM

in comitatibus Soproniensi, Castriferrei, Wespriniensi, Zaladiensi &c. constitutarum, in Confessione Helvetica verbo Dei unitarum & Christianae charitatis vinculo coniunctarum

Promulgati per

VENERABILEM SUPERINTENDENTEM,

D. STEPHANUM PATHAINUM,

in synodo Kőveskutiensi, Novembris undecima die celebrata Anno Domini MDCXII.

Proemium.

Priusquam nostri consensus articulos, qui nervi sunt unitatis, et boni ordinis, quem Deus in sua ecclesia conservari vult columna omnibus legendos exhibeamus, volumus summam nostrae fidei & confessionis de Deo breviter omnibus notam facere, et ut nostri consensus fundamentum perspicuum amatoribus veritatis fiat, atque ii, qui in unum corpus nobiscum coalescere voluerint, quo vinculo, quove glutino id perficiatur, cognoscant, et calumniantium, qui de bonis omnibus male loqui consveverunt, ora obturentur, vel a sua ipsorum conscientia redarguti confundantur.

ARTICULUS I.

Credimus itaque et confitemur Deum verum creatorem rerum omnium visibilium et invisibilium, qui in sacra lingua JEHOVAM se appellat, unum esse natura

seu essentia, extra quem alius non est. Hunc autem tribus hypostasibus seu personis subsistentibus realiter distinctum, non confusum, nec divisum, quae sunt Pater, Filius et Spiritus Sanctus sine ulla proprietatum confusione, secundum scripturas confirmamus.

Credimus, confitemur et docemus secundum scripturas, quod Filius Dei ab aeterno Patre ante aeterna secula genitus, non factus, non arbitratus rapinam esse suam cum Deo aequalitatem, se ipsum exinaniendo humiliavit et carnem de substantia intemeratae virginis Mariae assumpserit, in qua pro nobis mortem perpessus, atque hac unica sui oblatione perfectos fecerit in perpetuum eos, qui sanctificantur. Tertia die resurrexit a mortuis, ad coelos visibiliter ascenderit, ut nobis in se electis locum pararet.

Credimus hunc sedere ad dexteram Patris et venturum esse ad iudicandum vivos et mortuos.

Credimus, confitemur et docemus secundum scripturas, quod haec secunda persona Divinitatis, quae ab evangelista λογος dicitur, humanam naturam in suae personae unitatem assumpserit atque hanc inseparabiliter et inconfuse sibi univerit, servatis et servandis utriusque naturae proprietatibus essentialibus.

Docemus quoque et credimus hanc ipsam humanam naturam summis et incompraehensibilibus donis esse exornatam, quatenus ipsius naturae essentia ferre potest, ut distinctio inter naturam creantem et creatam perpetuo manere possit.

Credimus, confitemur et docemus secundum scripturas, hominem hunc Jesum Christum salvatorem mundi, unicum mediatorem inter Deum et homines esse.

Credimus item confitemur et docemus, sicuti Deus

in proprio suo corpore passus et mortuus est, ita hominem hunc propria sua Divinitate ubique esse, et Deum propria sua carne in coelo contineri.

Credimus, confitemur et docemus secundum scripturas, Spiritum Sanctum tertiam in Divinitate personam natura Deum esse, ab aeterno processisse et procedere a Patre et Filio et esse consolatorem, moderatorem et doctorem ecclesiae Christi.

Quicunque Deum alium vel aliter praeter et extra hunc agnoverit, vel crediderit, vel credendum docuerit, hunc a corporis nostri unitate alienum esse pronunciamus, et si in nostro coetu inventus fuerit, post unam atque alteram admonitionem ab hac corporis unitate prorsus resecandum esse statuimus.

ARTICULUS II.

Veram et catholicam ecclesiam eam esse agnoscimus, quae verbo Dei regitur, non hominum inventis et traditionibus verbo Dei adversantibus nititur; in qua verbum Dei pure, lingua a populo intellecta annunciatur et sacramenta iuxta institutionem Salvatoris administrantur; in qua ecclesia ut omnia decenter et ordine fiant, necesse est. Quam ob rem in nostris ecclesiis volumus certum esse ordinem docentium, quorum diligentia et fidelitate verbum Dei fideliter currat et auditorum ecclesia aedificetur.

ARTICULUS III.

Superintendens ex consensu seniorum omnia faciat, nec aliquid in rebus arduis privato consilio tentet, excepto hoc, quod si quem viderit vitae innocentis, solidae eru-

ditionis et commendatae pietatis virum, honestam vocationem habentem, huic ad tempus synodi iuris iurandi sacremento interposito, docendi in ecclesia licentiam concedere possit, cum literis licentiatoriis, quas ordinandus tempore ordinationis restituat.

ARTICULUS IV.

Synodum convocandi authoritatem cum consensu seniorum superintendens solus habeat et literas convocatorias publico nostri coetus sigillo, quod fideliter apud se teneat ac suo ipsius chyrographo muniat. Domini seniores sua nomina subscribant et sic convocatorias a superintendente ad se missas ad ministros sibi subiectos perferri curent. Ministri autem convocatorias ad suos vicinos mature et diligenter transmittant, ne causari quisquam queat ad se non pervenisse, notentque singuli, quo die acceperint. Si enim aliquis non transmiserit et suppresserit, pro singulis iis, qui emanserint ob retentionem literarum, ternos solvat florenos.

ARTICULUS V.

Synodum quolibet anno bis, vel si gravis necessitas obstiterit, semel convocet.

ARTICULUS VI.

Seniores, sive inspectores ecclesiarum certum numerum, seu catalogum suae fidei et diligentiae commissarum ecclesiarum et docentium in iis ministrorum habeant. Similiter et superintendens, tanquam seniorum supremus, circumiacentes ecclesias curet, dirigat et moderetur.

ARTICULUS VII.

Seniores sibi commissas ecclesias singulis annis diligenter visitent et examinent auditores iuris iurandi sacramento mediante de vita et moribus ministri. Similiter et ministros secundum examen conscientiae de suis auditoribus: num audiant verbum Dei, num utantur sacramentis, et an decenter et cum fructu currat verbum Dei. De agendorum ut vocant conformitate, quam in nostris ecclesiis serio requirimus, in omnibus linguis et docendi ratione libros eorum inspiciant et verbum Dei depravantes commentarios ab eis tollant. Si quae dissidia inter ministrum et eius auditores fuerint, componant; vel si graves fuerint causae, quae citra offendiculum componi et in ordinem pacis redigi non possint ad synodum reservent, ubi totius suae visitationis rationem coram superattendente reddant.

ARTICULUS VIII.

Seniores nemini licentiam docendi conferant, quod in solius superattendentis authoritate situm esse volumus; verum si quem promovere voluerint, ad superintendentem adducant, vel cum literis amandent, ac inde accepta venia et literis licentiatoriis, legitime promoveant et commendent ecclesiae; duo autem ad minus ex iis civibus, ad quos promovendus est minister, ut testes vocationis et vitae ipsius coram superintendente cum licentiando appareant.

ARTICULUS IX.

Visitatores ab ecclesiis et ministris honeste excipiantur et alantur, et si iumenta, quibus vehi deberent, defuerint, transvehantur ad vicinas ecclesias.

ARTICULUS X.

Subiectionem seu obedientiam evangelicam in causis ecclesiarum requirimus. Ergo ubi praesentia seniorum exigitur, vocati a superattendente (inevitabili necessitate excepta, quam tamen probare tenentur) nihil eos detineat, sed tempore et loco a superintendente praefixo, compareant. Et si aliquo a superattendente missi fuerint in causis ecclesiae, sine renitentia et molesta tergiversatione proficiscantur; quibus si abesse contingat, mandato superattendentis et causis ecclesiarum id postulantibus, vicini pastores vicem eorum suppleant in administratione sacramentorum, copulationibus coniugum et praedicationi evangelii; et si quid pro labore ipsis in ecclesia datum fuerit, relinquant illi, cuius vicem gerunt, sub poena iurisdictionis ecclesiae.

ARTICULUS XI.

Idem statuimus de reliquis pastoribus, quando a suis senioribus vocati fuerint, ut omni excusatione neglecta, obediant et compareant: inobedientes, nisi se sufficienti ratione defendant, primum tribus talleris in communem ecclesiae usum deputandis mulctabimus, si secundo id ipsum temere tentaverint, duplum solvent, si tertio, deponantur. Vicini pastores horum vicem subeant, prout in praecedenti articulo praemissum est. Taxam autem ab inobedientibus seniores exigant a sibi subiectis et superintendenti tradant, qui in communem ecclesiae usum, vel in studiosae iuventutis promotionem eroget.

ARTICULUS XII.

Ministri ecclesiarum, qui temere sine iusta causa a synodis emanserint ac in communi ecclesiae causa sese

subduxerint: seniores quidem sex florenorum mulcta, reliqui vero trium puniantur; si secundo et tertio id ipsum tentaverint, procedatur adversus eos iuxta tenorem undecimi articuli.

ARTICULUS XIII.

Praecipimus praeterea et mandamus in Domino, ne quis ministrorum in aliquem locum vocatus de migratione sua, spe amplioris stipendii aut commodi, quid tentare praesumat, sed semper publicam authoritatem expectet. Non enim est conveniens, ut quis de sua commoditate magis, quam de ecclesiae aedificatione sit sollicitus.

ARTICULUS XIV.

Illud etiam observandum statuimus, ne populus pastorem suum ex aliquo in eum pravo affectu aut privato consilio, sine authoritate praelatorum ecclesiae dimittat, aut alium conducat. Saepe enim evenit, ut populus parasitis magis quam veris ministris delectetur, ac ad suum placitum sibi doctores deligat. Verum si quid minister minus convenienter egerit, populus ad seniorem causam deferat, is pro suo officio et candore litem componat. Temere vero suum ministrum abigentes priventur pastore, et nemo illis inserviat sine superintendentis permissu, sub poena depositionis.

ARTICULUS XV.

Nemo ante legitimum terminum suae functionis ecclesiam deserat, sed completo termino anni sui et cum venia senioris discedat et locum mutet. Caeterum et hoc

serio mandamus in Domino, ne pastores futilitate ecclesias fallant suas operas illis promittendo, neve seipsos et ministerium deludant, — nam qui aliis vita et doctrina praeesse debet, illum turpe est mentiri et sic mendacio et levitate suae utilitati consulere, — sub poena 10. articulo expressa.

ARTICULUS XVI.

Nullus ministrorum aut rectorum ex una dioecesi superintendentis alicuius in alterius dioecesin transeat, aut recipiatur sine literis testimonialibus superintendentis illius, a quo transit. Rectores a senioribus, quibus subiecti sunt, testimoniale petant. Hoc maxime firmum esse volumus propter impios doctores, ne ii clam in coetum fidelium subrepant. Imo populo quoque iniunctum volumus, ne quemquam conducant sine venia senioris, qui explorata illius fide commendabit ecclesiae; sic et dignitas ministerii conservabitur.

ARTICULUS XVII.

Pastoribus ex aliquo loco demigrantibus nemo succedat antequam priori satisfiat. Id autem populus accepto a discessuro pastore chyrographum quietando ecclesiam testetur. Si autem temere quispiam bonae istius institutionis catenam solverit, mulctetur a seniore f. 6. et praedecessori de suo ipsius salario satisfiat.

ARTICULUS XVIII.

Pastoribus ecclesiarum, sub poena depositionis saltationibus seu choreis cuiuslibet formae, quae in genere homini christiano sunt illicitae, et multorum malorum

semina et occasiones, interdicimus. Imo etiam suis auditoribus dissvadeant, volumus, hanc sexuum lenocinio similem commixtionem.

Hoc ipsum rectoribus quoque scholarum interdictum esse volumus.

ARTICULUS XIX.

Pastores in ecclesiis par onus suscipiant: si ab una civitate aut pago sustentari possunt, ne se pluribus obligent stipendii aut turpis quaestus gratia. Verum propter ministrorum inopiam concedimus, si unus duobus aut tribus pagis praesit. Et urgente necessitate etiam aliis inserviat non cauponando Dei sermonem, sed fructificando, Domini aedificent ecclesiam, ut sic currat sermo Dei. 2. Cor. 2., 2. Tess. 3. Hoc vero faciant cum consensu et consilio senioris, vel superintendentis.

ARTICULUS XX.

Quoniam vinolentum et ebriosum pastorem apostolus damnat, sicut etiam in sua lege Dominus prohibet: ideo revocamus in usum canones apostolorum et sanctorum patrum contra ebrietatem et luxum pastorum. Quicunque ergo ebrietate suum officium denigrant, et simul cum plebe in oenopolio ingurgitant, eos primum f. 3. mulctandos esse censemus; si altera vice convicti fuerint, officio privabuntur.

Rectoribus scholarum id dictum volumus.

ARTICULUS XXI.

Lites, pugnas verborum, subsannationes, inflammationes, inordinatos dissensiones a pastoribus ecclesiarum

nostrarum abesse volumus. Christus enim nos in pace vocavit. Et si quis pacem ministrorum superba elatione turbaverit, jurisdictione ecclesiastica puniendum censemus. Si aliqua turba inter pastores orta fuerit, coram suis senioribus causam agant. Diligenter ergo cavendum est, ne quis apud seniores ex odio, malevolentia, vel invidia accuset fratres, sed omnia ex charitate faciant. Nam si quos occulto odio per indignas delationes prodito laborantes animadverterimus, hos post unam et alteram admonitionem devitabimus, tanquam christianae unitatis et charitatis turbatores.

ARTICULUS XXII.

Si quis ministrorum viderit, vel audiverit vicinum suum, vel collegam flagitiose vivere, ex quo vel ecclesia scandalum concipiat, vel ministerium male audire deberet, et non coarguerit ex charitate, vel si fraternam admonitionem redargutus contempserit et redargutor suo seniori non indicaverit: hunc tanquam vitae proximi insidiantem, e nostro coetu eiiciemus. Nam si iumentum proximi errans reducendum est, longe magis fratri erranti occurrere debemus.

ARTICULUS XXIII.

Quia indecens habitus mentis inconstantiam quodammodo arguit: ministri ecclesiarum honestam mediocritatem observent in vestitu et capitis attonsionibus, ut dignosci a satellitibus, mercatoribus et sutoribus possint. Praecipimus ergo in Domino, ut objecta illa ignominiosa satellitica, et (salvo honore) vix tegendis natibus idonea veste, tunicam longam et pallium, forma, colore (quoad

fieri potest) officio correspondens habeant; vitent militarem barbae et capillorum attonsionem, ne se toti populo deridendos praebeant.

Rectoribus scholarum et artium studiosae iuventuti id praecipimus, ut habitu decoro et honesto induantur, dissectos pileos et capillos flocco similes, seculo huic addictis relinquant hominibus.

Uxores quoque moderate vestiantur, luxum fugiant, eas enim non auro gemmisque praeciosis, sed virtutibus ornari convenit.

ARTICULUS XXIV.

Ociosos ministros, negligentes, qui tantum dominicis diebus codices in manus recipiunt, caeteris autem diebus compotationibus et cursitationibus vacant et fraudulenter in opere Domini versantur, post unam et alteram admonitionem, nisi se emendaverint, deponendos esse censemus. Statuimus autem ut binas dominicis diebus semper, reliquis autem diebus in hebdomada binas instituant conciones, vel catechesin in loco pomeridianae concionis proponant, ut et ipsi in doctrina proficiant, et populus sacris assvescat concionibus.

ARTICULUS XXV.

Ultro currentes, sine legitima vocatione et sine licentia superintendentis docentes in ecclesiis, si admoniti a seniore non destiterint, captiventur et magistratui tradantur, qui eos post annuam captivitatem e suis bonis abigat. Volumus igitur, ut qui vult hoc dignissimum ministerii munus subire, certam habeat ab aliquo populo vocationem, cui piae gratitudinis causa triennio inserviat, condigno honore et sui laboris mercede ab eis recepta.

ARTICULUS XXVI.

Ordinationem publico loco in generali synodo fieri volumus cum consensu et iudicio universi coetus; et antequam in publicum prodeant examen, in schola a rectoribus scholarum latine examinentur; postea publice in templo res eorum agatur. Superintendens unum ex ministris relinquat, qui sua authoritate modeste examen fieri curet et tanquam arbiter et praeses de eis suum iudicium superintendenti et senioribus una cum nominibus eorum referat. Praeterea ordinandi ministros ecclesiarum, qui eorum gratia conveniunt, suis sumptibus cum plebe eorum alant. Impossibile enim est, ut praetextu ordinationis nos exhauriendos saepe aliis praebeamus.

ARTICULUS XXVII.

Quilibet pastor officium suum sedulo ac diligenter procuret ac interim caveat, ne falcem suam in alienam messem mittat secundum veterum canonum instituta; nec sine scitu et praeter voluntatem pastoris conducti in aliquo loco doceat aut copulet, sed cum venia aut nutu pastoris eius loci, nisi necessitas cogat propter absentiam conducti pastoris: tunc enim iuste ministrare poterit, verum ita, ut donum servitii sui conducto pastori relinquat.

ARTICULUS XXVIII.

Ministri in capitali aliquo crimine utpote adulterio, homicidio, furto etc. depraehensi et sufficienti testimonio convicti, deponantur et in manus externi magistratus tradantur.

ARTICULUS XXIX.

Infames autem ministri et ob infamiam depositi, vel excommunicati in ecclesia non ministrent, nisi reconciliati fuerint ecclesiae et in eius iterum gremium recepti; contra edictum autem ministrantes in perpetuum abjiciantur. Caeterum ubi et a quocunque seniorum iussu et iudicio superintendentis depositi fuerint, illic et coram eodem seniore reconciliationem fieri volumus. Item contra censuram ecclesiae ad aexterna praesidia confugientes, et ecclesiae ac eius iudicio sese temere opponentes, perpetuo abjiciantur.

ARTICULUS XXX.

Usurarios ministros et qui quaestum ac turpe lucrum exercuerint, primum bonis erogatis privabimus, deinde si non resipuerint, deponimus.

ARTICULUS XXXI.

Ministri ecclesiarum secularibus negotiis, ut apostolus loquitur, et vadimoniis, quibus se ipsos in contemtum aliorum inducunt, sese implicantes ac forensibus causis se ipsos immiscentes, non necessitate, sed lucri cupidine eo pertracti, mulctabuntur f. 10.

ARTICULUS XXXII.

Pagos et civitates, iusto et debito proventu suos ministros defraudantes, pastore privandos censemus.

ARTICULUS XXXIII.

Qui in gratiam plebis et patronorum reditum ecclesiasticum iam ab antiquo ministris ordinatum imminui,

aut aliquo modo defalcari, vel prorsus alienari patiuntur, dummodo ipsi ibi tolerentur loco suo, tanquam boni publici fures exturbabuntur.

ARTICULUS XXXIV.

Pastoribus ecclesiarum ad honesta convivia nuptiarum accedere vocatis fas est, sed cum plebeis ad publicum oenopolium non abeant, non colludant, non compotent: sed sobrie ac modeste suo exemplo ad pietatem et timorem Dei convivantes invitent, et ab usitatis petulantiis, atque saltationibus lascivis eos dehortentur. Ubi vero vino incalescere caeteri coeperint et cantores ac cytaredi, qui saltationibus indecoris inserviant, adfuerint, ipsi pastores surgant et abeant, ne sua praesentia videantur eam lasciviam probare, quam deberent etiam in publicis concionibus repraehendere.

ARTICULUS XXXV.

Quia vero astutia sathanae fieri plerumque cernimus (maxime hoc tempore), ut improba garrulitate hostes veritatis, idololatria et ejus foedis superstitionibus infecti, bonos ac fidos pastores implicent, ut eos in ignominiam deducant, apud plebem traducendo: ideo statuimus mandamusque pastoribus praesertim, ut iam admonitos, et toties convictos errores, iuxta mentem apostolorum, ita fugere discant, ut ne verbo quidem cum ipsis disputent, aut congrediantur, ne cum illis pugnando s. s. Dei nomen male audiat. Nam ex tali privata altercatione ecclesia non aedificatur, nec pax ulla constituitur, nec veritas elicitur, cuius praetextu ii, quos gloria inanis vexat, se ipsos ostentant.

ARTICULUS XXXVI.

Rectores scholarum pastoribus suis honesta ac pia obedientia subjiciantur, nec suos pastores apud alios iniustis delationibus prodant; si qui autem contra suos praepositos inordinatas dissensiones moverint, iudicata causa, si rei repraehendantur, probrose e suis sedibus ejiciantur. Illud etiam ab ipsis requirimus, ut officio suo diligenter ac fideliter fungantur, tum in schola docendo, tum in templo, quod eorum erit officium, cum timore eorum obeundo. Preterea ne ultra vires a pastoribus dapes regales exigant, sed quod pastor ad mensam habere poterit, eo sint contenti. Addimus illud etiam, ut pastores suis rectoribus mutuum praestent honorem, cibumque, si ex conductione debent, sin minus, de suis rectores sibi cibum curent, statuimus. Compotatores cum lasciva rusticorum iuventute, lascivis cantilenis sese oblectantes, negligentes, ultra modum severos, extra scholam saepius sine iusta causa et honesta ratione divagantes, ebriosos, saltationibus indecoris suum officium dehonestantes, obtrectatores, immorigeros, adulteros, in conviviis inhoneste sese gerentes, vestitu satellico et attonsione capillorum propemodum turcica, ut flocco similes appareant in capite capillorum reliquiae, suam vocationem exosam reddentes, ad stivam relegabimus.

ARTICULUS XXXVII.

De studiosis et alumnis scholarum, qui non studiorum causa, non promovendae coelestis doctrinae gratia, nec scientiae liberalium artium erga scholas ingrediuntur, sed ocium tantum externum quaerunt, quo facilius fucorum instar vivere possint, quique nullam certam sedem, fixamque mansionem habent, sed subinde scholas, magistros et loca

stellionum more mutant, lectionibus non intersunt, examina ceu pestem fugiunt, impedimento et scandalo sunt aliis: statuimus in coetum discentium non admittendos esse, et si qui fuerint reperti, minime tolerandos esse statuimus. Id quoque adiiciendum, ne quis rectorum ignotos et novitios sine literis commendatitiis recipiat, et si quos receperit, intra annum scholas ne deserant. Si qui autem fuerint vagi, ebriosi et reliquorum turbatores, suis praeceptoribus inobedientes, eos ludirectores secundum leges scholae coerceant.

ARTICULUS XXXVIII.

Censuram ecclesiasticam, quam alios iurisdictionem spiritualem, vel excommunicationem vocare solemus, in ecclesias nostras revocamus. Perpetuo enim habuit claves solvendi et ligandi, habebitque dum mundus iste durabit. Concludimus igitur secundum verbum Dei, quod ligat et solvit, omnes aperte flagitiosos, ebriosos, periuros, convitiatores, fures, avaros, adulteros, scortatores, et eos, qui quaestum cum usura exercent, qui ecclesiae Christi scandalo sunt et intus inter greges haerent, hoc flagello spirituali coercendos esse, ut aliqui resipiscentes vivant, non resipiscentes vero in peius ruant. Illud etiam addimus, ut non nisi obtenta reconciliatione publica, qui publice deliquerunt, in ecclesiam recipiantur.

ARTICULUS XXXIX.

Nuptiarum celebrationes die dominico (quando magis veritati incumbendum, magis a sceleribus abstinendum, templa christianorum frequentanda, orationibus insistendum), quia tunc maxime praetextu nuptiarum et hone-

statis ebrietati suae patrocinium parant ebrii et verbum Dei negligunt, et Dominum dissolutis reatibus irritant, in nostris ecclesiis fieri interdicimus. Scriptum est enim: Non facies opus in eo, quod scilicet impediat sanctificationem sabbathi. Nec sponsalia eo die peragi concedimus. Neque sabbatho copulare permittimus, hoc iure, ut die dominico homines nuptiarum causa vino aestuent, sed si eodem die absolvantur. Feria etiam prima nuptias fieri interdicimus. Dies enim dominicus, qui est parasceve nuptiarum sequentium, impediretur. Copulatio quoque conjugum sobria mente et loco congruo esto.

ARTICULUS XL.

Juramentum inter contrahentes matrimonium, quia nec regulam veritatis excedit, in nostris ecclesiis servandum esse statuimus; ita etiam Deus ecclesiam suam, quae sponsa eius vocatur, fide sibi copulavit: Desponsabo te mihi in fide et postea cognosces Jehovam et juravi tibi et ingressus sum pactum tecum, ait Dominus Jehova, et fuisti mea.

ARTICULUS XLI.

Nullus copulet coniuges, nisi certus sit utriusque libertate. Nemo item dispares et inaequales, vel ob metum tyrannorum, vel in gratiam aliquorum copulet, in quibus causae finales matrimonii praecipue impediuntur, et fieret defraudatio alterius partis. Infra decimum quartum annum iuniores cum iunioribus non copulamus, qui autem copulaverint, eos deponendos esse statuimus.

Volumus praeterea, ut pastores de causis matri-

monialibus secundum verbum Dei et legem naturae, et ea, quae in legibus divorum imperatorum extant, non secundum leges papisticas, quae nullae sunt, iudicent.

ARTICULUS XLII.

Quia autem quotidiana experientia testatur, clandestina illa et furtiva sponsalia materiam esse summorum malorum, et assiduarum rixarum, periuriorum, et caedium, adeoque foedissimam pestem et turbationem ecclesiae et rerum civilium inde nasci: idcirco ea omnia ex nostris ecclesiis proscribimus.

Illud etiam observari statuimus, ut in componendis matrimoniis electi senes, probitate praestantes viri, in singulis civitatibus pagisque praesint; mulieribus autem, quae matrimonia turbare possent, matrimoniorum compositionem omnino interdicimus; ac antequam res a procis ad finem producatur, pastori revelandum esse statuimus.

ARTICULUS XLIII.

Duae personae, inter quas sponsalia et dexterarum iunctio intercessere, si odio laboraverint mutuo (nam hoc accidit saepe per impiam futilitatem male feriatarum faeminarum), non secus copulentur, quam reconciliatio accedat; si vero legitima odii et disparitionis intercesserit causa, ut a se divelli etiam in matrimonio possint, ne copulentur. Sed si iniusta et affectuosa fuerit praesumptio, nisi rea persona concordiae studeat, spe futuri conjugii privanda est, altera in suo honore et libertate salva.

ARTICULUS XLIV.

Raptores sponsarum alienarum excommunicentur et per magistratum a finibus eorum eiiciantur, si vita illis

donata fuerit; rapta vero suo legitimo sponso restituatur. Qui vel suam ipsius sponsam citra parentum sponsae consensum rapuerit, excommunicetur et inter honestos nonnisi ecclesia reconciliata habeatur.

ARTICULUS XLV.

Baptismum in templo (licet nullo loco concludatur), quando ad publicas preces solent convenire fideles, administrari in Domino praesenti parente et proximis praecipimus. Si autem contingat propter paucitatem ministrorum in villis, ubi desunt ministri, nec locus publicus ministerio destinatus sit, infantes offerri in baptismum, ibi minister in privata quoque domo (excepta domo cauponarum) libere baptizare poterit, modo id sobrie et cum decore fiat.

ARTICULUS XLVI.

Mulieribus praeterea, sicut loquendi et docendi facultatem interdicit apostolus, ita baptizare etiam in ipso mortis articulo omnino in Domino interdicimus. Impium enim et inconvenientissimum esset, si mulieres sacerdotalis officii sortem sibi vendicarent. Quod si autem mulieres baptizaverint, baptismus earum irritus fiat, et mulier baptisans, si temere post admonitionem baptizaverit, excommunicetur.

ARTICULUS XLVII.

Introductionem mulierum post partum, et novarum nuptarum, ad Iudeos et eorum simias Romanos remittimus. Nec observationem dierum quadraginta aut octoginta sed tantum naturalem honestatem docemus.

ARTICULUS XLVIII.

Pastores ecclesiarum singuli sibi ipsis librum habeant, in quo catalogum omnium infantium baptizatorum, annotando diem, annum et mensem singulorum, conscribant, et conservent ob multas, quae in ecclesia accidere solent, occurrentias; quem librum alio demigrantes suis successoribus relinquant.

ARTICULUS XLIX.

Mandamus praeterea in Domino, ut omnes tam viri quam faeminae, quicunque communioni apti fuerint, ad sacramentum corporis et sanguinis Domini accedant. Interea ministris ipsis praecipimus, ut hoc prius populo denuncient moneantque, ut se quisque ad id percipiendum digne praeparet, prout ratio et dignitas sacramenti postulat.

Hoc quoque a ministris non erit praetereundum, ut si forte advenae quidem et peregrini in coetu, ubi coena distribuitur, fuerint, nondum tamen religionis, disciplinae institutis imbuti, ii, si participare sacramentum velint, ministros adeant, a quibus in privatis aedibus erudiantur, deque fide confessa diligens fiat exquisitio.

ARTICULUS L.

Quandoquidem inimicitiae summe exasperant Deum et inprimis repugnant s. s. communioni: itaque ab ea excludat pastor, quos noverit palam perverso et pessimo ex zelo dissidere, donec deposita simultate (id quod probe procurabit pastor), in gratiam mutuo redierint.

ARTICULUS LI.

Quia omnes evangelistae et apostolus panem in coena Christum accepisse, et hunc acceptum panem et calicem suis discipulis dedisse Christum scribunt: nos etiam coenam cum pane communi, et vino communi ac usuali, quibus alimur, in nostris ecclesiis administrandam esse decrevimus. Hostiam vero illam, quam alios oblatum, vel oblatam vocant, quae nec re, nec nomine panis est, ad missam, et sacrificium Romani pontificis, cuius etiam institutum est, transmittimus, ipsique ac eius simiis rodendum donamus.

ARTICULUS LII.

Usu rationis expertes pueros a s. coena arcendos esse statuimus. Non enim pueris, sed iis, qui idonei sunt discernendo corpori et sanguini Christi, suaeque ipsorum examinandae conscientiae (hoc autem frustra requiritur in pueris), instituta est coena Domini. Quemadmodum apostolus testatur: Probat autem (inquiens) homo seipsum, et sic de pane illo edat, et de calice bibat; qui enim manducat et bibit indigne etc.

ARTICULUS LIII.

Carnificinam illam animarum, de enumeratione peccatorum, ex nostris ecclesiis proscriptam esse volumus. Potest tamen, laesam habens conscientiam, in rebus gravioribus pastorem privatim consulere, et animae suae ex verbo Dei consolationem petere.

ARTICULUS LIV.

Quoniam aegroti de vita periclitantes saepenumero artibus et suggestionibus sathanae tentantur, ut in despe-

rationem incidant: huic tanto malo occurrendum censemus. Itaque quo eripiantur homines a tam gravi periculo, et armentur adversus tela sathanae ignita: ministri erunt parati et in promptu habeant consolationes ex verbo Dei, ut eos a tentationibus eripiant, in promissionibus confirment, spemque certam de misericordia Dei et eius benignitate poenitentibus faciant. Hoc autem tum maxime faciendum esse decrevimus, cum aegrotum postulare constabit.

Deportationem autem illam theatricam coenae dominicae sive ad aegrotos, sive ad delicatos et fastu superbo turgentes ac e reliquo auditorum corpore sese eximentes, contemnentesque mysticum Christi corpus, quod est ecclesia, quia nec Salvator instituit, nec apostolorum exemplo probatur, ad Romani idoli cultores et simias, eorum deliria sequentes, remittimus.

Ministri autem altera quaque dominica in coetu piorum coenam administrent, ut et auditores sese ad frequentiorem usum sacramenti assvefaciant et legitimum sacramenti usum restituant et conservent.

ARTICULUS LV.

Volumus praeterea, postquam articuli isti iudicati et secundum normam fidei approbati fuerint a pastoribus, ut singuli subscribant, nec postea eos temere violare praesumant. Si quis autem superbo fastu imbutus violaverit, eum, ut manifestum fidei hostem, et boni ordinis turbatorem et violatorem, iurisdictione spirituali puniendum esse decrevimus.

ARTICULI ECCLESIARUM ORTHODOXARUM

Cis-Danubianarum in comitatibus Somogiensi, Veszprimiensi, Szaladiensi, Sopronensi et Castriferrei existentium per

VENERABILEM DOMINUM

JOANNEM PAULIDEM CANISAEUM,

earundem ecclesiarum episcopum, in synodo generali Papensi Anno MDCXXX. die 18. et 19. Junii celebrata promulgati.

CAPUT I.

DE PRESBITERIO SEU SACRO SENATU.

Quid?

1. Presbiterium sive sacer senatus in coetu nostro erigatur, et is gradus sive ordo virtutis incentivus inque officio diligentiae et fidelitatis pro primo quodam habeatur.

Qui in presbiterium cooptentur?

2. In senatum illum non nisi inculpatae vitae ministri cooptentur, qui frugalitate, sobrietate, modestia, humilitate et aliis virtutibus caeteris fratribus praeluceant, et sint quasi svaveolentes quidam coetus nostri flores et viva pietatis exemplaria.

Qui ex eo dejiciantur?

3. Excessibus aliquibus se se deturpantes, ut: sordidi, porci, meribuli, lurcones etc. eo gradu ad superbiam vanam, gloriationem et conservorum contemptum vane abutentes, exinde probrose deiciantur.

Quot personis constet, quique sint ejus membra?

4. Constet personis 34, inter quos 35-tus sit ipsemet episcopus, ipsorum omnium praeses et moderator.

5. Membra sacri senatus sint ipsi seniores cum prosenioribus et suis (qui late presbiteri intitulentur) collateralibus.

6. Celebris scholae Papensis rector (ut et Körmend) si quidem academicus extiterit, in sedulitatis suae calcar et fomentum, in senatum illum assumatur et cooptetur.

Tenebuntur in synodo generali interesse.

7. In qualibet generali synodo 34 senatores illi adesse omnino tenebuntur, rationabilibus de causis absentium in locum episcopus alios honorarios, pro suo beneplacito, substituere poterit.

8. Congregatio illa pro synodo generali habeatur, cui senatores illi 34 vel ad unum usque, vel paucis desideratis interfuerint.

9. In censura morum primum et ante alios, in ordine illo senatorio existentes, examen subeant.

10. Adversus ejus ordinis ministros accusatio non recipiatur, nisi sub duobus aut tribus testibus. 1. Tim. 5.

11. Si peccavisse fuerint convicti, coram omnibus arguantur, ut caeteri timorem habeant.

12. Qui gradui huic sacro vitae integritate, morumque elegantia responderint, duplici honore digni habentur.

CAPUT II.

DE SENIORIBUS.

Seniores canonice eligantur.

1. Seniores sicubi desiderabuntur, canonice eligantur et consecrentur.

Jurent.

2. Jurent quoque super his tribus:

1. Se episcopo rebus omnibus honestis, justis. licitis, gloriam Dei et emolumentum ecclesiae concernentibus, morigeros et obedientes futuros.

2. Ecclesiis suae inspectioni subjectis commodo et promotioni, eas visitando, in eas vigilando, toto animo incubituros.

Ecclesias diligenter curent et visitent.

3. Ecclesias suae subjectas inspectioni, in catalogo ab episcopo accepto, in numero certo apud se singuli habeant, quarum si quae vacaverit, senior, ne ab adversariis occupetur diligenter provideat, eique, quo fieri potuerit, de ministro prospicere studeat. Si quae vero ecclesia antea ad nos pertinens jam ab adversariis est occupata, honestis licitisque modis et viis, ut rehaberi possit, sedulo conetur. Si quis autem senior supinam per suam negligentiam aliquam suae inspectionis ecclesiam amiserit, episcopus contra ipsum generali in synodo accusatoriam coram sacro senatu actionem erigat, ipseque reus presbiterii censurae subjacere teneatur.

Visitationem ecclesiarum seniores cum prosenioribus suisque presbiteris, alternatim sibi abjunctis, tempore debito et solito fideliter obeant.

Curam quoque inspectionis suae scholarum sibi commendatissimam habeant, in quibus juventus ipsa a teneris pietate imbuatur, eique salviter innutriatur.

Ad episcopum debito tempore conveniant.

4. Episcopum etiam unusquisqe senior observato ordine, suo proseniore et uno aut altero presbitero secum assumptis, singulis annis visitet et salutet.

In aliam dioecesin ministrum dimittendi potestatem non habeant.

5. Senior aliquem ministrum ex sua inspectione sub alius episcopi dioecesin transmittendi potestatem non habeat, verum id episcopum vel synodum generalem, si rejecerit, et officium et operae praetium fecerit.

Pastoris demortui funeri senior intersit, ejusque posteritati patrocinetur.

6. Si ministrum ecclesiae alicujus demori contingat, det operam senior, ut vel ipsemet senior in persona, si commodo poterit, vel per proseniorem aut presbiteros funeri ejus intersit, auditores, ut viduam et orphanos, si quid ejus ex salario superfuerit non solutum, bona fide contentent, utque sub vocationis tempore erronem aliquem, et a se eis non commendatum, in pastorem non conducant, non admittant, diligenter admoneat. Vidua ministri ex parochia cessura, ut commodum nanciscatur hospitium, apud eos, penes quos id positum esse videbitur, authoritate sua quantum poterit, laboret. Posteritati pastoris singulariter patrocinetur, cui si orphanus, studio literarum aptus superfuerit, ministrorum consensu scholae

alicujus rectori commendari debebit, qui eum, ut ecclesiae alumnum futurum, honestis literis gratuito imbuat.

Pro alumnis collectas fieri curet.

7. Si quem ecclesia in aliqua Germaniae academia habuerit alumnum, ejus in rationem in suae inspectionis ecclesiis collectas faciendi cura seniori potissimum incumbet; qua in re fidelitatem suam comprobet pro virili gratuitate, eamque uberrimam laboris sui compensationem a pastorum principe Christo olim reportaturus.

Studiosos benemoratos sibi commendatos habeat.

8. Benemoratos et exquisitae expectationis studiosos, qui se olim ecclesiae Christi inservituros spem de se porrexerunt, seniores cum primis sibi commendatos habere, ipsorum promotioni studere, ipsosque paterno amore fovere et patrocinio prosequi teneantur.

Fratres ad se confugientes humaniter excipiat.

9. Fratres suos necessitate urgente ad se confugientes non torvo, non tetrico vultu, sed humaniter et cum spiritu mansvetudinis excipiat, exaudiat, bonaque a se eos relatione dimittat.

CAPUT III.

DE PROSENIORIBUS.

Prosenior suo seniori obediat.

1. Seniorum unusquisque habeat proseniorem, qui ei in negotiis ecclesiarum cooperetur graviter, ita tamen,

ut nihil sine senioris scitu aggredi praesumat, dependentiam a seniore habeat, ei ad se aversanti, vel aliquo in necessitatibus ecclesiarum amandanti, haud morose obtemperet, seniori sit quasi oculus, aut manus dextra.

Prosenior ipsi seniori in visitatione sit a latere.

2. Prosenior in ecclesiarum visitatione ipsi seniori sit continuo a latere una cum presbiterorum alternatim nunc uno nunc altero, prout seniori libitum, utiliusque visum fuerit.

Ecclesias meticulosis in locis ipse visitet.

3. Ecclesias sub ditione Turcica, periculosis hostium excursionibus ita expositas (si senior in loco meticuloso habitans, citra indubitatum vitae suae discrimen ad eas visitandas excurrere nequeat) prosenior una cum presbiterorum uno aut altero visitet, casusque earum incidentales complanet, idque sui senioris annuentia et jussu, cui suae et visitationis et contemplationis seriem reportare teneatur.

4. Eorum quidam re ipsa proseniores, quidam vero pro locorum conditione, tantum delegati habeantur.

CAPUT IV.

DE PRESBITERIS.

1. Communiter omnes in universum ministros, proprie istos seniores, late autem seniorum collaterales, presbiteros dici et esse intelligimus.

2. Collateralium praecipuum vocamus proseniorem, de quo jam dictum.

3. Quia senioratus ipsi pares non sunt: unus enim in se majorem comprehendit ministrorum numerum, quam alter, ideo pro eorundem etiam quantitate eligantur presbiteri seu collaterales ex iis, quos seniores sibi subjectos habent, ut ita senatorum ecclesia sive numerus, in quo et ipsi comprehendi debebunt, supra 24 non excrescat.

Presbiterorum officia.

4. Collaterales ipsi seu presbiteri seniorum erunt cum prosenioribus in causarum matrimonalium leviorum (quae generalis synodi calculum desiderare non videbuntur) discussione honorarii quasi assessores, in cura ecclesiarum ad obsequendum ejus vocationi comparere debentes, si quae scandalosa inaudiverint, per proseniores tempestive ad seniores deferre, eisque intimare obligati, eorumque quasi aures patulae et pedes agiles ipsis senioribus.

Generalibus synodis intersint.

5. Generalibus synodis ipsi cum suis senioribus (inevitabili necessitate excepta), nisi gradu suo dimoveri voluerint, omnino interesse tenebuntur.

CAPUT V.

DE MINISTRIS IN COMMUNI.

Minister in concionando, catechizando, preces instituendo sit sedulus.

1. Quia apostolus Paulus fidelitatem in dispensatore requiri docet, ideo nos etiam in ministris, qui mysteriorum Dei dispensatores ab apostolo intitulantur, eandem in per-

sona summi episcopi Christi in opere requirimus, volumusque, ne minister in ecclesia fidei suae concredita absque publico cultu ullum diem praetermittat; singulis diebus dominicis bis sacrum congregationis locum ingrediatur, mane quidem semper concionetur, a prandio autem vel catechizet, vel si ita videbitur, preces publicas instituat; sed nec hebdomadales commoditate affulgente conciones negligat, minime vero omnium preces matutinas, quibus catechizatio ipsa prudenter adjungatur.

Pulsus vespertinus ad preces.

Sicubi autem ad preces vespertinas templum ingrediendi defuerit commoditas, nihilominus vespertino sub crepusculo campana pulsetur, quo pulsu, tamquam signo excitatorio, auditores ad preces apud se concipiendas exsuscitentur.

2. Sacrosancta eucharistia unoquoque mense dominica novilunii, solemnioribus praeterea tribus hisce festis: nativitatis Domini, paschae et pentecostes publice administrari debet, ut ea ratione auditores ad crebriorem ejus usum asvefieri, superstitiosaque ejusdem ostiatim deportatio facilius queat tolli et obliterari. Quam quidem deportationem [symbolorum] nec admittimus, nec sine judicio temerario tollimus; verum propter auditorum imbecillitatem alicubi sub spe emendationis toleramus, ita tamen, ut in ejusmodi deportatione minister id intendat, ut in aedibus infirmi, cui privatim s. coena erit administranda, coetus aliquantulus habeatur, ne hominum superstitio illo solitario communicandi abusu foveatur et nutriatur.

Mutatio et abrogatio abusuum.

3. Nemo in sua ecclesia suo seniore inscio et inconsulto publicis in abusibus mutationem et innovationem aliquam inferre audeat, et infirmi scandalizati praepostero aedificandi zelo damnosum effectum cum animi moestitudine experiri cogantur. Rudis plebecula primum de abusuum illorum utilitate ex verbo Dei sedulo erit docenda, ita postmodum senioris consilio et authoritate exque auditorum, vel saltem primariorum et potiorum consensu accedente, mutatio vel innovatio debebit auspicari, moveri et promoveri.

Ecclesia vacans a vicinis ministris visitetur.

4. Si aliquam ecclesiam ministro destitui et vacare contingat, vicini ministri ex sui senioris et prosenioris consensu et annuentia, etiam non vocati, et quidem alternatim in eam venire, eique inservire tenentur, ne per falsos fratres, imprudenter se se insinuare et intrudere solitos, magna nostra injuria occupetur, a nobisque abalienetur.

5. Sine sui praelati scitu et favore nullus ministorum ei ecclesiae, in qua annum suum terminavit, etsi ab auditoribus fuerit sollicitatus, operam suam de novo polliceatur, conventionemque instituat, verum negotium suum ad praelatum suum dirigat, idque intendat, ut si auditores opera sua ulterius uti voluerint, ipsum condecenti modo requirant, suamque inter ipsos remansionem ab ipso impetrent; erit enim ipsi ministro decentius et honestius, si publica authoritate denuo auditoribus commendatur, quam si suopte et nutu se se ipsis astringat, sicque ipsi auditores ministrum suum majori quasi cogentur in praecio habere.

De presbiteris regentibus eligendis.

6. Unaquaque in ecclesia authoritate seniorum, idque visitationis tempore, ex auditoribus, qui pietate et zelo gloriae Christi aliis praeeminere videbuntur, electi aliquot ministro adjungantur, qui in illa ipsa ecclesia ab ejus latere sint, tamquam senatores ecclesiastici, morum censores, et fidi in ecclesiasticae disciplinae administratione adjutores, qui orantis Mosis manus contra Amalechitas, ne fessae languescant, suffulciant, quos minister in causarum incidentalium complanationem ad se convocare, communique ipsorum consilio se se debebit statuminare et disciplinam exercere.

Convitium in Spiritum sanctum inhibeatur.

7. Convitium illud in Spiritum Domini summe blasphemum ministrorum quisque suo in coetu ex verbo Dei zelose taxet, utque poena publica coerceatur, omni conamine in id incumbat.

Iracundia erga se ardentes ad reconciliationem moneantur. Presbiteri regentes dissidentes reconciliari faciant.

8. Celebrioribus festis ingruentibus publica in praedenuntiatione minister auditores admoneat, ut ira et odio erga se invicem ardentes in gratiam redeant, sibi mutuo reconcilientur, eoque se ad festa devote praeparent. Talis dissidentium pacificatio in unaquaque ecclesia post ministrum viris illis electis et personae ministri adjunctis incumbet, ut concordiae conciliandae diligenter studeant et invigilent.

Excommunicatio.

9. Senioris sui sine scitu et consilio nullus auditorem quemquam excommunicare, aut excommunicatum recipere audeat.

Preces pro patronis.

10. Conciones, potissimum autem dominicales matutinae, solemnibus claudantur precibus pro ecclesiae et ministerii conservatione, pro pace regni, pro patronis et pro omnibus, qui in sublimitate constituti sint, ut quietam vitam agamus cum omni pietate et castitate.

Census ecclesiasticus.

11. Quia vero ad incidentales quasdam ecclesiarum causas complanandas sumptus in opere quandoque sunt necessarii: ideoque volumus, ut censum ecclesiasticum quisque ministrorum, a singulis quidem sui salarii florenis et tritici cubulis, et vini aconibus, nummos hungaricos fideliter dependant; quod ut liquidius constet, unusquisque quantum solvere teneatur, dominus senior singulorum ministrorum inspectioni suae subjectorum salaria diligenter computata, et apud se in regestrum relata habeat, necesse erit. Quem quidem censum senior per proseniorem, prosenior vero per presbiteros sive collaterales sub convocatoriarum emissionis tempus ab unoquoque sine cunctatione exigat, ut in synodo in commune proferre possit; aut certe quisque minister in synodum eo veniat apparatu, ut ibi censum illum citra dilationem deponere valeat.

CAPUT VI.

DE SYNODIS.

1. Singulis annis binae synodi celebrentur, una quidem generalis circa finem veris, initium aestatis, alternatim h. e. nunc extra, nunc intra fluviolum Arabum, altera autem particularis tempore authumnali. Sique generalem synodum extra celebrari contingat, eodem anno particularis intra Arabum veniet celebranda, cui alterius tractus seniores, ex episcopi placito specialibus literis vocati, honoris gratia interesse tenebuntur.

Qualis in Synodo in consessu ordo observetur.

2. In synodo generali episcopus primo in ordine seniores in secundo, proseniores et presbiteri in tertio, communiter caeteri deinde ministri sedebunt; inter ipsos autem presbiteros academici post proseniores primis cohonestabuntur accubitibus. Quo in consessu suo quisque in loco non rustica aliqua levitate, sed ministeriali gravitate, tamquam in sacro senatu, et quidem coram tremendo omnipotentis Dei conspectu sedeat, ad ea, quae dicuntur aut aguntur, devote attendat, mussitationes, risus, crebrasque sui erectiones caveat et fugiat.

Sine venia nemo egrediatur.

3. Nullus e medio consessu non impetrata ab episcopo venia — vel etiam ad ipsum naturae opus — egredi audeat; transgressor autem grossorum 5 mulctabitur. Cum venia autem egressus quisquis ultra dimidiam, aut ad summum integram horam foris moram nexuerit, dimidii illico talleri mulcta puniatur.

Oberrantes puniantur.

4. Aliis in templo rebus synodalibus sacris vacantibus, si quis in plateis aut in foro oberrare conspectus fuerit, poena talleri mulctetur.

Jejunium solventium poena.

5. Aliis in templo existentibus et a cibis jejunantibus, si quis interea templo, etiam cum venia egressus (morbi difficilis necessitate excepta), gulae suae et ventri inservierit, grossis 5 mulctetur.

Ante finem synodi discedentium mulcta.

6. Si quis non expectato synodi fine sine venia ad sua redierit, tallero imperiali mulctetur.

Arcana synodi effutientium poena.

7. Si quis arcana synodi extraneis effutiverit, presbiterii gradu dejiciatur, simplex frater censurae presbiterii subjiciatur.

Causarum Ecclesiasticarum ordo.

8. Causae ministrorum ecclesiasticae secundum ordinem senioratuum assumantur et complanentur.

Causantium suas causas praeponendi modus.

9. Causantes extranei suas causas libellis supplicibus comprehendant, eosque episcopo porrigant, quibus presbiterii deliberatio superinscribi, inque futuram cautelam protocollo inseri queat.

Censura morum.

10. Censura morum hac methodo et ordine debebit institui.

Primum episcopus vitam suam fratrum trutinae submittat, suoque loco surgens, vice sua uni seniori demandata, e consessu exeat, ut eo liberius qui volet, et aliquid habet de ipso eloqui audeat. Finita de ipso disquisitione, ipsi introvocato senior unus, si quid in ipso censura digni animadversum est, sine cunctatione propalet, neque ejus vereatur iram aliquam, ibi enim non ſavor inanis captandus, nec in gratiam loquendum, sed ex charitate mutuae correctioni studendum est, a qua correctione ne ipse quidem episcopus est exemptione privilegiatus.

Secundo ab episcopo deveniendum erit ad seniores, qui etiam ipsi censurae subjiciantur, et ordine inter ipsos observato quem ordo tetigerit, surgat, eumque e medio consessu exire non pudeat; quorum unicuique quid censura feret, episcopus graviter proponat et referat.

Tertio idem processus observetur et cum prosenioribus.

Quarto presbiteri etiam, non quidem sigillatim, verum uno in senioratu sive duo, sive tres, sive etiam quatuor inveniantur, secundum senioratuum ordinem emittantur, deque ipsorum vita ab ejusdem senioratus ministris fiat inquisitio.

Quinto ordine pariformiter inter seniores observato senior, prosenior er presbiteri ab episcopo per Deum vivum adjurentur, ut coram presbiterio sacro conscientiose referant, si quid mali et scandalosi de alicujus sub suo senioratu et inspectione existentis vita et moribus audiverunt.

Sexto etiam de rectoribus scholarum eorumque vita a suis pastoribus diligens fiat scrutinium et inquisitio.

In synodo s. coena administretur.

11. Sacra Domini coena in signum nostrae, tum cum capite Christo, tum nobiscum invicem communionis, in unaquaque synodo administretur.

Synodus quomodo finiatur.

12. Omnis synodus cantu, gratiarum actione, catalogi praesentium praelectione, mutuaque fratrum deprecatione, benedictione et valedictione finiatur et claudatur.

CAPUT VII.

DE SCHOLARUM RECTORIBUS ET STUDIOSIS.

Senior scholas visitet.

1. Quisque senior suae inspectionis scholas sedulo visitet, et ne dissolvantur, ex officio curet.

Catechesis in scholis exerceatur.

2. In unaquaque schola studiosis quidem Palatinatus, pueris majoribus Syderii hungarica, minoribus autem Galli Huszàr Catechesis inculcetur et instilletur, imo certa ad id alicujus diei hora destinata, disputatio quoque ex ea instituatur, et in precibus hebdomadalibus templi pueri Catechesin recitent.

Rector ad officium suum juramento adstringatur.

3. Unusquisque scholae rector a suo pastore, vel (si is in introductione ejus cohonestandi gratia adesse

fuerit dignatus) seniori juramento ad fidelem muneris sui executionem adstringatur, idque in scholam cum introducitur primariis et praecipuis cujusque civitatis (ubi rector in scholam introducendus erit), oppidi vel pagi civibus praesentibus.

Pastorum demortuorum orphani gratis erudiantur.

4. Pastorum demortuorum orphanos, ut peculiares ecclesiae alumnos et vernas, rector honestis literis gratuito imbuere, ipsorumque ante alios, maxime si qui laudatae indolis esse inveniantur, promotioni sedulo incumbere teneatur.

Summe pauperum quoque filii gratis informentur.

5. Pauperum, qui minervale solvere nequeunt, filii in scholis nostris gratis erudiantur, ne ad perniciosos animarum aucupes Jesuitas eundi occasionem arripiantur.

In schola Papensi publicae disputationes frequenter instituantur.

6. Papensis scholae rector alternatim modo theologicas, modo logicas disputationes publicas saepius instituat; nulla in ea schola septimana sine aliqua publica disputatione praetereat.

Ejus scholae alumni quomodo gratitudinem praestant.

7. Ejus scholae alumni in gratitudinem declarandam sub nostro episcopatu honesta vocatione oblata, annum

ad minus unum in scholis juventuti informandae inservire teneantur.

Sine scitu senioris alumni nec recipiantur nec dimittantur.

8. Rector sine scitu senioris alumnum in eam scholam nec admittat, nec ex ea dimittat.

Ea schola pluraliter visitetur.

9. Visitatio ejus scholae peculiaris per episcopum et seniores terminis certis haud negligatur, instituatur.

APPENDICULA.

Articuli Köveskutienses et Comjatienses recipiantur.

Praeter istos annotatos articulos, inter Köveskutienses et Comjatienses fratrum ultra-danubianorum articulos, si qui nostro huic tractatui, tempori et instituto inservientes inveniri possunt (ut etiam inveniuntur), eos quoque recipiendos, inque nostrum usum convertendos esse censemus, definimus es statuimus.

A barsi ven. fraternitas is meghódolt a Herczegszöllősi kánonoknak: belőle készíttette a XVI. század végén, vagy a XVII. elején, — valószinűleg Gonda András, lévai pappal s tán seniorral — azt a szabályzatot, a melylyel élt Bars-Nógrád megyéknek a német s tót lutheránusságból a XVI. század kilenczvenes éveinek hitvitái folytán kivált nem csekély magyar református töredéke. A törvénykönyv hivatalos példánya Szilágyi Benjámin István kézirat-gyűjteményének egy colligatumában kerülte el az enyészetet; most a debreczeni ev. reform. főiskola könytárának tulajdona.

Rajta van néhány engedelmességet fogadó papnak sajátkezű aláirása. Az első:

Andreas Gonda de Gyöngyös
pastor ecclesiae Levaiensis.

Az utódok elmulasztották megőrizni emlékét. Elfeledték a többit is, kik mind annak a vidéknek ma is magyar és református községeiben szorgalmatoskodó munkásai voltak az Úr szöllejének, mint:

Baranyai Miklós, sarlai lelkipásztor.
Komáromi János, ölvedi lelkipásztor.

El az ezek után subscribáltakat is, a kik lelkipásztori munkálkodásuk szintereül Zselizt, Kuralyt, Kálnát, Sárót, Varsányt, Perőcsényt, Farnadot stb. jegyezték nevök mellé.

Magyarádi Mihály, Dániel András, Taksonyi János, Corvin Ábel és Illés, Farnadi Mihály stb. stb. nevét történetíróink nem ismerik. Emléküket a feledés sűrű fátyola borítja.

Törvényük a Herczegszőllősi kánonok magyar szövege után magyarul van írva; rajta kívül a Minores, Felföldi, meg a Borsodmegyei articulusok hatását sejteti, a melyek egyező rendelkezéseiből egynéhányat át is vett. Csak 32 art.-ból áll, ezek is rövidek, tömör szerkezetűek.

A Herczegszőllősi kánonokból egész terjedelmében s majdnem szórúl-szóra csupán 14 articulus van kiírva.

Hercz.	1.	art.	=	Barsi	1.	art.
»	3.	»	=	»	3.	»
»	13.	»	=	»	11.	»
»	14.	»	=	»	12.	»
»	16.	»	=	»	14.	»
»	19.	»	=	»	16.	»
»	22.	»	=	»	19.	»
»	28.	»	=	»	23.	»
»	32.	»	=	»	20.	»
»	36.	»	=	»	26.	»
»	37.	»	=	»	27.	»
»	42.	»	=	»	29.	»
»	43.	»	=	»	29.	»
»	44.	»	=	»	28.	»

A többi — 14 híján, a melyek teljesen kimaradtak — csak részben, vagy rövid kivonatban.

Ki vannak hagyva Herczegszőllősi kánonokból a Pathai István által is mellőzött 9, 10., 20., 25. articulusokon kívül a következők:

5. Az engedetlen papot le kell tenni.

17. A lelkipásztorok ne czivakodjanak.

21. Eretnekekkel ne disputáljanak.

23. A megkereszteltekröl anyakönyvet vezessenek.
34. Házasság alattomban nem köthető.
35. Valamint a jegyesség — felbontható.
38. Az úrvacsorát gyakorta kell venni.
39. A gyűlölködőknek nem kell adni.
40. Kenyérrel és borral kell kiszolgáltatni.
41. Kerengő beszédekkel nem szabad meghomályosítani.

Más rendelkezéssel egyetlenegy articulust találunk:

A baranyaiak a 7. art.-ban elvetik az asszonyi állatok beavatását; a 8. art.-ban kimondják, hogy a szentek napjait ülni nem akarják: a barsiak tartózkodnak a meggyökeresedett régi szokásokkal egyszerre szakítani s a 7. art. szerint «az gyermekszülő asszonyállatoknak beavatásokat és az apostolok emlékezeti napjait . . . botránkozásnak eltávoztatásáért — a hol gyenge község vagyon» — megtartják és az igét hirdetik, de kézimunkától senkit nem tiltnak.

Új articulus három van benne:

17. Senki az ő tanító társát helyéből ki ne ássa. — Így rendelkezik a Felf. 28. s vele egy értelemben a Min. 18., Borsodi 20. art. is.

18. Senki jámbor tanítóknak sok töreködésök által szerzett jövedelmét el ne veszesse. — Így a Felf. 34., Borsodi 24., valamint a Majores 68. art. is.

31. Senki tiszti kívül ne hágjon, sok dologba magát ne avassa. — Így a Felf. 36., Bors. 22., Maj. 35. art. is.

Nagyon rövidre összevonva találjuk meg a 30. és 32. art.-ban a betegek látogatásáról, meg a kánonok aláírásáról intézkedő Hercz. 45. és 46. art.-t. Következetesen el van mellőzve az egyes rendelkezések megokolása.

Például: Hercz. 8., 15., 18., 24. art.-ból
Barsi 8., 13., 10., 21. articul.

Valamint megerősítésök az Isten igéjére hivatkozással. Például: Hercz. 6., 28. art.-ból
Barsi 6., 23. articul.

Ki van hagyva az általános érvényű tétel mellől is annak bővebb magyarázata, körülírása, alkalmazása.
Például: Hercz. 2., 26., 33. art.-ból
Barsi 2., 22.. 20. articul.

Nincs meg a Hercz. 6., 12., 15. kánon engedelme
a Barsi 6., 11,. 13. articulusban.

Sem a Hercz. 4., 18., 26., 27., 29., 33., 36. k. parancsa
a Barsi 4., 15., 22., 13., 24., 20., 26. articulusban.

Sem a Hercz. 11., 24., 26., 30., 31. k. tilalma
a Barsi 5., 21., 22., 25., 9. articulusban.

Az engedetlenek büntetéséről meg általában alig esik szó. A 29. art. még elrendeli a Hercz. 42. után, hogy «az kik nem akarnak semmiképpen élni az Úrnak vacsorájával, azokat előszer az tanító intse, és ha meg nem jobbulnak, az keresztyének közzül kitiltsa»; — a 12. art. pedig a Hercz. 14. után, hogy «ha valaki az szent hivatalát és önnön személyét részegségével megrútítja, tisztitől megfosztatik és csépre, kapára hajtatik»: de a Hercz. 15., 18., 26., 30., 33. art.-ban megállapított büntetések rendre ki vannak hagyva.

Szelleme arra vall, hogy rendezett egyházak szelíd kormány alatt szervezkedésének kezdetére készült.

Érvényben lehetett mindaddig, míg Csallóközzel és Mátyusföldével Bars is elfogadta azokat a kánonokat, a melyeket az 1619. évi sóki zsinat megbízásából Czeglédi Pál szerdahelyi lelkipásztor nagy körültekintéssel szerkesztett.

A kánonok itt következnek.

A BARSMEGYEI KÁNONOK.

1. Egy az igaz és örökké való Isten, kit minden keresztyén embernek igazán kell ismerni és vallani; semmit ez világi hatalmasokkal nem kell gondolnunk, ha ő tőle minket el akarnának szakasztani és más idegen Istent tiszteltetni.

2. Ezt kedig ez igaz Istent, kinek kivöle más Isten nincsen, hisszük egynek lenni természetiben avagy állatjában; de ugyanezen egy Istent az szent irás szerint valljuk és imádjuk három személyben, mely az Atya, az Fiú és az Szentlélek.

3. Az fő pispek semmit az önnön fejétül ne cselekedjék, hanem minden dolgot az seniorokkal és az több arra valókkal közöljön; azonképpen az seniorok is az ő diecesiájokban való atyafiak tanácsából és akaratjából cselekedjenek és végezzenek.

4. Tartoznak az anyaszentegyházban minden közönséges tanítók az senioroknak engedelmességgel, és valamikor az ő jelen voltok kívántatik, minden ok vetetlen legyenek jelen, hanemha oly dolog állana előttök, a ki semmiképpen őket oda nem eresztené.

5. Senki se prédikáljon se az szentségeket ne szolgáltassa más megyében az [ott] való tanitónak híre és akaratja nélkül.

6. Próbálás nélkül senki az anyaszentegyházi szolgálathoz ne nyuljon; ezokáért azt kévánjuk, hogy senki

se prédikáljon se kereszteljen, míg az ő tudománya és erkölcse meg nem próbáltatik.

7. Az gyermekszülő asszonyállatoknak beavatásokat és az apostolok emlékezeti napjait, noha erre kötelesek nem volnánk az Istennek törvényéből, mind az által botránkozásnak eltávoztatásáért — a hol gyenge község vagyon — megtartjuk és az igét hirdetjük; kézi munkátul senkit nem tiltunk.

8. Esztendő által az Úr napját, az Krisztus születésének, halálának, feltámadásának, mennybemenésének és az Szentléleknek elbocsátásának napjait megszenteljük és megiljük, mivelhogy hitünknek ágazatinak és idvösségünk emlékezetit tartják.

9. Az Úr napján senkit meg nem esketünk, miért az szent nap szent életet kíván, az emberek kegyig az házasságnak lakodalmiban sok hévságos dolgokat cselekednek: részegeskednek, kajabajálnak, éktelenül szöknek, az igét elmulatják, kiket Isten igen bán és tilt; azért mi is tiltjuk az úrnapján való házasulást.

10. Minden prédikátor az ő tisztiben hívséggel járjon, úrnapján kétszer prédikáljon, az Úrnak vacsoráját vagy minden holdnapban, vagy minden kántorban — mennél gyakrabban lehet — szolgáltassák az községnek.

11. Senki az tanítók közzül nagyobb terhet fel ne vegyen, hanem az [mennyit] ismer magában hogy elviselhet; azért senki nagyobb jövedelemnek okáért helyét ne váltóztassa, még hogyha hivatalja volna is. Az község is kegyig az ő pásztorát vagy reá való haragjában az önnön fejétül az fő gondviselőknek hirek nélkül el ne küldje és mást ne fogadjon, mert ez gyakorta esik, hogy az község az hizelkedőkben és csélcsapokban inkább gyönyörködik, hogynem mint az igaz és hív tanítókban és

így leszen, hogy az ő kedvek szerint doktorokat válogatnak magoknak.

12. Az szent Pál kévánja és parancsolja az tanítóknak az józan életet; ez okáért [minden prédikátor] megoltalmazza magát részegségtül, mert ha valaki az szent hivatalát és önnön személyét részegségével megrútítja, tisztitül megfosztatik és csépre kapára hajtatik; — azért nem engedjük senkinek, hogy az parasztokkal az korcsomán együtt dősöljön.

13. Minden esztendőben kétszer az fő pispek synodot tegyen, az seniorok kegyig mennél gyakrabban lehet — ha lehetséges — el is menjenek és visitálják az eklesiákat mind az tanítóknak és az községnek jobbulásáért.

14. Senki az ő tanító társát alattomban ne rágalmazza, se nyilván avagy titkon gonosz akaratból az senior előtt ne vádolja, hanem atyafiúi szeretetből cselekedjék ő vele, hogy az ő lelkét Istennek [mentse]. Az községtül is azont kévánjuk, hogy az ő tanítóját ok nélkül be ne vádolja az gondviselőknek, hanem inkább tegyen ő felőle mind tisztességes emlékezetet.

15. Az prédikátor hívalkodó ne legyen, hanem foglalatos az isteni szolgálatban, prédikálásban, imádkozásban hálaadásokban, az szent életnek követésében, hogy legyen így példaadó az ő alatta való községnek és építsen mind tanításával mind kegyig erkölcsével.

16. Senki az eklézsiáját el ne hagyja esztendejének előtte; akkor is az seniornak az ő elmenését és annak okát megjelentse. Azt is akarjuk, hogy senki magát úgy valahová ne kötelezze, hogy osztán őket megcsalja, hanem előszer meglássa, ha lehet vagy nem; mert az hazugság jóllehet mindenekben rút erkölcs, de főképpen azok-

ban, az kik sokaknak tiköri, — azért meglássák, hogy hazugsággal tiszteket és személyeket meg ne rutítsák.

17. Senki az ő tanító társát titkon való hízekedésével helyéből ki ne ássa, mert ezzel az eklézsia nem épül, hanem romol és az gyarló község innét [kész leszen] minden csalárdságra és felebarátjának romlására.

18. Az eklézsiáknak igyét, jámbor tanítóknak sok töreködésök által szerzett jövedelmét, ha nem öregbíthetik, el ne veszessék, mert az község igen örül az ingyen szolgának, bátor alávaló legyen is.

19. Ha valami nehéz dolog támadna az keresztyének között, semmit az tanító önnön fejétül ne cselekedjék, hanem mindjárást az Isten igéjére és az régi keresztyéneknek Isten igéje szerint rendelt kánonira tekintsen és minden dolog felöl itéletet az szerint tegyen.

20. Senki az házasulókat különben össze ne esküsse, hanem ha elébb mind két félnek szabadsága felől bizonyos leend; egyenetlen személyeket is, azaz aggal ifjat, össze ne esküssön fejedelmektől való féltében.

21. Senki, se prédikátor se mester egy pispekség alól más pispekség alá ne menjen, hanem attól, az kinek pispeksége alatt lakott, levelet kérjen jámborsága mellett.

22. Az skola-mesterek az ő prédikátoroknak tisztességgel és engedelemmel legyenek; alattomban őket ne árulják se rágalmazzák avagy az község között avagy mások előtt. Az pásztorok ismét az ő mestereknek, kik jó erkölcsben viselik magukat, tisztességgel legyenek.

23. Minden nyilván való czégéres bűnben élő heverő embereket, az kik életöket jobbítani soha nem akarják, mint az részegeket, hamis-esküvőket, szitkos-átkozókat, lopókat, paráznákat, uzsorával kereskedőket és egyébféle botránkoztatókat kitiltunk az keresztyén gyülekezetből,

hogy az kik megtérendők, megtérjenek, az kik kegyig jobbulni nem akarnak, nyilván legyenek; miképpen hogy eleitül fogva ez ez szokás az Istennek népe között megtartatott. Addig kegyig az kitiltottak be ne vétessenek, míg az Istent és az keresztyéneket meg nem követik.

24. Az pásztorságnak tisztit az kik fel akarják venni, azoknak, kik érettek oda munkálódnak, étellel és itallal tartoznak.

25. Az tánczot mind menyegző lakodalmában, mind kegyig egyéb közönséges helyen az prédikátoroktul és azoknak házas-társoktul is tiltjuk erősen.

26. Az szentségeknek szolgáltatása jóllehet bizonyos helyhez nincsen köteleztetvén, mindazáltal az Isten szerzésének böcsületes voltáért azt akarjuk, hogy templomban legyen; az hol kegyig templom nem leend, más közönséges helyen is meglehet. Az keresztségben kedig az gyermekeknek atyjok jelen legyenek.

27. Szent Pál nem engedi az tanításnak tisztit az templomban az asszonyállatnak, azért az szentségnek szolgáltatását sem engedi, mert az szentségek az igével együtt járnak. Ha kedig bába anyánk kézközön — mint ők nevezik — megkeresztelik is az gyermeket, az hiában való leszen, és az egyházi szolga az felül ugyan megkeresztelheti.

28. Az sugó gyónást, mit az pápa papjai kévánnak az emberektül, nem javaljuk; mindazáltal az megrettent lelkü emberek elmehetnek az prédikátorhoz és ő tőle vigasztalást vehetnek.

29. Az kik nem akarnak semmiképpen élni az Úrnak vacsorájával, azokat előszer az tanító intse és ha meg nem jobbulnak, az keresztyének közzül kitiltsa; gyermeköket, esztelen bolondokat, kik meg nem tudják

próbálni magukat és böcsülni az Úrnak szent testét és vérét, az Úrnak asztalátul tiltunk.

30. Mivelhogy az ördög az beteg ember körül igen forgolódik, hogy ötet kétségbe ejthesse az Istennek irgalmassága és bűnének bocsánatja felül: az prédikátor tartozik elmenni és az Istennek szent igéjével bíztatni, bátorítani és erősíteni minden ördögi késértetek ellen.

31. Senki az prédikátorok közzül tiszti kívül ne hágjon, az mint szent Pál is Timotheusnak parancsolja, — azaz ha pásztor hát udvarbíró, dézmás, rationista és egyéb eféle rendtartásnak ellene mondjon; — sok dologban magát ne avassa.

32. Minden tanító ez articulusoknak az kívánja engedelmességet, az ő tulajdon nevét, aláírni tartozik.

Hogy a bemutatott egyházi törvények szerkesztői a Herczegszőllősi kánonok mely articulusaiból merítettek, arról a következő táblázat nyújt áttekintést.

A *dőlt számok* azt jelentik, hógy az illető articulusok nem szórul-szóra, a záró jelben állók, hogy más rendelkezéssel vannak átvéve.

Herczegszőllősi		Pesti	Reczes	Pathai	Barsi
latin	magyar				
kánonok articulusai					
1	1	1	1	—	*1*
2	2	2	2	*1*	2
3	3	3	3	3	*3*
4	4	4	4, 5	10	*4*
5	5	5	6	—	—
6	6	6	8	(3, 8)	*6*
7	7	7	(9)	47	(7)
8	8	8	(10)	—	(7) *8*
9	9	9	11	—	—
10	10	10	12	—	—
11	11	11	13	27, 17	*5*
12	12	12	14	19	11
13	13	13	15, 16	13, 14	11
14	14	14	*17*	20	12
15	15	15	18	5, 21	*13*
16	16	16	19	21, 14	14
17	17	17	21	21	—
18	18	18	22	24	*15, 10*
19	19	19	23	15	16
20	20	20	24	—	—

Herczegszőllősi latin	Herczegszőllősi magyar	Pesti	Reczes	Pathai	Barsi
		kánonok	articulusai		
21	21	21	25	35	—
22	22	22	26	—	19
23	23	—	—	48	—
24	24	23	28, *29*	16	21
25	25	24	30	—	—
26	26	25, 26, (27)	31	36	22
27	27	28	33	*7*, 9	—
28	29	30	35	26	24
29	28	29	34	38	23
30	30	31	—	18	*25*
31	31	*32*	38	39	*9*
32	—	—	—	40	—
33	32	33	39	41	20
34	33	34	40	41	20
35	34	35	41	42	—
36	35	36	42	43	—
37	36	*37*	43	45	26
38	37	38	—	46	*27*
39	38	39	44	49	—
40	39	40	45	50	—
41	40	41	(46)	51	—
42	41	42	47	—	—
43	42	43	*48*	—	29
44	43	44	49	52	29
45	44	45	(50)	53	28
46	45	47	51	54	*30*
47	46	49	55	55	*32*

Példányunk Baranyába lekerülvén, a Duna-Dráva szögében református feleinknek a főgondviselők őrizetére bízott hivatalos törvénykönyve lett. Erre vall benne a sok utaló széljegyzet, a fontosabb helyek megjegyezgetése, meg az, hogy a végén a papoknak az utolsó articulus kivánta aláírásai, valamint közhasználatra szánt esküminták stb. vannak.

A széljegyzetek vagy csak a kánon könnyebb feltalálását czélozták, vagy némi pótlást, kiegészítést is tartalmaznak, vagy más articulusokra utalnak. Pld.:

A 7. magyar art. mellett ez a széljegyzet olvasható: «Gyermek-ágybéli aszszonyok fekvéséről».

A 32. magyar art. mellett: «Házasok kihírdetése».

A 4. magyar art. mellett: «De a jövedelemnek semmi részét el ne vigye. Art. 11.»

A 6. magyar art. mellett: «És a sacramentomoknak kiszolgáltatását. Vide sext. art. idiomate Latino».

A 6. latin art. mellett: «Sacramenta administrandi». — «Quando quidem injuria temporum synodi generales quotannis celebrari non semper possunt. Vid. Can. Transyl. XVI.»

Geleji Katona J. kánonira hivatkozik.

Az engedelmességet fogadott lelkipásztorok sajátkezű aláírásai Tormássi János és Tóth Ferencz tanúsága szerint ezzel a roncsaiban (l. a mellékelt képet) most

már olvashatatlan bejegyzéssel kezdődtek: «Haec axiomata cum ad mores informandos sint consentanea, facile Stephanus Szegedinus approbat«. E «historiai csomó» bontogatását lásd Tóth F. kéziratai (Muzeum 1043. Qu. H.) II. és III. kötetében, ki nem elégítő magyarázatát Tiszántúli püsp. élete 68—71. l. — Mintha az első aláirónak, Harsányi Bálintnak a kezevonása lenne s valószinűleg nem egyébért iródott, hanem hogy az úrvacsorai kenyér elfogadását a Baranyában kedves és nagytekintélyű Szegedi István helyeslése is támogassa. Az elől subscribált Harsányi B. és Szanki D. jelen voltak a törvényhozó herczegszőllősi zsinaton, és már ott is aláirták a kánonokat; lehet, hogy többed magokkal: de — Szilágyi B. István névsora nem teljes — másokról ezt megállapitani nem lehet. A többiek, valamint az Úr szőllejének újonan beállított ifjú munkásai ordináltatásuk után rendre ezt a kánont írták alá.

Az aláírók névsora — tekintettel mai irásmódunkra és a községek mostani elnevezésére is — itt következik.

Valentinus Harsani: Harsányi Bálint.

Matthias Zentlazlai: Szent-Lászlai, Szentlászlai Mátyás.

Dominicus Zanchius: Szanki Domonkos [Zánki? Zenthius ?]

Petrus Komari: Komári Péter.

Benedictus Karanczi: Karancsi Benedek.

Ioannes Kalmanhei: Kálmán-Csehi, Kálmáncsehi, Kálmáncsai János.

Michael Sikliosi: Siklyosi, Siklósi Mihály.

Ambrosius Földuari: Földvári Ambrus.

Basilius Foktüi: Foktői Balázs.

Ioannes Laskai: Laskai János.

Johannes Vörösmarti: Vörösmarti János.

Martinus Ipaczifaluai: Ipacsfalvai, Ipacsfalvi Márton.
Ladislaus Katatfalui: Katátfalvi, Katádfalvi László.
Ioannes Kalmanchey: Kálmán-Csehi, Kálmáncsehi, Kálmáncsai János.
Franciscus Szőlőskei: Szőllőskei Ferencz.
Johannes Beczenczi: Beczenczi, Besenczi János.
Stephanus Kis Peterdinus: Kis-Peterdi, Kispeterdi István.
Gregoryus Karaszy: Kárászi Gergely.
Benedictus Beremeni: Beremeni, Beremendi Benedek.
Adamus Ethei: Ethei Ádám.
Ioannes Herczegh Szeoleosius: Herczeg-Szőllősi, Herczegszőllősi János.
Stephanus F. Lascouius: Laskai István [Fabricius ?].
Ioannes C. Lascouius: Laskai János [Cruciger ?].
Lazarus W. Weresmarthi: Veresmarti Lázár [W= ?].
Michael P. Herczegszőlősi: Herczeg-Szőllősi, Herczegszőllősi Mihály [Pastoris ?].
Tomas Tolnaeus: Tolnai Tamás.
Franciscus Cziapai: Csapai Ferencz.
Nicolaus Kopaczi: Kopácsi Miklós.
Stephanus Ethey: Ethei István.
Franciscus Naradi: Nyárádi Ferencz.
Andreas Chorogius: Kórógyi András.
Stephanus Laschouius: Laskai István.
Fabianus Szegedi: Szegedi Fábián.
Petrus Kis Harsani: Kis-Harsányi, Kisharsányi Péter.
Daniel Nadasdi: Nádasdi Dániel.
Johannes Kis Harsani: Kis-Harsányi, Kisharsányi János.
Johannes Ethei: Ethei János.
Basilius Szeplaki: Széplaki Balázs.

Stephanus Mohachi: Mohácsi István.
Jeremias Pastoris: Pap Jeremiás.
Michael Belliey: Béllyei Mihály.
Michael Vszodi: Úszódi Mihály.
Laurentius Laskai: Laskai Lőrincz.
Stephanus T. Laskai: Laskai István [T=?].
Petrus Sseny: Séni (Széni), Sényi Péter.
Martinus Laszi: Lázi Márton.
Matthaeus Foktei: Foktői Máté.
Matthias Hercegszölösi: Herczeg-Szőllősi, Herczegszőllősi Mátyás.
Stephanus P. Herceghszölösi: Herczeg-Szőllősi, Herczegszőllősi István [Pastoris ?].
Stephanus Bölliei: Böllyei, Béllyei István.
Johanes Peczyuarady: Pécs-Váradi, Pécsváradi János.
Emericus Laschouius: Laskai Imre.
Casparus Herczeg Szölösy: Herczeg-Szőllősi, Herczegszőllősi Gáspár.

Eddig az első sorozat. Duna-Dráva szögiek ez aláírók, vagy a legközelebbi szomszédságból valók egyig, de lelkipásztorkodásuknak sem helyét, sem idejét pontosan kijelölni nem vagyunk képesek. Emlékök alig-alig csillan át a feledés ködén; némelyiknek nevet adó hazája, szülőfaluja is — sok jó magyar község és buzgó református egyház — eltűnt a föld szinéről. A Dráván innen Ethe, Kárász, Széplak stb., túl rajta Beczencz, Csapa, Szőllőske stb. stb. volt: nincs; ha lakják is, ránk nézve elveszett.

A XVII. század elején élt nevesebb lelkipásztorok közül még föllelhetni egynehányat az aláírók sorában; itt vannak jelesen Laskai Lőrincz és Laskai János püs-

pökök is: de a későbbieket, péld. Petri Szőcs Györgyöt, Halasi Bálintot, a két Veresmartit, Gyimóti Istvánt — hogy csak a legkiválóbbakat említsük — már hiába keressük. Ha a névsorban 21-dik, Herczegszőllősi János azonos azzal, a ki a wittenbergi egyetemre 1578. iratkozott be, — a 40-dik, Pap Jeremiás azzal, a ki ezt 1595-ben követte, — az utolsó, Herczegszőllősi Gáspár pedig azzal, a kit már 1589-ben ott találunk: az aláírások egy kurta negyed. századból valók.

Eltévelyedett-e kánonos könyvük; úgy tették-e félre, mással cserélvén fel a régi egyházi törvényt; vagy mi egyéb okból nem használták fel aláírásokra a könyvhöz kötött tiszta leveleket: az írók elmulasztották följegyezni.

Herczegszőllősi Gáspár aláírás alatt ez a bejegyzés olvasható:

Communis ecclesiae decretum seu axioma est, ne discipulus suo magistro ultra de. 100 etiamsi logicus, vel filosophus fuerit, solvat. Donatista de. 50, grammatista et non declinista similiter de. 50, abecedarius de. 25. Si quis secus fecerit, et violaverit ecclesiae decretum, haud impune feret, sed secundum ecclesiae canones damnabitur.

Ez után még 5 aláírást találunk a XVIII. századnak csaknem közepéről:

Paulus Komaromy. 734. Mar. 22.
Abrahamus Kasadi. 1734. Mar. 22.
Johannes Budai. 1734. Mar. 22.
Georgius Keresztesi. 1734. 10. Maji.
Sigismundus Fekete. 1736. Martii 22.

Lelkipásztorkodásuk ideje és helye (az alsó-baranyai egyházmegyében) fel van jegyezve a dunamelléki ev. ref. egyházkerületnek 1848. évi Névtárában.

Egyéb bejegyzések: agendák, eskü- s oklevélminták, törvények stb. Közülök a fontosabbak — a menynyire a helylyel-közzel teljesen szétmállott papiroson, néhol erősen megfakult tentával irott szövegük kibetűzhető, — tartalom szerint csoportosítva és számozva, hézagaik pedig a szavak, sőt itt-ott csupán a betűk roncsaiból [záró jelben] lehetőleg kiegészítve itt következnek.

Az új lelkipásztorok kibocsájtásának, avatásának módja, továbbá a részükre megállapított eskü-minták, valamint kibocsájtó- és oklevelek, nemkülönben a senior (püspök) beállításának módja és esküje (I—IX. szám alatt) a XVI—XVII. századból valók. A II. számú áll elől, aztán következik a IX., erre a VI. Valószinűleg Laskai Lőrincz keze írása mind a három. Magyar szövegük betűről-betűre (még az ő is, ahogy akkor írták, ó-nak) van másolva. A többit a VII., VIII., V., IV., I., III. szám alattiakat valamelyik utódának köszönhetjük. Ezek át vannak írva. A II. számú alatt, a lap üresen maradt alján van bejegyezve a Veresmarti János szerkesztette eskü-minta 1684-ből. Egészen hátul vannak a XVIII. század első felében beírt X—XII. sz. szabályok és esküminták.

Az 1562. évi debreczeni hitvallás hibáztatja azokat, «a kik a tanítás és igehirdetés tisztét teljesíteni merészkednek, a sákramentomok kiszolgáltatásának hatalmáról pedig azt költik, hogy az őket meg nem illeti»; a kik «azt vélik, hogy a mi nagyobb, az szabad, a mi pedig kisebb, nem szabad» (Kiss: Zsin. végz. 142. l.): de az anyaszentegyház egyeteme, a biblia rendelkezéseire s nyugoti hitrokonok példájára tekintve (az 1568. weseli zsinat is intézkedett a prófétákról, kik világiak is lehettek), Meliusék ez elvét nem tette magáévé. Mikor a lelkipásztori tiszthez a felavatást nélkülözhetetlennek és a

Maj. 19. art.-sal csak zsinaton s a paelatusok által végezhetőnek kezdték tartani; hogy az egyházak időközben is kaphassanak prédikátorokat, föl kellett hatalmazni az inspectorokat, kiken többnyire az espereseket, Pathaiék azonban a püspököt értették (l. fönt a 202—203. l.) hogy a szükséghez képest bocsájthassanak ki az Úr szőllejébe ifjú munkásokat. A Hercz. 6., Min. 8., Bors. 7. stb. kánon szerint csak a prédikálásra, az I. szám alatt mellékelt ritus licentiandi és a (Gál Imre kánonos könyvében is olvasható) III. sz. a. testimonialis licentiati szerint melynek későbben adták az idea czímet, egyszersmind az esketésre; majd az 1595. meg 1629. tasnádi zsinat szerint még a keresztelésre s végre a baranyaiaknak a II. sz. a. közölt Veresmarti János püspök szerkesztette 1684. évi kibocsájtó esküje szerint az úrvacsora kiszolgáltatására is.

A II. sz. juramentum licentiatorum annak az eskü az átírása, a melyet Luther M. társaival 1533. írt az ordinandusok részére. V. ö. Liber dec. fac. theol. Vit. p. 152.

A IV. számú beszéd, valamint az V. számú papi s VIII. számú püspöki eskü-minta megvan a Komjáti kánonokban: Class. III. can. 10. meg 8. és Class. I. can. 8.

Az 1555. évi erdődi zsinat azzal kezdődik és azzal végződik, hogy a lelkipásztoroknak az egyház elöljáróitól oklevelök legyen, a mit a Felföldi 7. s utána a Komjáti III. 11. is elrendel. A VI. sz. alatt van itt ilyen oklevél. A wittenbergi formula után, melynek egy példányát l. a Prot. szemle 1897. évf. 110 l., Vörösmarti Illés állította ki 1586-ban. Átírva mások is használták: Pathai István dunántúli superintendens is, a kinek Szentgyörgyi Gergely pécseli minister részére Köveskuton, 1612. évi

november hó 12-én kiállított oklevelét lásd Dunántúli püsp. élete 69—70. l.

A XI. és XII. számú eskü Simándi jegyzőkönyvének 24—25. lapjáról van a kevi püspökséggel egyesülésük megpecsételésére átvéve (hova viszont a X. sz. is beírták. L. Adalékok II. 79. l.). Alattuk ezek az alig olvasható eredeti aláírások.

Ego Stephanus Szőlősi subscribo formulae juramenti praemissi et novarum positionum bona fide. In cujus rei irrevocabile testimonium placet juramentum sigilo meo autentico confirmare. (Más írás: Idem qui supra.)

Pariter et ego Samuel Decsi p. t. minister ecclesiae Gordisensis.

Etiam ego Martinus B[án-]Horváthi p. n. minister M[agyar-]Peterdiensis.

Sic quoque Stephanus Kalman p. n. minister Siklosiensis.

Ego quoque Valentinus Filóczi.

Sic et ego Andreas Szent Benedeki.

[Pariter et]* ego Nicolaus K[émesi]*

Hasonlóképpen én is Szent Benedeki [János(?)].*

E két esküformával kapcsolatban helyén lesz itt közölni a Simándi jegyzőkönyvébe ezek után (26—28. l.) beírt lelkészavatót és az előttök (24. l.) álló püspöki esküt, mint a pesti superitend, e nemű legrégibb emlékeit, valamint az első, 1731. jan. 5-én Pathai János püspök szerkesztette jegyzői esküt (29. l.) L. a XIII., XIV. és XV. sz. a.

* Kifakult

I.

RITUS LICENTIANDI.

CANON MERITO SERVANDUS IN LICENTIANDO.

Ha valaki újonnan hivattatandik az praedicatori tisztre és hamar nem lehet közönségös gyöleközet, azonban penig szőkölködendik az az ecclaesia, az ki hitta az szömélt az egyházi tisztre kizikben: az seniortul meg lehet az neki adatot hatalom szerent ki bocsátani közönségös győlésig az evangyeliomnak praedicallására, nem penig az sacramentomoknak ki szolgáltatására. Meg engedhetni az esköttetést neki az házasok közöt, de úgy, hogy az senior privatum examenön jól meg ösmerje az hitben való tudományát, meg tudakozzék életéről, és az jövendő gyeneralisra való elő állásra az consecrationak föl vételére, az idő alat penig az evangyeliomnak igazán való praedicallására, az Istennek igaz vallására és engödelmességre meg esköttessék. Esküvéséröl való testimonialis kezében adattassék.

Széljegyzet. Vide classis tertii canonem 3. sancti synodi Comjatiensis olim celebratae, quem et nostrum est approbare.

Vide canonem sextum Barovianum. Huic consentaneus est.

Formula juramenti licentiandorum. Az Ábrahámnak, Isáknak és Jákobnak Istene, az ki Atya, Fiú és sz. Lélök, tellyes sz. Háromság egy bizony Isten tégödet N. N. úgy segéllyön, hogy az egy igaz Istent hiszöd

és tisztölöd az sz. Háromságban és az sz. Háromságot az egy Istenségben. És annak sz. tudományát igazán és tisztán hirdetöd és praedicállod. (De az sz. sacramentomokhoz föl szentöltetésödnek idejéig kezedet nem nyújtod, szomszéd tanitó szolgálattya által penig szorgalmatossan ki szolgáltatod, avagy el menni és masut véle élni halgatóidat intöd.) Életödet jól viselöd, seniorod parancsolattyát elötted engödelmessen hordozod. És mikor az közönségös synatnak ideje el jön, az meg probáltatásra és föl szentöltetésre jó készölettel elö állasz. Isten tégödet úgy segéllyen. Amen.

Adhortatio. Olvastasson az senior vele oly caputot az sz. irásbol, mely meg eszmellésére szolgállyon.

Benedictio. Meg áldgyon tégödet az Úr, meg oltalmazzon tégödet mindön gonosztul.

Adgya te néköd az ö sz. Lelkét, hogy te ez te el kezdöt szent tisztödben hiven el járhas, az tudománban épöletöt vehes, hitöddel meg erösitöt fogadásidnak engödelömmel eleget tehes. Amen.

II.

[JURAME]NTUM LICENTIATORUM.

[Notum] facio omnipotenti deo, patri [dom]ini nostri Jesu Christi, conditori generis [hum]ani et ecclesiae suae, una cum filio suo domino nostro Jesu Christo et cum spiritu sancto, me, deo adiutore, tradendo doctrinam sancti evangelii sine omnibus corruptelis ecclesiae dei fideliter serviturum. Symbola, Apostolicum, Nicaenum et Athanasianum, constanter propagaturum, et in consensu

doctrinae comprehensae in prima et non mutata confessione Augustana, dei beneficio, constanter perseveraturum et permansurum esse. [Deinde] ortis difficilibus et perplexis controversiis, non temere aut inconsiderate iudicaturum, neque vel amore vel odio ulli parti assensurum aut ab ea dissensurum, sed causam ipsam ex verbo dei diligenter perpensurum et si opus fuerit, cum eruditis dei [ti]mentibus, puris et minime suspectis atque aetate et eruditione gravissimis sacrosanctae doctrinae addictis theologis sermones collaturum, aut de re ipsa accuratius mecum cogitaturum et secundum praescriptum atque normam sanctae fidei christianae iudicaturum. Ita me deus adiuvet. Amen.

Nos hac forma utimur nativo sermone propter vulgum et fratres infirmos.

Az Abrahamnak, Isachnak es Jakobnak igaz jstene, kj az attia az fiu es az zent lelók, tellies zent haromsag egÿ biszonÿ isten, tegódet N. ugÿ segellión, hogÿ az egÿ igaz jstent hiszód es tiztólód az zent haromsagban: es az zent haromsagot hizód es tiztólód az egÿ jstensegben, es annak az egÿ igaz jstennek tizta es zent tudomanniat, igazan, tiztan es hiuen praedikallod az kóróztienj zent giólekózetben: mindón hamis, eretnók tudomanÿtul magadat holtodig megholtalmaszod, es seniorodnak mindón tiztóssegós dolgokban engecz. Amen.

Benedictio. Megh aldgion tegódet az vr, es megh otalmazzon tegódet.

Megh mutassa az vr te nekód az eo orczaÿat es kónióróllión te raitad.

Fordiczia az ó orczaÿat te read, es adgion te nekód bekesegót. Amen.

Alia formula brevior

scripta 1684. 26. Decembris per Johannem S. Rubripanum episcopum.

Te (nomine nominato) esküszöl az élő Istenre, ki Atya, Fiú és sz. Lélek egy igaz Isten, hogy a mely praedicatori sz. hivatalra magadat szentelted és adtad, azt félben nem hagyod, hanem az ordinatioig tehetséged szerént szentül és hiven gyakorlod, akkor pedig ott, a hol Isten alkalmatosságot szolgáltot, az ordinatiora elő állasz és ezen sz. tisztre magadat a szokott esküvéssel újjonnan kötelezed. Addig is pedig a sz. irást a reformata religionak a Helvetica Confessio articulusiban kiadatot tudománya szerént igazán tanitod, a sz. sacramentomokat a szerént szolgáltatod és a sz. hivatalhoz illendő praedicatori jó példa adó életet élsz.

Isten téged úgy segéljen, úgy áldjon meg és úgy idvezítsen.

III.

TESTIMONIALIS LICENTIATI.

IDEA EPISTOLAE TESTIMONIALIS LICENTIATO TRADENDAE.

Ego N. N. senior primarius ministrorum et ecclaesiarum orthodoxarum in utraque Barovia existentium, Helveticam nimirum Confessionem profitentium, me exquisitae spei juveni viro N. N. in ecclaesia N. N. a qua honeste vocatus et concessu meo conductus est, verbum Dei in V. et N. Testamento comprehensum praedicandi, conjugyesque novos copulandi (non autem sacramentum baptismi et coenae administrandi) licentiam usque ad futuram nostram synodum generalem (cui interfieri sacr[um]que ministerii ordinem in ea publico examine praevio

assumere sacramentoque juramenti confirmare debebit) in Domino concessisse, praesentis hujus meae testimonialis (sive emissionalis) epistolae sigilli publici et manuscripti vigore solenniter testatum facio, ecclaesiaequae praenotatae de meliore, ut dicitur, nota officiose commendo.

Datum in civitate, pago N. N. die N. N. Ao salutis N. N.

Manu propria N. N.

IV.

FORMULA CONSECRATIONIS ORDINANDORUM.

Adhortatio. Teneant librum Bibliorum in manibus suis ordinandi flexis gyenibus et consecret illos senior (episcopus) his verborum formulis. Caeteri vero ministrorum clare psallant: Szent az Úr és szent az ő neve etc.

Az mi Urunk Jesus Christusnak sz. nevében, az ki régön az ő apostolit szent Lélökkel meg ajándékozván és meg erősítvén el bocsátotta illyen parancsolattal: El menvén mind ez szélös világra, praedicállyátok az evangyeliomot mindön terömtöt, állatnak, meg körösztölvén őket Atyának, Fiúnak és sz. Lélöknek nevében, hogy az ki hiend, idvözöl, az ki penig nem hiend, el kárhozik. Én is ebben az sz. gyöleközetben Istennek és az sz. gyöleközetnek hatalmával adok te néköd hatalmat az evangyeliomnak praedicallására, az sz. sacramentomoknak ki szolgáltatására, az meg térő siralmas bőnösöknek bőnöknek meg oldozására és az bőnben meg általkodot hitetlenöknek bőnöknek meg tartására, az ecclaesiának mindön jó rendtartásából való sáphárkodhatásra.

Széljegyzet: Marc. 16. cap. Matth. 28. cap.

Benedictio. Az Atya Isten az ő szent Fiának az

Jesus Christusnak érdöme által öntsön az ő szent Lelkének ajándékából mindön testre és te reád is, hogy prophaetállyanak az mi fiaink. Az az szent Lélök Isten nyujtsa te néköd az ő kegyelmét, világosítsa meg elmédet, erősítse meg szívedet az ő mennyei sz. tudományának ösmeretire, szerelmére és buzgoságossan való hirdetésére, vezéröllyön tégödet mindön igasságra az ő sz. nevének dicsősségére és ecclaesiájának épöletire. Amen.

Széljegyzet: Joel 2.

Admonitio. Adhortentur verbis 1. Timoth. 4: a v. 6. ad 15., vel aliis.

V.

FORMULA [JURAMENTI MINISTRORUM] CON-[SECRANDORUM].

Ad[monitio]. Bibliorum codex [apertus] ab seniore (episcopo) in manus consecr[andi] ministri publice tradendus in signum [co]llatae potestatis praedicandi quoque et sacramenta administrandi sacramentoque juramenti confirmandus hoc modo.

Én N. N. esköszöm az élő Istennek sz. nevére a ki Atya, Fiu és sz. Lé[lök] egy igaz Isten, az ő szent angyali elöt és ez jelön való sz. gyöleközet elöt: hogy ebben az praedikatori sz. tisztben, az m[ely] mast [én] reám [ti tö]letök, Istennek igaz szolgáitul és az [ő ecclaesiáira vig]yázo közönségös és hőséges sá[pháritul, Istennek választá]sa és hivatala által mél[tóságossan adattatik, ig]azán é[s] hiven el járok. [Az igaz köröszténi sz.] hi[tet, me]ly az prophaetak [apostolok és evangyelisták sz.] könyvökben va[gyon, az Helvetiai articulusok]nak tanitása szerént [meg tartom. Azt tisztán és] igazán praedicallom. Az [sz.]

háromság[ot az egy istensé]gben, és az egy igaz Istent az sz. három[ságban mind] holtomig tisztölöm és vallom. Az [Christustul] szöröztetöt sacramentomokat, úgy mint [az k]örösztségöt és az Úrnak sz. vacsoráját [az] Úr tanítása szerént tisztán ki szolgáltatom. [A]z Isten juhainak legeltetésökben hőségös leszök. Abban nem az testi haszonra, hanem csak az Isten dicsősségére vigyázok. Az Isten törvényének [és] az ecclaesia canoninak is parancsolatit erössen meg [t]artani igyekőzőm. Mindön elöttem járó uraimnak (kiválképpen fö senioromnak) illendő böcsöletöt adok, parancsolattyának az közönségős jóban engödelmes leszök. Vé[ge]zetre ez sz. tisztöt rajtam életömnek tisztaságával és józanságával ékössé tenni igyeközöm, az egyigyőek botránkoztatásátul magamat holtomig tehetségöm szerént őrzőm és ha erötlenségömben vétközni találtatom, megfeddésőmre* és meg itélésömre* sőt böntetésőmre* is az fö gondviselő uraimnak orczájok eleiben elő állok, pásztorságoknak bottya alá fejemet engödelmessen hajtom. Isten engömet úgy segéllyön, Atya, Fiu, sz. Lélök, tellyes sz. háromság egy Isten és úgy legyön irgalmas és kegyelmes ez életben és az örök életben. Amen.

* Későbbi igazítás: megfeddetésőmre, itéltetésőmre, böntettetésőmre.

VI.

Omnibus verbi dei minis[tris] iis, [qui] aeque copiosam nobiscum sortiti [sunt] fidem, per iustitiam dei nostri et [salva]toris Jesu Christi, gratiam ac pa[cem mul]tiplicem, per agnitionem dei et [Jesu] domini nostri. Venerant ad [nos cives] Kölkedienses, significabantque vi[rum que]ndam Joannem Muranum vocatum esse ab ipsis ad mini-

sterium evangelii in oppido Kölyked, testabanturque praeterea, indictum Joannem Muranum piis et honestis moribus praeditum esse. Cum autem peteretur, ut publica ordinatione confirmaretur huius Joannis Murani vocatio, nos, explorata eius eruditione, cognovimus ipsum Joannem Muranum puram et catholicam evangelii doctrinam, quomodo et ecclesiae nostrae docent et profitentur, amplecti et ab omnibus fanaticis erroribus, qui damnati sunt iudicio catholicae ecclesiae Christi, abhorrere. Pollicitus est etiam se puram doctrinam, quam profitetur, fideliter populo traditurum esse.

[Qua]re c[u]m officium nostrum nobis debeat [deesse] vicinis ecclesiis et Nicaena sy[nodus] pie decrevit, ut a vicinis eccle[siis ordi]natio petatur: nos hunc [Joannem Mu]ranum publica ordinatione [in ecclesi]am Kölkediensem commendavimus, [it]a [ut ev]angelium Christi libere tradat, et sacramenta in evangelio instituta, iuxta vocationem administret. Precamur, ut spiritus sanctus author ministerii, huius Joannis Murani vocationem gubernet ad gloriam dei et domini nostri Jesu Christi et ad salutem suae ecclesiae. Valete.

Datum Herczeg zölösini pridie nonas Maji Millesimo quingentesimo octagesimo sexto anno. A. D. 1586.

Deprecor ad dominum, vos intercedite me, ut valeam Christi mystica [verba] loqui. Amen.

Elias Wörösmarti cum suis congregatis fratribus.

VII

FORMULA JURAMENTI SENIORIS SEU EPISCOPI.

Az Isten, az ki Atya, Fiu és szent Lelök, tégödet N. N. ugy segéllyön az te igaz hitödben, hogy ez seniori (avagy pispöki) tisztödben, melyre mastan tégödet az Istennek közönségös sz. serege, az Isten penig anyádnak méhétöl fogva választot, mindön igyeközetöddel azon lész, hogy hivnek találtassál.

Legelöször is penig az propheták, apostolok és evangyélisták által ki adatot tudománnak, mely csak az Jesus Christusra néz, testel lélökkel mindönök ellen, az Úr Jesus veled edgyöt munkálkodván, oltalmazója lész. Annak utánna az Isten sz. igéjéböl irot ecclaesia articulusinak mindönben szorgalmatos követöje és oltalmazója lész. S mindönöket, mind az egyházi szolga társaidat, mind penig az halgatokat, az Isten beszédének és az ecclaesia articulusinak ereje szerént tisztökre és hivatalylyokra ugy serkengetsz, hogy valaki ezökön által hágna és az Úr Istent haragra inditanája ellenönk, azokat az ecclaesia végezése szerént tehetségöd szerént igyeközöl meg böntetni. És arra föggeztöd mindön elmédet, hogy az sz. Isten mindönöt és mindönök által úgy dicsöitessék és az ő anyaszentegyháza ugy épöllyön, hogy még az kivöl valók is az mi jó példánkal indittassanak az isteni dicséretre. Ebben sem kedvet, barátságot, sem adománt nem tekintesz, hátra nem állasz. Az dicsösségös szent Háromság az egy igaz Isten tégödet úgy segéllyön. Amen.

Áldás. Meg áldjon tégödet az Atya mindönható Úr Isten, sz. Fiában az idvözitö Úr Jesus Christusban, sz. Lelkének általa; legyön te veled éjjel és nappal min-

dön te utaidban, és vezéröllyön tégödet. Világosítsa az ő dicsösségös tekintetit te rajtad. Tartsa meg egésségödet és életödet. Bátoritsa szivedet és élősitse elmédet. Tegye szömélyödet mindönök elöt böcsöletössé, és adjon hitelt beszédödnek, hogy az ő segétségéböl hiven el árhas tisztödben és az régi istenfélő pispökökkel* edgyöt el vehessed fáradtságodnak jutalmát. Amen.

* Későbbi igazítás: seniorokkal.

VIII.

ALIA FORMULA JURAMENTI SE[NIORIS] VEL EPISCOPI.

Admonitio. Az Toletum várasbeli XI. [conciliumnak 10.] canonuma igy tanit. Mind[ön fő senior avagy] pispök, az ki Isten [in]ditásából [az ecclesiatul és] az kösségtöl igaz suffragium által választatik, az sz. bibliát ki nyiva kezében tartsa; tudományának igasságárol min[dönök] hallattára vallást tegyön; és térdre le [esvén], hogy ö az igaz tudománt meg tartya, gon[dvise]lése alá bizattatott ecclaesiákra és azoknak tanitoira tehettsége szerént igaz gondot visel, az ecclaesia articulusi szerént mindönök[nek] és maga erkölcsét intézi, az Istennek törvénye szerént élni igyeközik, másokat is (hogy az szerént éljenek) arra tanit, — ezökre mondom, meg esködjék mindönöktöl hallható föl szóval közönségös helyön. Illyen formán.

Én N. N., az Istennek hösegös szolgáinak és az Helvetiai articulusok szerént az evangyeliomnak tiszta tudományán fundáltatot ecclaesiáknak, kik vadnak Fölső, Alsó Baranyában [es az] Walkoságban, szolgája es az

Isten indita[tásából kö]zönségös suffragiombol választatott Fö [senioria] (pispökje), esköszöm az egy élö igaz [Isten nevére, az] ki Atya, Fiu es szent Lélök, de [egy bizony Isten, az] szent angyalok elöt és ez ösz[ve gyöleközöt sz]ent serege elöt az Istennek: hogy ebben az [én] seniori tisztöm[ben] semmi más tudománt nem tanitok annál se[m] magán, sem közönségösképpen, az [mely] az prophaeták, apostolok és evangyelisták sz. [könyvö]kben meg vagyon irva. Es hogy azok is az [tanit]ok, az kik az én gondviselésöm alat lesznek, azt tanitsak, arra szorgalmatos gondot tehetség[öm] szerént viselök. És mind az ecclaesiáknak mind penig az tanitóknak lelki hasznokra (test szerént is elömentökre) lenni igyeközöm. Az Isten törvényének és az ecclaesia articulusinak parancsolati szerént járni és élni igyeközöm. És mások is hogy az szerént éllyenek, arra intök. Az Istentöl neköm adattatot kecsin talentom szerént Istenömnek az ö töle reám bizattatot nyájának való hösegös szolgálatommal mindönökben magamat szentölöm. Isten engömet úgy segélylyön. Úgy legyön neköm irgalmas és kegyelmes, [az Atya, Fiú] és sz. Lélök, tellyes sz. [háromság egy igaz] Isten. Amen.

Lásd ez formula elöt az áldást.

IX.

FORMULA IURAMENTI,

QUA IPSE IN COETU HERCZEGZÓLÓSIEN[SI] CORAM QUINQUAGINTA TRIBUS FRATRIBUS USUS SUM, HAEC EST.

En Laskaj Lórincz praedikator, az istennek lelki zólóiben munkalkodo lelkj zómelióknek isten akarattiabol rendóltetót gond viselóÿe, eskézóm az en igassagzeretó

istenómnek, hogÿ az megh ismert igaz tudomanjnak, tób tiztbeli tanito vraimmal, otalmara igiekószóm, Istentól kezem ala rendóltetót tanitoknak tiztóssegere, istenómnek lelkj ania zent egyhaszanak mind test zerint mjnd lelók zerint valo épóletire. Az en jstenóm engómet vgÿ segellión. Amen.

X.

Anno 17[37] die [16] martii

PRAESCRIPTA

REVERENDO DOMINO STEPHANO [SZŐLŐSI] BARONIAE SUPERIORIS SENIORI PER [SUFRAGIA] VIGINTI TRIA REV. DOMINORUM MINISTRORUM [SUPERIORIS] BARONIAE ELECTO NEOCREATO ET CONFIR[MATO].

1. Collectállyon a sz. presbyterium [szükségére bu]zácskát vagy borocskát az ő idejében [és azt] pénzzé tévén, kezéhez adja t. inspector [uramnak].

2. Minden úrvacsorának kiszolgáltatása[kor] a sz. presbyterium szükségeit hirdesse és hirdettesse ki alamizsnai segítségre; hasonló[kép]pen abból való collectát szolgáltassa [t. in]spector uram kezéhez minden hűséggel.

3. A nálok jól esméreteseknek in casu necessitatis exmissiot a sz. ministeriumra ad[hat] annak rendi szerént, de senkit ne [candi]dallyon, hanem igazítsa t. inspector uramhoz.

4. Az ismeretleneknek exmissiot sem adhat, hanem censurára igazítsa t. inspector uramhoz.

5. A bor és egyéb részegitő italban min[denkoron] mértékletes legyen.

6. A sok beszédűségben való hijábavalóságot eltávoztatván, illendő gravitast tartson.

7. Mind mulatás közben s mind [egyébkor] másokkal való altercationak [ritolodásnak] békét hadgyon. Secus facturus officium amitit.

E commissione sacrae sessiunculae nostrae presbyterialis celebratae Sziget-Szent-Miklosini tempore ut supra.

Extradata per Petrum L[ázi] Veresmarti, juratum scribam generalem v. superintendentiae cis et ultra Danubium.

Consentit et libenter subscribit Stephanus Szőlősi m. p. minister p. t. ecclesiae Kis-Harsaniensis.

Coram me Valentino Filóczi p. n. ministro Gyüdiensi.

Coram me Andrea Sz[ent-] Ben[edeki] p. n. ecclesiae V[iszloiensis] M[inistro] in B[aronia] superiori.

XI.

FORMULA JURAMENTI ELECTI SENIORIS.

Az Atya mindenható Úristen, mennynek, földnek [tengernek] és minden benne való állatoknak szentséges teremtője, a ki állatjában avagy isteni természetiben egy, de személyében három: Atya, Fiú és Szentlélek, tégedet úgy segéljen, hogy ebben a szentséges és emberektül megbecsülhetetlen isteni szolgálatra és tiszteletre való választatott tisztben és hívatalban, tudniillik az esperestségben avagy seniorságban, tellyes erőddel, minden tehetségeddel, tiszta szived szerént, az Úristennek segítsége által úgy igyekezel forgolódni, hogy minden dolgod és gondviselésed az Úristennek tisztességére és a keresztény anyaszentegyházban lévő lelki tanítóknak és az abban lévő keresztény hallgatóknak épületire légyen. Annakfelette sem magad hasznáért, sem irigységbül, sem boszszúságbul senkinek kárára nem akarsz lenni, hanem mindenben mind Istenednek,

mind lelki tanító barátidnak és mind a keresztény halgatóknak igaz akarsz lenni, mind tanácsoddal és mind munkáddal kész lész szolgálni, mint tulajdon magadnak, sőt a magad dolgát is hátrahagyván, igaz hittel, igaz lélekkel — a mit erőddel felérsz — az Isten tisztességéért és a keresztény anyaszentegyháznak épületiért az Istentül mutattatott tisztben örömest szolgálsz minden hűséggel, tellyes tehetséged szerént, az Úristennek segítsége által; és az anyaszentegyházban lévő emberekben — akar tanító akar halgató legyen — minden bennek való bűnt erőssen megfedded és az Isten igéjének fegyverével, annakutánna a fejedelmektűl engedtetett büntetéssel közönséges akaratbul megbünteted. Minden keresztényi igaz tudománynak oltalmazója és a hamis tudománynak rontója akarsz lenni tellyes tehetséged szerént az Úristen segítsége által. Isten téged úgy segéljen. Amen.

XII.

FORMULA JURAMENTI REVERENDORUM DOMINORUM SENATORUM.

Az igaz Isten, a ki Atya, Fiú és Szentlélek, tégedet úgy segéljen a te igaz hitedben, hogy te ebben az Istentül és az ecclesia által rendeltetett senátorságban, Isten segédsége veled levén, híven és szorgalmatosan eljársz; az Isten tisztességére tiszted szerént szorgalmatos gondot viselsz; semmit ez tisztedben személyválogatásbul, sem haragbul, sem boszszuságbul, és atyafiúi szeretetért, barátságért Isten törvénye kívül senki ellen nem cselekedel, sőt az ecclesiákban lévő tanítókban és halgatókban az bűnt minden kedvezés-keresés nélkül, de gyűlöl-

ség nélkül, atyafiúi szeretetnek buzgóságábul, megfedded; tisztedbéli társaidat, tisztekben híven eljárván, megböcsüllöd és atyafiúi szeretettel látod; mindazáltol a bűnt bennek el nem titkolod, hanem ha oly vétket találsz vagy az tanítókban vagy az halgatókban, az mely elszenvedhetetlen, úgy mint szófogadatlanokban, a közönséges synodusban főseniorodnak és senioridnak, kiknek minden igazsággal, szeretettel és engedelmességgel tartozol, tudtára adod; az causáknak igazgatásában igaz leszesz: és így mindenben keresed a Christusnak tisztességét és az ecclesiának épületit. Isten téged úgy segéljen. Amen.

XIII.

Primo. Oretur pro ordinando in hunc modum.

Örök Attya mindenható Úr Isten, ki nem akarod az emberi nemzetnek el vesztét, hanem inkáb meg maradását és életét, ezokáért az te szent igédet minekünk meg jelentetted, és az te szent igédnek praedikállására választottál nem angyalokat az égbül, hanem embereket az földrül, hogy senki te előtted ne dicsekedjék, és az égbül jelenséget ne várjon, hanem az te szent igéddel, mellyet az embereknek szájokban adtál, kiki mind meg elégednék. Ezokáért az emberek közöt választottál prophétákat, apostolokat, evangelistákat, doctorokat és pásztorokat az te népednek épületire. Kérünk tégedet Úr Isten, hogy miképpen nem hadtad eleitül fogva az te népedet, hanem tudós és bölcs tanítókkal meg látogattad, ezután se hadjad az te hiveidet, bocsás miközinkben bölcs tanitókat. Ezeket is peniglen szerelmes Attyánk, kiket mostan az te nevedben kibocsátunk az te szőlődben, látogasd meg az te szent ajándékiddal, hogy az te szent

igédet igazán és nagy bátorsággal mindenüt praedikálhassák, az igaz hitre és az ártatlan életre az te népedet taníthassák, magok is jó példa adók lévén, az mi Urunk Jesus Christusnak általa. Ámen.

Secundo. Ordinando tale juramentum imponatur.

Az egy igaz Isten, az ki Attya, Fiú, és szent Lélek, tégedet úgy segéllyen az te igaz hitödben, hogy te ebben az egyházi szolgálatban, mölyre most Isten hivot, minden tehetséged szerint, Isten segítsége veled lévén, hiven es igazan el jársz, az Istennek szent igéjét tisztán és igazán hirdeted, az szentségeket igazán ki szolgáltatod, az hamis tudománt tehetséged szerint rontod, és ebben az hivatalban végig meg maradsz, minden nyomorúságot hivatalodban békességes türéssel szenvedsz, azokért hivatalodat el nem hagyod, az bünt az emberekben személy válogatás nekül meg fedded, meg térésre intöd, pispekednek, seniorodnak és proseniorodnak minden jó és tisztességes dologban engedsz, helyedet hírek és akarattyok nekül el nem változtatod. Isten tégedet úgy segéllyen. Ámen.

Tertio. His verbis utatur ordinator in impositione manuum.

Miképpen az mi Urunk Jesus Christus az ö tanítvánit ez széles világra ki bocsátván ezt mondá: Vegyetek szent Lelket, valakiknek bünököt meg bocsátandjátok ez földön, meg lesznek bocsáttatván mennyégben is: ezenképpen mi is az Jesus Christus nevében és képében hatalmat adunk tenéked az sz. evangelium igaz hirdetése által, és az szentségeknek igazán való osztogatásoknak általa, hogy valakiknek ez földön bünököt meg bocsá-

tandjátok, meg legyenek bocsáttatván mennyégben is, az kiknek penig meg tartandjátok bűnököt, meg legyenek tartatván az mennyégben is. Ámen.

XIV.

FORMULA JURAMENTI INAUGURATIONIS SUPERINTENDENTIS.

Az Attya mindenható Úr Isten, mennek földnek teremptője, és az ő szent fia az mi Urunk Jesus Christus, emberi nemzetségnek meg váltója, és az vigasztaló szent Lélek Isten, minden setétséges sziveknek meg világosittója, és meg szentelője, tégedet úgy segélljen, hogy ebben az szent Istentül rendeltetet és az emberektül meg böcsülhetetlen szent hivatalban, úgymint az Istennek igaz ecclesiáira való vigyázásban, és püspökségben, igaz hitöddel, jó lélekkel, tiszta szived szerint, az Úr Istennek segétsége veled lévén, úgy igyekezel forgolódni, hogy első gondod legyen Isten tisztességére, az keresztyén anyaszentegyháznak épületire, és használatosságára. Az igaz tudománnak oltalmazója, és az hamisnak rontója leszesz; az igaz hit mellet lelki vitézséget vitézkedvén, minden nyomorúságot kész leszesz föl venni, és el szenvedni, jutalmat az Christustul várván; tisztedet tiszta, szent, mértékletes, józan, alázatos életeddel, jó erkölcsöddel ékesítvén, mind Isten s mind emberek előt fényessé és kedvessé akarod tenni; hitös senioridat, tülük tiszteltetvén, meg böcsüllöd. Inspectiód alat levő minden keresztyén tanittó társaidat, mint Christusban igaz attyádfiait, hozzád hűségeket meg mutatván, igaz attyafiúi szeretettel látod, azoknak panaszolkodásokat süket füllel el nem akarod mulatni, és egymás ellen méltatlan való vádolásokat be

nem veszed, hanem utramque partem exaudiendo azoknak igazat akarsz tenni telljes tehedséged szerint, az mennyire tégedet illet, az Úr Istennek segitsége veled lévén. Isten tégedet úgy segélljen. Ámen.

XV.

FORMULA JURAMENTI GENERALIS SCRIBAE.

Én N. N. az Úr Jézus Kristusnak méltatlan, hivatalos szolgája, esküszöm az örökké élő, mindenható Istenre, a ki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes szent háromság, egy bizony örök Isten, hogy az én generalis scribai tisztemben mindeneknek felette az én teremtő Istenemet félem; Istentül előmbe tétettetett püspökemnek minden tisztességes dolgokban engedelmes lészek; mellettem lévő tiszt. senior társaimval az Isten háza javára czélozó igyes és bajos, galyibás causákat a nékem adattatott kegyelem szerént szentül igazgatom; a melyek tartoznak a szent corona javára s hasznára, azokat tiszt. t. püspekem és t. t. senior társaim uraim consensusával a matricularis könyvben igazán felírom.

AZ OLVASÓHOZ.

A Herczegszöllősi Kánonok 1577. évi első, pápai kiadásának e lapról-lapra, sorról-sorra, sőt betűről-betűre hű mása a dunamelléki ev. reform. egyházkerületi közgyűlés buzgó tagjainak kezdésére és anyagi hozzájárulásával készült. Kiadásáról a Magyar Prot. Irodalmi Társaság gondoskodott, és midőn tartalmát az 1900. évi, pozsonyi közgyűlésén megszabta, egyszersmind elhatározta, hogy tagjainak könyvilletményül megküldi. Kiállításának ódon szépsége Hornyánszky Viktor könyvnyomdájának érdeme. Szétporlott első levelét s rajta a czímlapot, meg az első nagy betűt csak megközelítő pontossággal lehetett, a többit a magyar szöveg kezdő betűjével, a latin végdíszével, valamint egyéb sajátosságaival (még a szedési és tördelési szabálytalanságokat s a betűk összevegyítését is), egészen híven sikerült utánozni. Ez és a mellékletek nagy terjedelme jutalma az előfizetők türelmének, egyben a szemrontó munkával, a melylyel a kiadás járt, megvárakoztatásuknak is mentsége.

M. Gy.

A HERCZEGSZŐLLŐSI KÁNONOK 1577. ÉVI ELSŐ PÁPAI KIADÁSÁNAK A
DUNAMELLÉKI REF. EGYHÁZKERÜLET KÖZGYŰLÉSE EGYES BUZGÓ
TAGJAINAK KEZDÉSÉRE KÉSZÜLT E LAPRÓL-LAPRA, SOR-
RÓL-SORRA, SŐT BETŰRŐL-BETŰRE HŰ MÁSA, MELY-
HEZ AZ EREDETIT UTÁNZÓ BETŰKET ÉS LAP-
DÍSZEKET IS KELLETT ÖNTETNI,
NYOMDAI KIÁLLÍTÁSÁVAL
HORNYÁNSZKY VIKTOR
KÖNYVNYOMDÁ-
JÁT DICSÉRI.